

Vanha talo koettuna ja elettyinä

Kotitalo asukkaiden kertomuksissa

Anni Bildo

Maisterintutkielma

Jyväskylän yliopisto

Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Taidekasvatus / Kulttuuriympäristön tutkimus

Syksy 2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Anni Ingrid Bildo	
Työn nimi – Title Vanha talo koettuna ja elettyä – Kotitalo asukkaiden kertomuksissa	
Oppiaine – Subject Taidekasvatus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year 11/2019	Sivumäärä – Number of pages 94
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkielman aiheena on paikan kokemuksen ja elävän asumisen näkökulma vanhaan suomalaiseen rakennusperintöön. Työssä ilmenee, mitä vanhalla talolla tarkoitetaan ja mitä merkityksiä ja arvoja siihen liitetään. Vanhoja asuinrakennuksia käsitellään osana kulttuuriympäristön ja arkkitehtuurin kokemusta sekä kertomassa asukkaiden suhteesta aikaan ja paikkaan. Rakennusperintöä tarkastellaan osana inhimillistä historiaa. Tämä muovaa todellisuutta, johon suhteutamme itsemme ja käsityksemme asumiseen, elämään ja identiteettiin liittyvissä teemoissa.</p> <p>Asuintalojen näkökulmaan syvennyttään asukkaiden kertomusten kautta. Aineistona käytetyt asukkaiden kertomukset omista kokemuksistaan vanhoissa taloissa kuvaavat inhimillisestä näkökulmasta talojen merkityksiä. Kertomuksista on nostettu esiin kotitalojen ja asukkaiden omia paikkasuhteen kuvauksia. Paikkojen sisältämä tulkinnallinen informaatio menneisyydestä ja historiasta punoutuu osaksi asukkaiden paikkakokemuksia ja asumisen kautta tapahtuvaa elettyä ympäristöä. Asukkaat kuvailevat suhdettaan taloihin liittämällä ajallisuuden teemoihin henkilöhistoriaan ja elämäkerralliseen kertomukseen kuuluvia muistoja, jotka rinnastuvat vanhojen asuinrakennusten kulttuuriseen perimätietoon. Kertomuksissa korostuu paikkojen merkitys omakuvan rakentamisessa ja perinteisten asumisen muotojen tuoma yhteisöllisyyden kokemus osana suurempaa ajallista jatkumoa.</p> <p>Tutkielman pääpaino asukkaiden kertomuksissa nostaa esiin tämän hetken näkökulman perinteisiin asuintapoihin. Asutun rakennusperinnön arvo muodostuu kokemuksen ja elävän asumisen yhteydestä. Talon ainutlaatuinen henki syntyy asukkaan vuorovaikutuksellisesta suhteesta siihen.</p>	
Asiasanat – Keywords Talo, kansanarkkitehtuuri, rakennusperintö, paikkakokemus, eletty, kertomus, koti, asukas, ajallisuus	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto: Musiikin, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 PAIKAT JA TALOT OSANA IHMISTÄ JA KULTTUURIA.....	3
2.1 Paikka, aika ja elämä.....	3
2.1.1 Eletty ympäristö ja paikan synty.....	3
2.1.2 Paikkojen ajallisuus.....	5
2.1.3 Elämäkerrallinen paikkatulkinta	7
2.2 Vanha talo ja sen kokemus	9
2.2.1 Kansanarkkitehtuurin perintö	10
2.2.2 Vanhat talot osana modernia maailmaa	12
2.2.3 Vanha talo ja asukas.....	15
2.3 Inhimillinen arkkitehtuuri ja koti.....	17
2.3.1 Ihminen ja talo.....	18
2.3.2 Miten talo puhuu paikasta?	21
2.3.3 Paikasta kodiksi	24
2.3.4 Kodin tärkeät ja rakkaat esineet.....	26
3 ASUKKAIDEN KERTOMUKSET	29
3.1 Kertomuksellinen kuvaus elämästä vanhassa talossa	29
3.2 Kertomuksen tulkinnan menetelmiä	30
3.2.1 Koettu paikka ja kokemuksen tutkimus.....	31
3.2.2 Kertomus kokemusten, ajan ja minuuden kuvauksessa	33
3.2.3 Narratiivinen kertomus tutkimuksessa	34
3.3 Tutulla vierailulla tutkijana	37
4 ELETTY VANHA TALO ASUKKAIDEN NÄKÖKULMASTA	39
4.1 Asukkaat ja heidän vanhat talonsa.....	39
4.2 Taloon saapuminen	41
4.2.1 Lapsuuden kokemukset ja muistot.....	41

4.2.2 Rakkautta ensi silmäyksellä.....	45
4.3 Osana talon historiaa, nykyisyyttä ja tulevaisuutta	49
4.3.1 Sukupolvien välinen silta.....	49
4.3.2 Arjen haasteet ja nykyajan vaatimukset.....	52
4.3.3 Perinteen kunnioitus ja vanhan säilyttäminen.....	55
4.4 Toimintaan kutsuvat paikat.....	57
4.4.1 Nykyarkkitehtuurin riittämättömyys	57
4.4.2 Arkinen puuhastelu	60
4.4.3 Korjaaminen elämäntapana	62
4.4.4 Tilan ja esineiden uusi elämä.....	65
4.5 Identiteettinä vanhan talon asukas	69
4.5.1 Hiljaisuus ja pysähtyminen.....	69
4.5.2 Määrittelemässä minuutta.....	71
5 TALON JA ASUKKAAN SUHDE	74
5.1 Kertomus koetusta ja eletystä kotitalosta	74
5.1.1 Asukkaiden paikkakokemukset.....	75
5.1.2 Asukkaiden toimijuus talossa.....	77
5.1.3 Kokonaisuuden vuorovaikutussuhde	79
5.2 Kertomuksellisuuden näkökulma.....	80
6 PÄÄTÄNTÖ	83
LÄHTEET.....	87
Painetut lähteet.....	87
Digitaaliset lähteet	93

1 JOHDANTO

Vanhat talot ovat suoranaisia tervehdyksiä menneisyydestä. Ne kuiskivat: ”Hei, lue ja tulkitse minua, niin tiedät kuka olet ja missä olet.”

Näin kirjoittaa Katja Tikka Loviisan vanhan kaupunginosan taloja ja niiden asukkaita käsittelevän teoksensa esipuheessa. Rakennetut ympäristöt ovat ihmisyyden kuvaa. Tarkastelemalla historiallisia asuttuja maisemia ja niiden erikoispiirteitä voimme nähdä kerrostumista koostuvan yhtenäisen tarinan. Ne ovat käsin kosketeltavaa ihmisten jäämistöä. Keskittymällä siihen, minkälaisia viestejä talot itseensä ovat säilöneet, voimme syvemmin ymmärtää asuinpaikkojemme kautta omaa menneisyyttämme.¹ Erilaiset säädökset pyrkivät säilyttämään rakennusperintöä ja kulttuuriympäristön monimuotoisuutta juuri tämän takia; rakennuksiin on fyysisenä materiaalina kirjoitettu ihmiskunnan historiaa. Rakennussuojelu ja rajatut rakennettujen kulttuuriympäristöjen kokonaisuudet jättävät kuitenkin ulkopuolelleen suuren määrän vanhoja talonpoikaisia rakennuksia, jotka kertovat yhtä lailla menneiden, tavallista elämää eläneiden ihmisten arjesta. Vanhoissa taloissa asuville rakennuksen historiallisuus on osa päivittäistä ympäristöä. He ovat henkilökohtaisissa kosketuksissa inhimilliseen menneisyyteen ja heidän kokemuksensa asumisesta muodostuu osana tätä jatkumoa. Asuintaloja tarkastelemalla rakennusperinnöstä nousee esiin historiallisuuden ja ajan merkitys asukkaiden näkökulmasta. Asukkaat suhteuttavat itsensä ja kokemuksensa asumisesta, elämästä ja identiteettistään paikkoihin. Tämä on elävää rakennus- ja kulttuuriperintöä.

Tutkielma tuo esiin rakennusperinnön kentällä ihmisen ja paikan välille muodostuvan suhteen arvon. Tarkastelen vanhojen talojen yhteiskunnallista ja kulttuurista merkitystä: Paikkakokemusta, arkkitehtuuria ja kotia, sekä vanhaa talokantaa osana kulttuuriympäristöä. Tarkoitus on tuoda esiin ajallisesti kerrostuneet paikat, kuten vanhat asuinrakennukset, myös laajemmassa kontekstissa ja keskustelussa. Tämä on näkökulma myös ympäristösuunnitteluun ja siihen, miten asumiseen ja rakentamiseen voisi tulevaisuudessakin suhtautua.

¹ Tikka 2014, 4, 12-13

Pelkkä rakennussuojelun ja arkkitehtonisten ominaisuuksien huomiointi ei anna vanhoista taloista kuvausta, joka avaa niiden merkitystä elettyinä koteina ja kiintymyksen paikkoina. Keskeisenä aineistona tarkastelen tänä päivänä 1800-luvun taloissa asuvien ihmisten kertomuksia, joista nostetut kuvaukset kertovat nykypäivän ihmisen näkökulman perinteiseen asuintapaan. Kertomukset on kerätty vierailuilla vanhoissa asuintaloissa. Nämä kertomukset havainnollistavat, kuinka asukkaat kiintyvät vanhoihin taloihinsa ja kuinka tämä vaikuttaa yksityisen kodin ympäristöön kuuluviin tunteisiin ja toimintoihin. Jokaisella asukkaalla on henkilökohtainen suhde kotipaikkaansa. Perinteikkäässä, historiallisessa ympäristössä tämän suhteen ajallinen kertomuksellisuus korostuu. Paikka on iästään huolimatta asukkaallensa koti vain ihmiselämän mitan verran. Siksi vanhaa taloa kotina tarkastellaan asukkaan oman kertomuksen kautta. Vanha talo ymmärretään tietynlaisena ja tätä määrittää sen kokemukseen vaikuttavat ajalliset erityispiirteet. Talon kokemuksen keskeisiä teemoja ovat laajemmin paikkakokemus, jonka osana arkkitehtuurin, kodin ja ajallisuuden aiheet nousevat esiin. Asukkaan oma arkinen ympäristö ja toimijuus vanhan talon puitteissa on näkökulma siihen, miten vanha talo näyttäytyy elävänä ja elettyinä ympäristönä. Näiden kahden, koetun ja eletyn kuvailu vanhan talon piirissä luo kertomuksen siitä, miten asukkaat näkevät oman suhteensa paikkaan ja ympäröivään aikaan.

Tutkielma avaa ihmisen ja paikan suhdetta käsittelemällä vanhojen asuintalojen merkitystä kokemuksellisuuden ja elämisen ympäristöinä. Kaiken keskiössä on asukkaan ja talon muodostama vuorovaikutuksellinen suhde asukkaan näkökulmasta. Suhde rakentuu sen ympärille, miten koemme paikat osana omaa elämäämme ja kuinka ne meihin vaikuttavat. Talon muodot, historia ja kulttuuriset perinteet näkyvät taustalla, kun meille muodostuu kuva paikasta. Tämän lisäksi oma henkilöhistoriamme ja elämäkerralliset kokemukset tekevät siitä ainutlaatuisen ja henkilökohtaisen. Talo näyttäytyy tietynlaisena vain meille ja asumisen kautta syvennämme tätä suhdetta. Rakennamme omaa minäkuvaamme suhteessa siihen. Tämän suhteen ja asukkaiden paikkasidonnaisen minäkuvan huomioiminen laajentaa käsitystä rakennusperinnön arvosta.

Tutkimustehtävä voidaan esittää muutaman kysymysmuotoon asetellun näkökulman kautta. Miten suhde vanhaan taloon esiintyy asukkaiden kertomuksissa? Tämä tiivistää tutkielman

ongelman laajempaan kuvaukseen asukkaan ja paikan suhteesta, johon vaikuttavat paikan kokemuksen ja arkisen elämisen näkemykset ihmisen henkilökohtaisesta kerronnallisesta näkökulmasta. Vanhan kotitalon erityislaatuisia ajallisia piirteitä asukkaiden kuvauksissa nostetaan esiin kysymyksillä, jotka huomioivat elävän rakennusperinnöllisen arvon. Miten talon ajalliset erityispiirteet muovaavat paikkakokemusta ja miten ajallinen paikkakokemus vaikuttaa asukkaan toimijuuteen kodin ympäristössä? Vanhaa taloa tarkastellaan koettuna ja elettyinä.

2 PAIKAT JA TALOT OSANA IHMISTÄ JA KULTTUURIA

2.1 Paikka, aika ja elämä

Mitä tarkoitetaan paikalla ja miksi tarvitaan paikkojen kuvauksia? Olisi vaikeaa kuvailla inhimillisyyttä tai toimintaa kuvailematta paikkoja. Paikkojen kuvaukset ovat ihmisen kuvausta suhteessa ympäristöihin, joissa elämme. Erilaiset paikat kertovat erilaisista elämään liittyvistä kokemuksista ja toiminnoista. Paikkakokemukset ja oman elämämme tulkinta näiden kokemusten kautta kertoo paikastamme ympäröivässä maailmassa. Paikat syntyvät ihmisen ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa näkyväksi tulevat myös ajalliset ja elämäkerralliset ulottuvuudet.

2.1.1 Eletty ympäristö ja paikan synty

Arnold Berleantin kirjoituksiin pohjaten ympäristö ymmärretään käsitteenä laaja-alaisesti ja syvällisesti. Ympäristö ei tarkoita esimerkiksi vain luontoa, koskematonta erämaata, vaan se kattaa kaiken ihmisen toiminnan ja inhimillisen kokemuksen. Berleant korostaa erityisesti sitä, että ympäristö ei ole olemassa ihmisen ulkopuolella, irrallisena meistä. Ajatus, jossa ympäristö on ihmisestä etäännytetty, objektivoi sen meistä riippumattomaksi kohteeksi. Tällainen ajatus johtaa umpikujaan ympäristösuhteen ja ihmisen vuorovaikutuksen tarkastelussa. Yksilö ja ympäristö muodostavat jatkumon: Ei ole olemassa ulkopuolta ja sisäpuolta, jotka voidaan erottaa toisistaan. Berleant kirjoittaa: ”*Ympäristö on ihmiselämän*

*kudelma, johon ovat kutoutuneet kaikki sosiaaliset ja historialliset kuviot.*² Ruumiin ja ympäristön toisensa löytäminen tai sen kaipuu on Berleantin mukaan syy sille, miksi etsimme paikkoja, joista teemme kodin. Hän esittää myös, että nousut kiinnostus paikkoihin ja niiden kuvauksiin kertoo siitä, että meillä on todellinen tarve löytää tämä yhteys ympärillämme nopeasti muuttuneessa teollistuneessa järjestyksessä.³

Paikan merkityksen kuvailu on haasteellista, sillä käsitykset paikasta ovat hyvin monipuolisia. Perinteisesti paikkaa on ajateltu kartografisena sijaintina tai kokemuksellisenä, merkityksellisenä tilana. Näiden lisäksi paikkaa voi ajatella myös esimerkiksi tapahtumana tai prosessina.⁴ Paikkaa on usein kuvailtu myös pysyvyyden kautta. Paikka on se kiinne kohta, joka ajan virtauksessa pysyy paikallaan. Paikkojen rajallisuus ja vastakohtaisesti taas tilan rajattomuus on yhdenlainen tapa jäsentää paikkaa: Tilassa liikutaan ja paikassa ollaan. Tällainen jäsentäminen on kuitenkin suppea, sillä paikkoihin liittyy myös aina muutosta ja liikettä, uusia tulkintoja. Ne saavat jatkuvasti uusia fyysisiä, rakenteellisia ja kulttuurisia piirteitä. Kun puhutaan paikasta, käsite vaatii aina kontekstien huomiointia, paikan rajojen tarkastelua tapauskohtaisesti.

Yi-Fu Tuan, maantieteilijä ja erityisesti humanistisen maantieteen pioneeri on kirjoittanut paikan tajuista ja tämän paikan tajun merkityksestä aikaan ja minuuteen. Paikan taju, käsitys joka meille paikasta muodostuu, vaatii muuttumattomuutta. Ihmiset hakevat paikkojen tajuista pysyvyyttä tai kokemusta siitä. Nykyaika ei pysy aloillaan, paikat muovautuvat entistä vauhdikkaammin ja ihminen on alati muuttuva. Erityisesti sellaiset paikat, jotka ihmiset liittävätkin omaan kasvuunsa ja joista on syntynyt muuttumattomuuden taju, halutaan pitää mahdollisimman samanlaisina. Ihmiset rinnastavat pysyvyyden eheyteen. Pysyvä on ehjää, kokonaista, vahvaa ja valmista. Tällaisissa paikoissa myös minän kokemuksen eheys ja kypsyydet sulautuvat toisiinsa. Paikan tajun ymmärtämisestä Tuan kirjoittaa: *”Pyrkiessäni ymmärtämään paikan tajuja, pyrin samalla myös ymmärtämään sitä, mitä merkitsee ihmisenä oleminen.*”⁵ Tuan kuvailee myös ihmisille muodostuvaa kuuluvuuden tunnetta

² Berleant 1995, 66-68, 80

³ Berleant 1997, 76

⁴ Kymäläinen 2006, 203-208

⁵ Tuan 2006, 15-16

paikkoihin ja kuinka paikasta tulee näin myös osa meitä itseämme. Hän käyttää tällaisesta voimakkaasta paikkaan kuuluvuuden tunteesta *topofilia* käsitettä.⁶

Paikkojen jäsentäminen vaatii myös elettävyyden ja elämään liittyvän toiminnan näkökulman huomioimista. Pauli Tapani Karjalainen kuvailee ympäristön muotoutumista paikaksi siten, että paikka syntyy inhimillisen toiminnan kontekstista. Esimerkkinä hän käyttää Robinson Crusoen haaksirikkoutumistarinaa: Tuntemattomasta saaresta tulee vähitellen eletty ympäristö. Paikka ”syntyy”, kun erilaiset toiminnot täyttävät sen merkityksellä.⁷ Tästä näkökulmasta paikka näyttäytyy hyvin kompleksisena, monimuotoisena ja prosessuaalisena. Kokemuksessa korostuu koko ihmisruumis, ei pelkkä visuaalinen havaitseminen. Paikka ei ole kuvailtavissa yhtenä tietyinä ominaisuuksina, mutta sen kompleksisuutta voidaan jäsentää eri näkökulmien ja teemojen kautta. Paikka on kuitenkin aina myös enemmän, kuin sen teemojen summa.⁸

2.1.2 Paikkojen ajallisuus

Arkkitehti Juhani Pallasmaa mainitsee ajallisuuden kokemuksen tarpeen psyykkisenä perustarpeena, jonka pohja on tietoisuudessa omasta rajallisuudestamme. Hän toteaa: *”Meillä on tarve varmistua maailmassaolostamme tässä ja nyt, mutta samalla kuulumisestamme ajan jatkuvuuteen.”*⁹ Koska haluamme kokea jatkuvuutta ja pysyvyyttä, ja tämä kokemus tapahtuu usein paikkojen kautta, korostamme myös paikkaan liittyvää menneisyyttä vahvistaaksemme omaa ajallista identiteettiämme. Henkilökohtaiset ja kollektiiviset, nykyiset ja entiset paikkakäsitykset ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Paikkojen kautta koemme menneisyyden ja nykyisyyden rinnakkain.¹⁰

Paikan taju ja minuuden yhteys on Tuanin mukaan erityisesti suhdetta aikaan. Paikka, toisin kuin aika, puhuu meille kodista ja pysäyttää tai hidastaa ajan kulkua. Hän esittää, kuinka ajan lakkaamattomuus ja säälimättömyys on korostunut: Yksilö on entistä enemmän

⁶ Tuan 1974

⁷ Karjalainen 1995, 91-93

⁸ Forss 2007, 78

⁹ Pallasmaa 1995, 182

¹⁰ af Forselles-Riska 2006, 219

irrallinen yhteisöstä. Yhteisö ei ole ajan pyyhkivälle luonteelle yhtä altis. Myös materiaallinen maailma rakennuksineen muuttuu nyt huomattavan nopeasti jo yhden ihmiselämän aikana. Yksilö ja häntä ympäröivä maailma on ajassa katoava. Tuan kirjoittaa: ”*Paikka on keino lakkaamattoman ajassa virtaamisen tunteen voittamiseksi.*”¹¹

Anne-Mari Forss jäsentää paikan suurempaa kokemusta pienempien teemojen kautta, joista yhdeksi hän on valinnut aistein havaittavat ominaisuudet omana teemanaan. Nämä ovat muotoja ja niiden ominaisuuksia koko kirjossaan. Aistein havaittavien ominaisuuksien lisäksi paikan kokemukseen liittyy suuri määrä tulkinnallisia ominaisuuksia. Forss luokitellee näitä historiallisen ulottuvuuden, ajallisen syvyyden, kollektiivisen muistin, sosiaalisen ulottuvuuden, mielikuvien sekä tunnelman ja genius locin kautta. Tunnelma ja paikan henki, eli genius loci, ovat vahvemmin sidoksissa aistihavaintoihin. Aistein havaittavat ominaisuudet johtavat paikan kokijan tulkinnallisten ominaisuuksien piiriin ja yhdessä ne muodostavat kiinteän kokonaisuuden.¹² Ajan vaikuttaessa paikkaan sille kasvaa ajallista syvyyttä, historiallista ulottuvuutta ja se kerää itseensä asukkaidensa kollektiivisen muistin. Ne kuuluvat Forssin kuvailemiin paikan tulkinnallisten ominaisuuksien piiriin. Menneiden paikassa olleiden ihmisten jäljet, jotka voimme nähdä, ovat paikan historiallista ulottuvuutta. Vanhoissa rakennuksissa näkyy kulttuurisen ihmisen toiminnan lisäksi ajan virta, joka aiheuttaa fyysisessä materiaalissa aina muutosta. Tämän voimme havaita aisteillamme, vaikkemme tietäisikään mitään ihmishistorian paikkaa muovanneista vaikutteista. Ajallinen syvyys ei ole siis välttämättä paikassa tapahtuneiden asioiden historiaa, vaan materiaallinen ikä itsessään viestii jo ajan kulusta. Paikan historia on taas siellä tapahtunutta inhimillistä, intentionaalista toimintaa kautta aikojen.¹³ Näin talon aistein havaittava ja koettava ikä johdattelee meidät historiallisiin konteksteihin ja niiden tulkintaan omassa ympäristössämme.

Paikat auttavat meitä ymmärtämään yhteistä menneisyyttä jaettujen kokemusten, toimintojen ja tuntemusten kautta. Rakennukset ovat tärkeitä kuvauksia niitä asuttaneiden ihmisten todellisuudesta. Asuminen on syvällä ihmisyyden kokemuksessa. Arkkitehti Kai Nyman kirjoittaa: ”*Arkkitehtoninen muoto on olennaisesti ihmisen muotoa.*” Ihmisen muoto

¹¹ Tuan 2006, 26-27

¹² Forss 2007, 78-79

¹³ sama, 83-84, 87

ylittää yksilön. Se on ympäröivää kulttuuria, joka jatkuu sukupolvien läpi. Tällainen muoto on muistia, joka säilyttää merkityksensä pitkään. Arkkitehtuurin muodossa organisoidaan tilaa ja aikaa. Rakennukset edustavat muistia ja jatkuvuutta tavalla, joka on osoittautunut pysyväksi. Arkkitehtuuri, rakennettu ympäristö on siis pysyvä jälki kulttuuristamme.¹⁴

2.1.3 Elämäkerrallinen paikkatulkinta

Ihmiset tarvitsevat kuvauksia itsestään ja toisistaan. Timo Airaksinen kuvailee *elämänsuunnitelma* käsitteen kautta sitä, kuinka kerromme tarinaa itsestämme niin, että sillä on meille merkitys. Se kuvastaa arvojamme ja pyrkimystä olemaan tietynlainen ja elämään tietyllä tavalla.¹⁵ Ympäristöllä ja paikoilla on tällaiseen elämäntarinaa suuri vaikutus. Se muodostaa olosuhteet, jossa tarina rakentuu. Elinympäristöjen osuutta tarinoihin ei tule aliarvioida. Se, miten elämme, riippuu muista ihmisistä, ympäristöstä ja kulttuurin rakenteista. Ympäristöstä nousevat vaikeudet, niiden havaitseminen, analyysi ja voittaminen tekevät elämäntarinasta todellisen ja arvojamme heijastavan.¹⁶

Pauli Tapani Karjalainen on kuvannut elämäkerrallista paikkakokemuksen tulkintaa topobiofragiseksi tavaksi ymmärtää paikkoja. Topobiografia on uudissana, joka muodostuu topos, bios ja graphos -sanoista. Tämä merkitsee paikkaa, elämää ja kuvausta, kirjoittamista. Vaikka sana itsessään ei ole vakiintunut, sen kuvailema tulkintamenetelmä tiivistää hyvin yhteen niitä lähtökohtia, joita paikan analyysi luonnollisessa kertomukseen perustuvassa tulkinnassa vaatii. Topobiografisessa ymmärryksessä korostetaan, kuinka maailma nähdään, ymmärretään ja tulkitaan aina jostakin paikasta käsin. Tämä on elämäkerrallisen paikkakokemuksen tulkintaa. Se kuvaa paikkasuhteita. Paikalla on elämäkerrallisia merkityksiä inhimillisen olemisen kokonaisuudessa. Ajatuksen ytimessä ovat muistot; muistoina esiintyvät ajan ja paikan sidokset muokkaavat tunnetta itseystämme tai minuudestamme.¹⁷

¹⁴ Nyman 1998, 17-19

¹⁵ Airaksinen 1995, 118-122

¹⁶ sama, 126, 129

¹⁷ Karjalainen 2006, 83

Paikkojen, erityisesti kotien ja ihmisen identiteetin riippuvuudesta arkkitehti Juhani Pallasmaa on nostanut esille kielen vaikutuksen. Hän kuvailee asiaa *paikkapersoonallisuuden* käsitteen kautta, joka on syntynyt havainnoista, joiden mukaan yhden yksilön käyttäytyminen eri olosuhteissa vaihtelee enemmän kuin usean yksilön käyttäytyminen samoissa olosuhteissa. Hän nojaa äidinkieleen liittyviin tutkimuksiin, joissa on havaittu, kuinka kieli muokkaa meidän käsitystämme tilasta ja meidän tapaamme käyttää tilaa.¹⁸ Niinpä muodostuvat käsitykset kodista pohjautuvat myös kielelle. Kielen merkitys paikkojen elämäkerrallisessa kuvauksessa on suuri ja sen ymmärtäminen osana paikkoja on tärkeää ottaa huomioon. Ruumiillisuus ja aistit ovat pääsy ulkopuoliseen maailmaan tai ulkopuolisen maailman pääsy meihin. Maailman aistillisen järjestyksen ymmärtäminen vaatii kielen, sillä pääsy aisteista merkityksiin avautuu nimenomaan kielen kautta. Me elämme kielessä ja tiedämme asioita ja ymmärrämme niitä kielellä. Kieli on myös olemassa jaettavaksi, sen luonnollinen käyttö tapahtuu kanssakäymisessä. Paikkojen, aistien ja inhimillisen todellisuuden yhteys on siinä, miten me elämme niitä kielen kautta.¹⁹

Se, miten arkkitehtuuri kielellistyy ja mitä tämä talojen kieli tarkoittaa arkkitehti Kai Nymanille, on inhimillistä kieltä kirjoitettuna fyysisellä aineella. Talot ovat kokemusta, yhteistä maailmankuvaa, jossa jokainen ihminen toimii yksilönä mutta myös yleismaallisesti yhdessä muiden kanssa. Kuten puhuttuakin kieltä käytetään yksilöiden väliseen kommunikointiin sekä viestintään yhteisön kanssa, myös talot kommunikoivat. Ihmisen tapa olla olemassa on kirjoitettu taloihin. Tämä olemassaolo muokkaa meitä ja toimintaamme, ympäristö muodostaa kontekstin, jossa ihmiset oppivat toimimaan tietyllä tavalla: Asumalla.²⁰

Muisti on inhimillisten merkitysten kantaja ja tuottaja. Topobiografisessa tarkastelussa muisti ja siitä koostuva elämä liittyy paikkakokemuksiin. Kokemus tarkoittaa Karjalaisen mukaan *”Elämisen virtaa, joka hetkestä toiseen rakentaa ja pitää yllä itseyyttämme, omaa kuvaamme itsestämme.”*²¹ Yksilön paikkaan liittyvät kokemukset ovat keskeistä maailmankuvan ja identiteetin hahmottamiselle. Ajassa ja paikassa yksilölliset ja historialliset kontekstit

¹⁸ Pallasmaa 1994

¹⁹ Karjalainen 2006, 86-87

²⁰ Nyman 1998, 9-15

²¹ Karjalainen 2006, 88

kietoutuvat toisiinsa; eri aikana samoja paikkoja on koettu eri tavalla. Paikat ovat sidoksissa aikaan, sillä ne myös muuttuvat jatkuvasti. Kun tulkitaan elettyjä paikallisuuksia, koettuja paikkoja tai niitä esittäviä kertomuksia, täytyy aina ottaa huomioon käsitykset paikasta ja sen muutoksista tapauskohtaisissa konteksteissa. Yksilön omat kontekstit, sekä ajan tuomat paikan muutokset näyttävät erilaisia kulttuurisia arvoja korostaen.²²

Paikkojen lisäksi niihin liittyviin esineisiin kiinnittyvät muistot ovat tärkeä osa niille annettuja arvoja ja merkityksiä. Tiina Huokuna on esimerkiksi tutkinut esineistöön liittyvien muistojen kautta kuvauksia jo kadonneesta ajasta. Huokuna nostaa esineiden merkityksen yksilölle nimenomaan kodin kuvauksen keskiöön. Esineet toimivat muistojen herättäjinä.²³ Myös hänen käyttämänsä aineisto on luonteeltaan mielenkiintoinen, sillä sen kautta kohdataan nimenomaan esineiden muistot, ei esineitä itsessään. Muistelu näyttää yksilön mieleen jääneen ”todellisuuden” ja tuo kohteen lähelle, sillä siihen kiertyy myös ajan tuoma reflektiivisyys. Tämä nostaa menneisyydestä sellaista, mikä on kestänyt aikaa. Muisteluiden tulkinta ja tutkijan paikka tässä on kuitenkin hienovarainen. Huokuna pitää muistitietoa kodeista sekä lähteenä että kohteenä. Muistitieto aineistona korostaa ajallisuutta ja sitä, kuinka kodit muuttuvat. Niistä irtaudutaan ja kiinnitytään uudelleen. Kotien muuttuvuuden ja säilyvyyden vuorovaikutuksessa syntyneet muistot kertovat siitä, mikä jo kadonneista kodeista jää ihmisen muistoihin ja sitä kautta kuvitelmiin ja unelmiin. Mikä teki kodista kodin.

2.2 Vanha talo ja sen kokemus

Määrittelen vanhan talon muutaman perinteiseen kansanarkkitehtuuriin pohjautuvan piirteen kautta. Tämä on parempi tapa rajata aihe arkkitehtonisesti pienemmäksi tekemättä kuitenkaan sattumanvaraisen vuosiluvun kohdalta rajanvetoa. Vanhaan rakennuskantaan suhtaudutaan tietyllä tavalla ja siihen liitetään erilaisia arvoja, jotka ovat jatkuvassa muutoksessa yhteiskunnan kehittyessä ja kaupunkirakentamisen kiihtyessä. Perinteiseen rakennustapaan ja vanhaan talokantaan liittyy monenlaisia näkökulmia, joita niitä yhä asuttavat ihmiset nostavat esiin heidän kertoessaan, miksi haluavat asua juuri näin. Rakennussuojelu ja toisaalta taas tyhjäksi jäävät maalaistalot ovat osa keskustelua, joka

²² af Forselles-Riska 2006, 218

²³ Huokuna 2010, 105-108

liittyy rakennusperinteen säilyvyyteen ja kulttuurisesti merkittäviin rakennettuihin ympäristöihin.

2.2.1 Kansanarkkitehtuurin perintö

Perinteinen suomalainen asuintalo herättää mielikuvan punaisesta tuvasta ja perunamaasta. Aikoinaan Suomeen rantautunut hirsitalo on kehittynyt kotimaisiin oloihin monien eri vaikutusten alaisena. Puu on kuitenkin ollut käytetyin rakennusmateriaali kautta aikain ja aina 1930-luvulle asti vaaka- eli lamasalvosrakentaminen oli maaseudulla lähes ainoa rakennustapa.²⁴ Tämän jälkeen hirsirakentamisen syrjäytti edullisempi ja nopeammin käyttövalmis laudoista rakennettu talo. Jälleenrakennuskauden vaatimukset ohjailivat pientalon kehittymistä ja tämän työn tuloksena syntyi monille hyvin tuttu harjakattoinen, lautaverhoiltu, puolitoistakerroksinen tyyppitalo eli rintamamiestalo, joka levisi maaseudulta esikaupunkeihin lievittämään asuntopulaa.²⁵ ”Vanhan talon” määritelmä ei ole selkeä: Mikä tekee talosta vanhan? Kokemuksena aika näyttäytyy paikoissa eri tavoilla ja numeraalisen iän lisäksi paikkojen ”uutuus” tai ”vanhuus” riippuu voimakkaasti siitä, minkälainen oma mittarimme sille on. Vanhoista taloista keskusteltaessa monille tämä tarkoittaa nimenomaan jälleenrakennuskautta edeltäviä tai myös sen aikaisia pientaloja. Iällisesti talot ovat yleensä monen sukupolven takaisia, toisinaan historiallisia. Entinen Museoviraston arkkitehti ja perinnerakentamisen puolestapuhuja Panu Kaila huomauttaa, että vaikka esimerkiksi hyvin rakennettu hirsitalo onkin mitä aikaa kestävin, vanhemmasta rakennuskannasta on jäljellä vain valioyksilöt ja ”[– –] lukemattomat avuttomasti kyhätyt talonpahasat ovat aikoja sitten lahonneet pois [– –].”²⁶ Näin nykyaikaan selvinneitä vanhoja taloja kohtaan on olemassa tietynlainen arvostus, mielikuva kestävydestä ja käsityön merkityksestä. Mutta miten perinteinen suomalainen kansanarkkitehtuuri eroaa nykyisestä talonrakentamisesta ja miksi sillä on monille tärkeä paikka sydämessä?

Kansanomaiseksi rakentamiseksi, rakennustaiteeksi tai arkkitehtuuriksi käsitetään tavallisesti sellainen rakentaminen, jossa talon pystyttäjillä ei ole ollut rakentamiseen tai

²⁴ Nikula 2005, 11

²⁵ Kummala 2004

²⁶ Kaila 1997, 385

rakennussuunnitteluun liittyvää koulutusta sen nykyisessä merkityksessä.²⁷ Talonpoikaisrakentaminen suoritettiin tarpeen vaatiessa ja siihen liittyvä tietotaito oli pääasiassa suullista. Toisin sanoen rakennuksen käyttäjät suunnittelivat ja toteuttivat koko rakennusprojektin itse taituruuden mukaan ja käsillä olevista materiaaleista. Jälleenrakennuskauden tyyppitalot taas toivat uusien rakennusmenetelmien myötä tuulahduksen modernista maailmasta, mutta ne myös lainaavat paljon perinteistä, asettuen perinteisen ja funktionalistisen välimaastoon. Näiden tyyppitalojen kansanomaista rakennustapaa edustaa ehkä ennen kaikkea kuitenkin omin käsin tekeminen: Talot oli suunniteltu helposti rakennettaviksi ja monille se olikin välttämättömyys. Rintamamiehet rakensivat usein itse talonsa ”hartiapankista” lainaamalla, talkootyönä ja omillaan ilman perinteistä timpurin koulutusta.²⁸ Jälleenrakentamisen aikakaudella tällä oli myös tärkeä symbolinen merkitys. Oma, itse rakennettu talo loi uskoa tulevaisuuteen.

Suomessa on vuonna 2018 arvioitu olevan 2 705 499 erimuotoista ja -ikäistä asuntoa. Näistä pientaloja on 1 055 409. Vanhojen, ennen 1920-lukua valmistuneiden, vakinaisesti asuttujen pientalojen osuus tästä on 50 989.²⁹ Suhteellisen vähäisestä lukumäärästään huolimatta kansanarkkitehtuuri ja perinteiset talonpoikaiset hirsitalot ovat saaneet osakseen huomiota ja uutta kiinnostusta. Rakennusperinnöllisten näkökulmien lisäksi kansanarkkitehtuurin tekniikat ja kestävyys nähdään kiinnostavana. Erityisesti hyvin tehdyn hirsiasunnon terveellisyys on noussut keskusteluihin. Lisäeristeiden ja muovien poistaminen tietyistä asuintaloista nähdään hyvänä vaihtoehtona ilmanlaadun kannalta.³⁰

Taloihin liitetään monia muitakin erilaisia arvoja, joita asukkaat etsivät valitessaan kodikseen vanhan, perinteisen rakennuksen. Esimerkiksi perinteisiä hirsirakenteisia pohjalaistaloja kohtaan herännyttä kiinnostusta on kuvailtu monien eri motiivien kautta. Miellyttävänä arvoina koetaan esimerkiksi talojen visuaalinen ilme, perinteinen elämäntapa, ekologisuus tai yhteisöllisyys. Talosta on tullut osa elämää saatuna perintönä tai se voi olla pitkäaikaisen unelman täyttymys. Tavoitteena voi olla vanha ja alkuperäinen tai nykyaikainen koti moderneilla mukavuuksilla talonpoikaisperinnettä kunnioittaen. Kiinnostuksen määrä

²⁷ Korhonen 1988, 18

²⁸ Kummala 2004

²⁹ Suomen virallinen tilasto (SVT): Asunnot ja asuinolot [verkkojulkaisu] 2018

³⁰ Kaila 1997, 388

vaihtelee satunnaisesta uteliaisuudesta perinpohjaiseen asiantuntijuuteen.³¹ Kuten asumisen ilmiöt yleisestikin, myös vanhoihin taloihin liittyvät näkökulmat ovat monipuoliset. Kansanarkkitehtuurin elävän perinnön kannalta voisi ajatella, että vanhassa talossa yhdistyvät asukkaiden kannalta heille tärkeät arvot ja paikkakokemus sellaisella tavalla, joka motivoi asukasta elämään ja huolehtimaan talovanhuksesta.

Panu Kailan mukaan rakennuksia koskee nykyään myös elinkaariharha, joka juontaa juurensa kulutusyhteiskunnan vaatimuksista, joissa rakennuksia pidetään kulutushyödykkeinä. Jatkuvan kasvun ajatus johtaa uudistamiseen, jota pidetään kehityksen ja edistyksen merkinä. Jo valmistuessa talolle on määritelty vääjäämättä päättyvä elämä, jota pystyy pitkittämään vain säännöllisellä, perusteellisella uudistamisella. Monet vanhat rakennukset ovat osoittaneet kaavan virheelliseksi, sillä talon lyhytikäisyys ei ole välttämätön ominaisuus, vaan se riippuu ennen kaikkea laatuksymyksistä ja korjauksen motiiveista. Kaila muistuttaa myös, että vanhan ja kestäväksi osoitetun rakennuksen tulevaisuus on valoisampi kuin uuden, mahdollisista ongelmista kärsivän elementtitalon. Ikä tuo hyvin rakennetulle talolle mukanaan myös tunnelma-arvoa ja statusta. Siksi jugendhuvilan elinkaari ei ole laskussa, vaan se ennemminkin kasvattaa arvoaan. Vanha talo on yleisesti myös perusterve. Kaila muistuttaa, että vanhan talon rakennusvirheistä, tai niiden puutteesta, kertoo ennen kaikkea rakennuksen ikä. Vakavat puutteet olisivat hävittäneet sen jo aikaa sitten. Tällä perusteella pitäisi ehkä ennemmin varoa tuoreimpia korjauksia ja rakennuksia.³²

2.2.2 Vanhat talot osana modernia maailmaa

Ajallinen monimuotoisuus ympäristöissä säilyttää muistumia menneisyydestä ja niiden yhteiselo uudemman rakennuskannan kanssa antaa tunnun ajan kulumisesta. Nopean rakentamisen kaudella, erityisesti 1950- ja -60 -luvulla, tämä ajatus ohitettiin ja vanhoja miljöökokonaisuuksia ehdittiin purkaa. Purkamalla katosivat myös perinteiset elämäntavat, jotka vanhoille alueille olivat ehtineet muodostua. Näin monista ympäristöistä on kadonnut ajallinen monikerroksellisuus. Todellisesti vanhojen rakennusten suojelun tarpeeseen

³¹ Mäkelä & Riukulehto 2016, 101

³² Kaila 1997, 16-19

havahduttiin ensimmäistä kertaa 60-luvulla.³³ Esimerkkinä varhaisimmasta kaupunkialueen suojelusta Suomessa on vanha Porvoo ja Louis Sparren toiminta sen hyväksi jo 1890-luvulla. Vanha Porvoo sai virallisen suojelukaavan 1936 ja näin se tuli ”pelastetuksi”.³⁴ Vanhojen rakennusten ja kaupunginosien säilyttäminen onkin monille tärkeä keino vaalia yhteistä historiallista perintöä ja samalla korostaa paikkojen ajan saatossa muodostuneita, omanlaatuisia identiteettejä.

Itselleni tutuin vanha puutaloalue on Loviisan historiallinen alakaupunki, joka on säilynyt hyvin yhtenäisenä merenkulkuajoista asti. Se on määritelty valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Vanhana kaupunkinakin tunnettu alue on täynnä toistensa kylkeen rakennettuja pieniä puutaloja. Suurin osa taloista on yksityisomistuksessa ja niiden toisistaan poikkeavat ulkoasut väreistä runsaisiin puutarhoihin tekevät alakaupungin, erityisesti Puutarhakadun ilmeestä persoonallisen, jopa vanhanaikaisen keitaan modernimman rakennuskannan keskellä.³⁵ Säilyneet puutalokaupungit on valjastettu myös matkailijoiden houkuttelemiseen alueelle niiden erikoislaatuisuuden vuoksi. Ne myös herättävät nostalgian tunteita ja toimivat jopa tietynlaisena aikamatkailun porttina. Nykypäivänä ihmiset voivat kulkea esimerkiksi vanhan Porvoon, Rauman tai Loviisan pieniä hiekkakatuja ja kuvitella minkälaista olisi ollut elää pikkukaupungissa sata tai kaksisataa vuotta sitten. Loviisan alakaupungin historiasta kirjoitetut teokset *Kapteeni, luotsi, timpuri, matruus*³⁶ sekä *Seppä, lukkari, hattumaakari, ajuri*³⁷ kertovat kaupungin menneistä ajoista niin, että avainasemassa ovat – niin nykyiset kuin menneetkin – asukkaat. Kirjoissa kuvaillaan tontti kerrallaan taloja ja esitellään niiden historiaa asukkaiden näkökulmasta. Tänäkin päivänä paikallaan seisovia taloja voi tulkita tällaisen lähestymistavan kautta aivan uudella tavalla; menneisyys nousee käsin kosketeltavaksi taloissa. Tällainen lähestymistapa rakennusperintöön on puoleensavetävä ja tekee merkityksekkääksi ajallisen kerrostuneisuuden yksittäisenkin ihmisen näkökulmasta. Sen kokemus on vaikuttava. Tämä liene yksi syy sille, miksi Loviisan suurin yleisötapahtuma on *Loviisan vanhat talot* -viikonloppu, jossa paikalliset avaavat yli satavuotiaiden talojensa ovet vierailijoille.

³³ Stenros & Aura 1987, 180

³⁴ Vahtikari 2007, 101

³⁵ Museovirasto 2009

³⁶ Toivanen 2018

³⁷ Tikka 2014

Vanhoilla rakennuksilla on siis erityinen merkitys myös modernissa kaupunkikuvassa ja ihmiset kokevat ne viehättävinä ja suojelun arvoisina. Kent C. Bloomer ja Charles W. Mooren kritiikki modernia kaupunkiarkkitehtuuria kohtaan nostaa esille myös tuttuuden ja muistillisuuden puutteen. Massiiviset, käytännöllisyyteen pyrkivät asuinrakennukset eivät heidän mukaansa täytä kaikkia inhimillisiä tarpeita, eivät jätä kehollista tai muistillista jälkeä. Yhteisölliset, oleskelutiloina toimivat julkiset kohtaamispaikat eivät synny tällaisessa ympäristössä. Tarvitaan herkkyyttä ja välittämistä. Bloomerin ja Mooren mukaan ihmiselle hyvä ympäristö rakentuu tutun ja uuden välisestä koreografiasta, jossa tutuus on tärkeämmässä roolissa. Tutut muodot, ympäristöt ja alueet houkuttelevat ihmisiä luokseen ja monipuolinen esteettinen kokemus vahvistaa paikan tuntua. Modernin arkkitehtuurin pyrkimys uniikkiin ja täysin uuteen hajottaa yhteisön kokemusta paikasta, koska siitä puuttuu usein tuttu.³⁸ Vanhassa kaupunginosassa on paljon tuttua, mutta samalla omaleimaista ja poikkeavaa. Ne ovat paikkoja, joissa haluaa viipyä ja viettää aikaa. Eri aikakausien näkyminen ja vaikutus paikkakokemukseen rakennetussa ympäristössä on yksi merkittävä näkökulma vanhojen talojen luonteenomaista tunnelmaa ja siihen kiintymistä kuvailtaessa.

Perinteinen kansanarkkitehtuuri on elänyt hyvin tiiviissä vuorovaikutuksessa asukkaiden kanssa ja muuttunut tarpeiden mukaan. Talojen rakentaminen ja muovaaminen oli tiiviisti osa elämää. Esimerkiksi hirsirakennus on tehty kestäväksi aikaa. Sitä on saatettu laajentaa, lohkoa, purkaa, siirtää ja ottaa uudelleen hyötykäyttöön. Useimmiten taloa on esimerkiksi laajennettu pala palalta tarpeiden ja taloudellisen tilanteen mukaan.³⁹ Rakentamisen suurimpia murroksia on ollut se, kuinka talon valmistus on siirtynyt perinteisestä käsityöläisyydestä teknologisesti monimutkaiseksi prosessiksi, jossa yksittäinen työläinen on enemmän elementtien asentaja kuin kokonaisvaltainen rakentaja. Vastuu kokonaisuudesta, laadunvalvonnasta ja materiaaleista on ulkoistettu niin, että varsinaisen päätöksenteon prosessi jää usein piiloon. Tämä on etäännyttänyt talojen käyttäjät ja asukkaat rakentamisesta ja vieraannuttaneet sen peruskysymyksistä. Perinteinen kansanrakentamisen tie, kuinka hirsiseinä rakentuu ja miten taloa voidaan korjata, oli

³⁸ Bloomer & Moore 1977, 129-138

³⁹ Mäkelä & Riukulehto 2016, 24

varsinkin ennen jossain määrin kaikille läheistä ja ymmärrettävää.⁴⁰ Kaupunkiasumisessa ja nykyaikaisessa taloyhtiöratkaisussa tämä on hyvin pitkälti kadonnut.

2.2.3 Vanha talo ja asukas

Taloja on tarkasteltu tutkimuskohteena ennen kaikkea arkkitehtonisista, taidehistoriallisista ja kulttuurihistoriallisista näkökulmista käsin. Asukkaiden henkilökohtainen suhde taloon ja asumiseen sekä niihin tekijöihin, jotka tekevät asunnosta tai rakennuksesta kodin, ovat tuoneet uusia näkökulmia perinteisen rakennustutkimuksen kentälle.⁴¹ Matti Mäkelän ja Sulevi Riukulehdon *Komeat pohjalaistalot* teoksen kuvaukset Pohjanmaan talonpoikaisrakennuksista, pohjalaistaloista, nostavat esiin sen, mistä talon arvo rakentuu. Heidän kuvauksensa pohjalaistaloissa yhdistyvistä arvoista kertoo myös laajemmin kansanarkkitehtuuriin liittyvistä kerroksista. Erityisesti viranomaistyössä otetaan yleensä huomioon asiantuntijoiden määrittelemät seikat, kuten rakennus- ja kulttuurihistoriallinen arvo sekä taloudellinen arvo. Näiden lisäksi kuitenkin usein piiloon jäävä kokemuksellinen ja asumisen arvo on talojen kohdalla merkittävä. Mäkelä ja Riukulehto kirjoittavat:

Vielä suurempi merkitys on sillä, että talo on tekemisen ja tapahtumien paikka. Pohjalaistalo ei ole pelkästään aineellinen rakennus sisätiloineen. Se on myös pihapiiri ja vieläkin enemmän: henkinen ja sosiaalinen kulttuuriympäristö, jossa eläminen vaikuttaa asukkaiden elämäntapaan ja -arvoihin, ehkä jopa luonteeseen. Suuri osa pohjalaistaloista on edelleen ihmisten koteja. Vanhimmat niistä ovat olleet yhtäjaksoisesti asuinkäytössä kohta kolmesataa vuotta. Tällainen elämäntapa jättää asujiin jäljet. Taloihin liittyy omanlaisensa filosofia ja elämäntapa.⁴²

Tämä lainaus kuvailee mielestäni erinomaisesti myös muidenkin vanhojen ja perinteisten talojen asukkaita ja heidän suhdettaan omaan taloonsa.

Vanhoilla rakennuksilla, erityisesti katoavalla kansanarkkitehtuurilla ja perinnerakentamisella on hienovarainen suhde myös suomalaiseen kulttuuriperintöön ja kulttuuriympäristöihin. Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan sellaisia ympäristöjä, jotka ilmentävät kulttuurin vaiheita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Tämän määritelmän lisäksi kulttuuriympäristöön liittyy myös ihmisen suhde ympäristöönsä ennen ja nyt; sille

⁴⁰ Kaila 1997, 5

⁴¹ Tuomi-Nikula 2007, 11

⁴² Mäkelä & Riukulehto 2016, 18-23

annetut merkitykset ja tulkinnat. Rakennukset ja rakenteet, täydennysrakentaminen, purkaminen tai käytön muutokset muuttavat ja luovat jatkuvasti uudenlaista kulttuuriympäristöä. Erilaisia kulttuuriympäristöjä pyritään vaalimaan monilla säädöksillä. Näistä yksi on rakennusperinnön suojelemisesta annettu laki, jolla pyritään turvaamaan rakennetun kulttuuriympäristön ajallinen ja alueellinen monimuotoisuus.⁴³ Vaikka monet vanhat rakennukset eivät kuulu varsinaisen suojelulain piiriin, talojen omistajat ja asukkaat ovat usein valveutuneita vaalimaan niiden säilymistä mahdollisimman pitkälle. Yksilön ja henkilökohtaisen omaisuuden lisäksi koemme omistajuutta ja vastuuta myös yhteisölliseen ja yhteiskunnalliseen. Se on omaisuutta, joka ylittää yksilön antaman arvon, mutta koemme hyvin merkittävänä osana itseämme. Kollektiivinen omaisuus antaa tunteen ajallisesta jatkuvuudesta ja suuremmasta identiteetistä. Tällaista omaisuutta ovat esimerkiksi juuri kulttuuriympäristöt, kulttuuriperintö, kansalliset merkit ja monumentit sekä muistiorganisaatioiden säilyttämä kollektiivinen muisti, arkistot ja museot.⁴⁴ Toisaalta rakennusperinnön vaalimista voidaan tulkita hyvin monin tavoin. Tavallisesti asukas kuitenkin tekee ratkaisunsa kodin näkökulmasta, ei niinkään rakennuskulttuurin kannalta.⁴⁵ Kulttuuriympäristöihin liittyvä historiallisuus on myös henkilökohtainen asia. Esimerkkinä Mäkelän ja Riukulehdon mukaan pohjalaistalo toimii asukkaidensa oman historian muistin paikkana ja se on täynnä eletyn elämän jälkiä. Sillä on henkilökohtaista ja yhteisöllistä historiallista arvoa. Talon historiallisuus voi kuvata kaikkea sitä, miten rakennus saa katsojan tietoiseksi omasta historiastaan. Rakennuskannan jatkuvasti kasvaessa ja muuttuessa talonpoikaisrakennukset käyvät suhteessa yhä harvinaisemmiksi. Siksi jäljellä olevilla taloilla on merkitystä myös laajemmassa kulttuurisen monimuotoisuutemme säilymisessä.⁴⁶

Elisa El Harouny on nostanut esille, kuinka nimenomaan asukkaan näkökulma, asumisen ja siihen liittyvien merkitysten tarkastelu olisi tärkeää suojeluperiaatteiden kehittämisessä. Vanhat rakennukset ovat etupäässä asuttuja, joten miten sovitetaan yhteen suojelun ja asumisen ongelmat ja toisaalta löydetään voimavarat? Yhteiskunnan intressit rakennusten kulttuurihistorialliseen arvoon voivat olla ristiriidassa ihmisen asumisen, kodin

⁴³ Ympäristöministeriö 2011

⁴⁴ Belk 1992, 42-43

⁴⁵ Saarinen 2007, 140

⁴⁶ Mäkelä & Riukulehto 2016, 32

muodostumisen ja eletyn ympäristön muokkaamisen tarpeen kanssa. Rakennussuojelun asiantuntijat ovat usein päteviä rakennustaiteen ja -historian saralla, mutta eivät ota huomioon rakennuksen ja siinä asuvan ihmisen välistä suhdetta. Asukkaalle ympäristö ei ole vain sen ominaisuudet, vaan ympäristökokemus on syvä ja monikerroksinen.⁴⁷ Talon omistajan tuntemukset rakennussuojelua ja kulttuuriperintöä kohtaan voivat olla myös hyvin negatiivisia. Rakennuksen ylläpidon hinta sekä tarpeiden ja osaavien tekijöiden saatavuus koetaan hankaliksi esteiksi. Asukas kokee syyllisyyttä ja hämmennystä osittain hyvin käsitteelliseksi jäävän kulttuuriarvon taakassa.⁴⁸

2.3 Inhimillinen arkkitehtuuri ja koti

Minkälaisia yhteiskunnallisia ja yksityisiä merkityksiä taloilla meille on fyysisenä ympäristönä ja tiloina, joissa vietämme suurimman osan elämästämme? Ihmiset liittävät omia elämäkertomuksiaan eri asuintaloihinsa ja unelmoivat tulevaisuudesta taloissa, jotka ovat vielä asumatta. Ihmisen tapa olla ja elää tapahtuu rakennettujen ympäristöjen kautta. Ne ovat meidän kulttuuriympäristöämme, joita luemme kuin äidinkieltä. Paikan ja kokemuksen välisestä suhteesta on kiinnostuttu myös rakennustutkimuksen kentällä.⁴⁹ Silloin pyritään ennen kaikkea kuvailemaan paikan, ympäristön, tilan tai rakennuksen vaikutusta ihmiseen. Talon fyysisellä ympäristöllä ja ulkomuodolla on erilaisia vaikutuksia. Inhimillinen kokemuksen kuvailu pyrkii ymmärtämään niitä. Rakennustutkimuksen ja arkkitehtuurin tarkastelun kautta voikin yrittää löytää talojen vaikutuksen taustalla toimivia merkityksiä. Tämä tutkielman osa avaa yleisemmin talon ja kodin merkitystä ihmiselle ja ihmisyydelle. Vanhan talon luonteenomaisuutta ja asukkaan suhdetta siihen sivutaan monissa aiheissa, mutta syvennyn siihen erityisesti talojen asukkaiden kertomusten analyysivaiheessa.

Arkkitehtuurin ja kodin välisestä yhteydestä tai jopa ristiriidasta Juhani Pallasmaa on kirjoittanut, kuinka koti ei ole arkkitehtoninen ilmiö, vaan se koostuu hienovaraisesta yksilöinnistä. Asuintila, asunto tai talo on kodille säiliö, sen kuori. Asukas luo kodin asunnon tarjoaman kehyksen päälle. Hän kirjoittaa: ”*Koti on yksilön persoonan ja perheen sekä*

⁴⁷ El Harouny 2002, 260-261

⁴⁸ Mäkelä & Riukulehto 2016, 19

⁴⁹ ks. esim. Knuutila, Laaksonen, Piela, Aarnipuu (toim.) Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu ja Haarni, Karvinen, Koskela, Tani, Vilkuna (toim.) Tila, paikka ja maisema.

heidän ainutkertaisten elämäkuvioidensa ilmaisu. Näin ollen koti on käsitteenä pikemminkin orgaaninen kuin esineellinen.”⁵⁰ Tämän vuoksi, kun puhutaan elämän paikoista ja erityisesti kodeista, on tärkeää tarkastella kodin muodostumisen ilmiötä myös sellaisenaan. Arkkitehtuurin vaikutuksesta täytyy siis syventyä myös kodin käsitteeseen ja paikkakiintymyksen syntymiseen sekä tähän liittyvään kotitoimijuuteen, jotta voi muodostaa rikkaamman kuvan kotitalojen merkityksistä.

2.3.1 Ihminen ja talo

Ranskalainen filosofi Gaston Bachelard kuvailee klassikkoteoksessaan *Tilan poetiikka* runojen kuvia elämä tiloista, pohtii niiden kautta ihmisyyden kokemusta ja sitä, kuinka se esiintyy unelmoiduissa ja kuvitelluissa tiloissa. Talot, jotka kirjassa ovat elämän paikkoja, ovat inhimillisiä tiloja. Kun kuvailee taloa, kuvailee ihmistä. Hän pyrkii löytämään asumisen ytimen sisäisen ja ulkoisen maailman kohtaamispaikassa. Ihmiset rakentavat omaa historiaansa muistellessaan, kuvitellessaan ja unelmoidessaan asumisen paikkoja.⁵¹ Bachelardin ajatusmalli kertoo rakennusten merkityksestä ihmisen oman maailmankuvan symbolina. Kodin, kotoisuuden ja tämän herättämien mielikuvien kautta Bachelardin kirjoituksista voi ammentaa suunnattomat määrät ajatuksia talon, maailmankaikkeuden ja ihmisen välisistä monimutkaisista suhteista.

Kaj Nyman on pohtinut ihmisen ja maailman suhdetta eletävän kulttuurin, arkkitehtuurin kautta. Talot ovat ihmiset tapa olla olemassa, ne ovat aikaa kestävää kuolematonta kulttuuria. Nyman kritisoi nykyarkkitehtuuria sen inhimillisestä kokemuksesta irtautuneisuudesta ja asemasta nyky-yhteiskunnan käytäntöjä palvelevana, talouden ja vallan työkaluna.⁵² Myös Nyman vertaa toimivan arkkitehtuurin kieltä runouteen. Se ilmaisee meille yleispätevää ja yhteistä kokemusmaailmaa. Näemme arkkitehtuurissa omaa toimintaamme, historiaamme ja jotain sellaista, mikä kuvastaa ihmisyyden syvempää olemassaoloa. Arkkitehtuurin arjen kieli on Nymanin mukaan menettänyt tällaisen runollisen

⁵⁰ Pallasmaa 1994

⁵¹ Bachelard 2003, 67-68, 82

⁵² Nyman 1998, 45, 57

ulottuvuuden. Ihmisen ja ympäristön välinen suhde on hänen mukaansa muuttunut ja jopa heikentynyt. Talot, joista ihminen lukee arkisten toimintojen suunnan, kertoo elämän runollisuudesta. Me tunnistamme runollisesta arkkitehtuurista toiminnan tapoja ja yhdistämme ne omiin tekemisiimme, tuntemuksiimme ja kokemuksiimme. Silloin koemme ympäristön runouden ja sen kauneuden.⁵³ Nyman korostaa ajatusta, jossa arkkitehtuurin kokija, ei arkkitehti itse, ymmärtää parhaiten talojen kieltä. Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksessa hän on ilmaissut rakennusperinteen ja vanhojen asuinrakennusten noudattavan viihtyisän arkkitehtuurin periaatteita: *”Kansanarkkitehtuuri on hyvä vertailukohta. Se noudattaa pitkän ajan kuluessa syntyneitä, käytössä hyviksi koettuja sääntöjä, jotka arkkitehtuurin käyttäjät ovat omaksuneet. Näin aikaansaatu tavallinen arkkitehtuuri on kaikkien rakastamaa, arkkitehtienkin.”*⁵⁴ Talot, joiden kieltä ihminen ymmärtää parhaiten ja jotka heijastavat omia tarpeitamme ovat sellaisia, jotka on rakennettu tätä kunnioittaen.

Juhani Pallasmaa on kirjoittanut rakennettujen ympäristöjen ja ihmisen suhteen muutoksesta näin: *”Teollisen maailman rakentamisen anonymisoituminen ja irtautuminen inhimillisestä’ ovat saaneet yhä useamman pohtimaan ihmismielen, kulttuurin ja rakentamisen vuorovaikutussuhteita.”* Hänkin erittelee modernin arkkitehtuurin, erityisesti kansainvälisen modernismin ja kansanarkkitehtuurin vaikutusta ihmisiin. Pallasmaa kuvailee perinteistä rakentamista sellaisena, joka kasvaa luonnollisena ja tasapainoisena maiseman, maaperän, ilmaston, materiaalien ja kulttuurimuodon yhteisvaikutuksesta. Pallasmaa kehottaakin erittelemään ja pohtimaan rakennuksiin liittyviä kokemuksia sekä sitä, miten ihmiset eivät vieraantuisi rakentamisesta, vaan saisivat sen avulla voimakkaan tunteen kotipaikoista.⁵⁵

Ihmiset samaistuvat taloihin. Talot ovat luotettavia ja tuttuja. Ihmiset kokevat omien merkitystensä ruumiillistumista nimenomaan taloissa. Kun ympäristö on monipuolinen, se muistuttaa meitä kaikista niistä merkityksistä ja mahdollisuuksista, joita ihmisillä on. Jos ympäristö on liian yksipuolinen tai perustuu, kuten Nyman kritiikissään toteaa, liikaa

⁵³ sama, 15

⁵⁴ Saako arkkitehtuuri olla mitä tahansa? Helsingin Sanomat, julkaistu 10.11.2017 Saatavilla <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005442649.html> Haettu 13.2.2019

⁵⁵ Pallasmaa 1995, 178-179

pelkästään kelpoiselle toiminnallisuudelle, funktioille, emme näe enää ihmistä. Arkkitehdin täytyisi siis ymmärtää, miten tunteet ja toiminta yhdistyvät ympäristöissä ja miten tämä vahvistaa identiteettiämme, jalansijaa maailmassa. Sen tulisi puhua siitä, mitä olemme suhteessa luontoon, toisiin ihmisiin ja omaan itseemme.⁵⁶ Kun tunnistamme talon puhuman kielen, meillä on rakennuksessa hyvä olla. Nykyarkkitehtuurin kritiikissä voidaan siis todeta, että se on pyyhkinyt pois joitain tällaisia talojen piirteitä. Näiden piirteiden tilalle on tullut ennen kaikkea funktiota ja minimalismia. Nyman esittää, että arkkitehtuurin ei tulisi olla arkkitehtien taiteenlaji, vaan sen pitäisi voida kattaa elämä kokonaisvaltaisemmin. Sen siis tulisi olla sopivaa heille, jotka sitä ensisijaisesti käyttävät ja siten myös kokevat.

Myös Pallasmaan mukaan rakentamista ohjailevat asiantuntijoiden älyllistiedostavat kyvyt, mutta valmis rakennus koetaan asukkaan toimesta emotionaalis-aistillisesti ja tiedostamattomasti. Arkkitehtuurin opetuksessa ja sen arvioinnissa keskitytään tilan jäsentämisen taiteellisiin meriitteihin, mutta inhimilliset merkitykset, olivat ne sitten tiedostettuja tai tiedostamattomia, jäävät helposti varjoon. Pallasmaa kuvailee tällaisesta rakentamisesta puuttuvan perinnerakentamiselle ominainen ajattelun, toiminnan ja kokemisen yhteys.⁵⁷

Onko pelkistetty kuutiorakentaminen siis muuttanut suhteen muodostamista rakennuksiin? Ympäristössä, jonka taloista puuttuvat erilaiset luonteenpiirteet, emme tunnista taloja yksilöiksi. Nykyarkkitehtuuria voisi puolustaa sillä, että tekemällä itse rakennuksista ilmeettömiä, jokainen voi yksilönä lisätä niihin haluamiaan elementtejä vailla häiriötekijöitä. Talot täyttävät tarkoituksensa. Niissä voi asua, niitä voi sisustaa ja niistä voi pitää. Tavallinen kerrostaloasunto on hyvä, jos siinä täyttyy kolme asiaa: Sijainti, valoisuus ja koko. Jos näistä kaksi asiaa täyttyy, se on riittävä useimmille meistä. Ajan jälkiä tai liian yksilöllistä ympäristöä ei tarvitse tai edes saa näkyä. Kun tulemme taloon, edellisen asukkaan jäljet on pyyhitty pois ja kun me muutamme, pyyhimme omat jälkemme pois. Lähiökerrostalo voi sijaitsi missä tahansa kaupungissa muuttumattomana. Miten tällainen asuminen vaikuttaa meihin ja mistä haemme ympäristön ja oman itsemme yhteyttä? Pallasmaa on nostanut esille kansainvälisen modernismin vaikutuksen paikallisuuden kokemukseen. Jos alueilta häviää

⁵⁶ Nyman 1998, 23-35, 31

⁵⁷ Pallasmaa 1995, 180-181

paikalliset rakennustavat ja tätä kautta omaleimainen rakennettu ympäristö, kuinka se vaikuttaa ihmisen paikantunteeseen?⁵⁸

2.3.2 Miten talo puhuu paikasta?

Ajatus siitä, että taloilla on kielellinen ulottuvuus ja tämä vaikuttaa meihin monella tavalla herättää kysymyksen, minkälaisia asioita talot meille kertovat ja miten. Jos tällä on vaikutus siihen, miten koemme ympäristömme ja sitä kautta itsemme, miten se mahdollisesti talojen kautta tapahtuu?

Anne-Mari Forss nostaa esille nykyrakentamisen ja paikkakokemuksen, tai paikattomuuden kokemuksen ympärillä liikkuvan keskustelun. Rakentamisen laatu ja sen vaikutus ihmisen ja paikan suhteeseen on mielenkiintoinen aihe, mutta siitä syntyvä keskustelu on usein epätarkkaa ja yksipuolista kritiikkiä modernia arkkitehtuuria kohtaan. Toisinaan se on jopa liioittelevaa ja kärjistävää. Ovatko paikat itsessään heikentyneet, mikä on johtanut paikan tajun heikentymiseen, vai onko ensisijaisesti ihmisen paikan taju heikentynyt? Yhteistä näille näkemyksille on, että niiden mukaan paikkasuhteet kärsivät massakommunikaation, kaupallisten monikansallisten suuryritysten ja nopeiden liikenneyhteyksien vuoksi. Paikan tajun nostaminen keskiöön ja pelko sen heikentymisestä johtaa helposti kuitenkin myös menneisyyden kaunisteluun. On hyvä muistaa, että myös kansainvälistä modernismia arvostetaan. Sekin synnyttää merkityksellisiä paikkoja. Kansainvälisen modernismin, nopean rakentamisen ja homogeenisen rakennuskannan ongelmia ei kuitenkaan paikkakokemuksen muutoksen kannalta voi täysin ohittaa. Ihmiset joutuvat liian usein tyytymään monotoniaan ja kansainvälisen yhdenmukaisuuden sävyttämiin rakennettuihin ympäristöihin. Keskustelu arkkitehtuurista on tärkeää, etteivät näkökulmat paikkojen rakentamiseen määräydy täysin arkkitehtonisista elementeistä, vaan huomioon otetaan myös paikan tajun kehittyminen, eläminen ja identiteettien muodostuminen.⁵⁹

Vallan ja arkkitehtuurin suhteen pohdinta on merkittävä osa Nymanin tekstejä. Kritiikissään hän toteaa, että koska nykyarkkitehtuuri tehdään lähinnä organisaatioille ja yrityksille,

⁵⁸ sama, 179-178

⁵⁹ Forss 2007, 134-137, 146

arkkitehdin ja tilan lopullisten käyttäjien välille on syntynyt kuilu. Tämä kuilu on niin leveä, että käyttäjän merkitykset ja arkkitehdin kyky luoda näitä kuvastavia rakennuksia eivät kohtaa. Arkkitehti saa harvoin mahdollisuuden tehdä sellaista, joka täydentäisi inhimillisen kokemuksen merkitysmaailmaa. Usein hänen täytyy tehdä sitä, mikä palvelee ennen kaikkea jotain muuta, kuten tekniikkaa, tehokkuutta ja taloudellisia arvoja. Ihminen ei itse pysty muokkaamaan ja sitä kautta omaksumaansa tätä maailmaa. Silloin elämä näyttäytyy vain valmiiksi suunnitellun ympäristön sallimissa puitteissa. Kun asukkaalta puuttuu keinot rakentaa ympäristöjä itse täydentääkseen emotionaalisia tarpeitaan, hän kehittää keinoja ottaa vieraaksi koettu maailma haltuun muilla tavoilla; tuomalla siihen lisäelementtejä, jotka lähentävät ympäristöä omaan henkilökohtaiseen arkiseen maailmaan.⁶⁰ Ehkä tästä johtuu myös ihmisten korostunut tarve sisustaa.

Bachelard kuvailee erilaisia tarpeita vastaavia tiloja asumisfunktion rytmianalyysillä. ”*Jos haluaa nukkua hyvin, ei pidä nukkua suuressa salissa. Jos haluaa työskennellä hyvin, ei pidä työskennellä kopperossa.*”⁶¹ Elämän rytmit kertovat niistä paikoista, joissa toimimme ja olemme. Ihminen tarvitsee kaikkia erilaisia tiloja. Erilaiset mielentilat, toiminnot ja elämän vivahteet kaipaavat omanlaisensa ympäristön. Joskus haluaa tilaa ja korkeita huoneita, joskus haluaa kätkeytyä pieneen vaatekomeroon keskelle taloa, sen syvimpään piilopaikkaan. Tilan kaipuu on muovautuva ja muuttuva. Talojen kieli on pitkälle biologista kieltä. Nyman korostaa ihmisyyden kokemusta biologian ja sen tarpeiden kautta. Bachelard kuvaa inhimillistä tilan kokemusta biologisten eliöiden ja psyykkisten tunnekokemusten kautta. Kuvitelmat ympäristöistä liittyvät aina tunteisiin, fyysiseen kokemukseen ja ihmisen syvimpiin toiveisiin kokea turvallisuutta ja kuuluvuutta paikkaan ja aikaan. Haemme lohtua ympäristöstä silloin, kun koemme olevamme yksinäisiä tai irrallisia muista. Silloin talo puhuu kertoen omista tarpeistamme ja tunnoistamme ihmisinä.

Nykyarkkitehtuuria voi kritisoida siitä, että rationaalisuuteen ja funktionaalisuuteen perustuvat talot jättävät niiden ”sielun” rakentumisen geometrialle ja matematiikalle. Talojen kertomuksellisuus ja yllättävyys, joihin esimerkiksi ympäristötaiteilija Jan-Erik Andersson on omassa rakentamisessaan pyrkinyt, katoaa.⁶² Puhuvassa talossa on siis jotakin, joka tekee

⁶⁰ Nyman 1998, 39-49

⁶¹ Bachelard 2003, 177

⁶² Andersson 2012, 80-81

siitä ainutlaatuisen ja vaikuttavan. Toisin kuin Nymanin esitys viihtyisien talojen yleismaallisesta ja kulttuurisesti viestivästä puheesta, Anderssonin mukaan ihmiset haluaisivat asua persoonallisissa ja erilaisissa taloissa, jos siihen olisi mahdollisuus ja runsaammin vaihtoehtoja. Tarinalliset tilat ja rakennukset luovat meissä emotionaalisia vastakaikuja. Ihminen on tunteva olento ja tällaiset tilat tekevät meihin vaikutuksen, jossa koemme yhteyttä. Eli viihdymme. Siksi hyvin persoonallisetkaan talot tuskin jäisivät ilman asukasta.⁶³ Jos meillä kaikilla olisi mahdollisuus asua unelmatalossamme, minkälaisia taloja maailmaan syntyisi?

Talot ovat samanaikaisesti jonkun henkilökohtaista omaisuutta, mutta ne ovat myös kulttuuriympäristön osana meidän kaikkien yhteistä omaisuuttamme. Siksi keskustelua yksilöllisyyden, taiteellisuuden ja hyödyllisen funktionaalisuuden välillä ei varmastikaan ole mahdollista ratkaista rakentamalla vain jonkin tietyn periaatteen mukaisesti. On helpompaa tarkastella historiallisia rakennuksia ja pohtia niiden kertomaa maailmankuvaa kuin nähdä samalla tavalla nopean nykyrakentamisen elementtitalot. Miten niitä tarkastellaan sadan vuoden päästä? Tai julkisten rakennusten huippuunsa hiotut arkkitehtuurin näytöt, jotka kertovat monumenttien lailla uudistuksesta ja kehityksestä. Kuinka arvioimme niiden viestejä tulevaisuudessa?

Geometrinen tila, muoto, on kokonaisuuksia, jotka ihmiset tiedostavat todellisuutena. Sillä, minkälaisessa talossa olemme ja minkälaisia taloja kulttuurimme rakentaa, on merkitystä. Nykyarkkitehtuurin kritiikissä tällaisen näkökulman ottaminen vaatii tarkastelemaan, minkälaisena koemme nykyisen rakennustavan, asumisen ja sen vaikutukset. Nopea rakentaminen, jossa pyritään minimoimaan kustannukset ja maksimoimaan jokaisen neliömetrin tuomat voitot, jättää jalkoihinsa ajatukset inhimillisestä sielunelämästä. Taloja on silloin hankalaa ajatella persoonina, joihin voi rakentaa syvän henkilökohtaisen yhteyden tai joista voi tulkita laajempaa humanistista kulttuuria. Riippumatta siitä, minkä aikakauden taloista on kysymys, ihmiset solmivat niihin aina henkilökohtaisia suhteita. Ihmiset, jotka rakastavat talojaan, ovat löytäneet yhteyden paikkoihin.

⁶³ sama, 75, 78

2.3.3 Paikasta kodiksi

Kodiksi kutsutaan paikkaa, jossa elämme ja johon meillä on kiintymyksellinen side. Ympäristön ja paikan kokemuksen erityispiirteet suhteessa kodin muodostumiseen luo vivahteita, jotka kuvaavat henkilökohtaista suhdettamme maailmaan. Käsitys kodista ja sen muodostumisesta lähtee yksilöstä. Jokainen ihminen kokee kodin tai kodittomuuden omalla tavallaan. Ajatus kodista elää ihmisessä ja ihmisen toiminnassa. Kotien välineellisyys levon, ravinnon, palautumisen ja sosiaalisen elämän paikkoina asettaa niille perustan. Kodin täytyy olla jollain tavalla pysyvä ja turvallinen. Väliaikaiset tai arvaamattomat paikat, jotka toimittavat itsehoitoon ja selviytymiseen liittyviä asioita antavat hetkellisesti kodinomaisen kokemuksen, mutta usein syvempi kiintymyksellinen side jää puuttumaan. Arkisessa elämässä koti on sellainen, joka on olemassa vain meitä itseämme varten. Usein se on tällaisena ainutlaatuinen.

Tuan kuvaa kotia paraatiesimerkkinä vahvasta ja rikkaasta paikan tunnusta. Se on maailma, jossa ihminen voi hoitaa monia biologisia tarpeitaan ja vapautua yhteiskunnallisista sosiaalisista rooleista ja velvollisuuksista. Kotiin kuuluu myös erottamattomasti pysyvyys. Minuuden muodostuminen ja sen tunto riippuu vahvasti pysyvyydestä. Kun esimerkiksi lapsuudenkoti häviää, tuntuu kuin osa omaa itseä pyyhkäistäisiin pois. Tämä koti oli paikka, jossa suurin osa ihmisen kasvusta ja minäkuvan muodostumisesta tapahtui. Pysyvyyden halulla ja paikkojen muuttumattomuuden suojelulla on, ekologisten syiden lisäksi, inhimillinen tarve. Kun voimme palata paikkoihin, jotka pysyvät eheinä ja muuttumattomina, se lujittaa eheyden kokemusta myös itsessämme.⁶⁴

Tunneperäinen kiintymys kotiin on moninainen ja monipuolinen. Sen kaikki eri ulottuvuudet sosiaalisista, opituista ja toiminnallisista aina yksilölliseen identiteettiin ja ilmaisuun ovat niin laajat, että kokonaisvaltaista kodin kuvausta on vaikeaa tehdä. Jos kodin perustana on paikka, johon meillä on sekä fyysinen että henkinen side, kiintymyksen muodostumisen eri merkitykset voivat olla yksi keino jäsentää ja tarkastella ympäristön muuttumista kodiksi. *Place attachment* eli paikkakiintymys on kattotermi, jolla kuvaillaan monenlaisten merkitysten kokonaisuutta. Näitä merkityksiä ovat tunteen, tiedon ja toimintojen aiheuttama

⁶⁴ Tuan 2006, 16-17, 19

inhimillinen kiintymyksen kokemus, paikka sen monessa eri merkityksessä, kokija yksilönä, ryhmänä tai yhteisönä, sosiaaliset aspektit sekä ajan ja muutoksen vaikutukset.⁶⁵ Kiintymys paikkoihin syntyy kaikkien näiden eri näkökulmien vaikutuksesta ja siihen voi liittyä muutakin. Tunteet, paikat, kulttuuri, sosiaalisuus ja aika – Jokainen näistä otsikoista on omalla tavallaan abstrakti ja loputtomasti tulkittavissa. Kotia voi yrittää selittää näiden kautta tai niitä voi tarkastella kodista käsin.

Miksi paikkoihin siis kiinnytään? Kiintymys kuvaa kodin ja kotoisen tunteen merkitystä. Päivittäinen, jatkuva turvallisuus antaa tilaa henkilökohtaisille, sisäisille stimulaatioille. Yksityinen, turvallinen ja kotoisa paikka esineineen tarjoaa ympäristön ja mahdollisuuden rentoutua erilaisista yhteiskunnan rooleista. Elämää hallitaan ulkoa sisäänpäin, ympäristön kautta. Muovaamalla, rakentamalla ja luovuudella muokattu ympäristö kehottaa itsetoteutukseen ja itsetutkiskeluun. Turvallisen itsetutkimuksen lisäksi koteihin ja kiintymyksen paikkoihin liittyvät usein myös sosiaaliset verkostot ja niiden vahvistuminen fyysisiksi. Kun tietyt suhteet, ihmiset ja dynamiikat liittyvät vahvasti tiettyihin paikkoihin, niiden luonne tulee pysyvämmäksi ja näkyvämmäksi. Koteihin liitetään useimmiten parisuhteet ja lähin perhe, työpaikkoihin työkaverit ja kollegat, tiettyihin harrastusten paikkoihin ystävät ja niin edelleen. Paikkoihin kiintyminen kertoo kiintymyksestä näihin ihmisiin. Kiintymys auttaa myös saamaan kokemuksen siitä, että on osana jotain suurempaa ja todellisessa yhteydessä siihen. Kollektiivinen kokemus kuuluvuudesta kansaan, kulttuuriin ja kiintymys niiden symboleihin poistaa yksinäisyyden ja katoavaisuuden tunteita. Olemme täällä yhdessä ja ne asiat, jotka ovat tärkeitä minulle ovat tärkeitä myös muille. Loppujen lopuksi paikkakiintymyksessä tai kodin tunnussa ei ole kyse mistään tietystä paikasta vaan tunnepohjaisesta kokemuksesta: Kuulumisesta ideoihin, ihmisiin, mielentiloihin, menneisyyteen ja kulttuuriin.⁶⁶ Olemme osana jotakin itsemme ulkopuolella ja vastavuoroisesti asiat ulkopuolellamme ovat myös osa meitä. Elämän ja asumisen paikkoihin syntyneet siteet ja niiden kuvailu kertoo jokaisen ympäristön omista erikoispiirteistä ennen kaikkea sen asukkaiden tunteiden ja kokemusten mukaan. Paikat, joihin ihmisille syntyy kiintymystä kuvastavat asioita, joille annamme arvoa arkisessa elämässä.

⁶⁵ Altman, Low 1992, 8

⁶⁶ Altman, Low 1992, 10

Ihmisen suhde ympäristöön kodin ja kotoisuuden kautta nostaa esiin asumisen merkityksen ja sen tapojen muutoksia. Kodin rooli yksilön ja perheen elämässä on muovautunut nykyisenlaiseksi monien eri elämäntapojen puristuksessa. Sukutalot, joissa useita polvia saattoi asua samanaikaisesti ovat katoamassa, koti määräytyy entistä useammin työpaikan ja koulutuksen mukaisesti. Nykyaikainen, tavanomainen länsimainen elämäntapa on muovannut oletuksemme kodista tietynlaisiksi. Kodin merkitys on aina syvempi, kuin pelkkä suojapaikka. Se on materiaallinen ympäristö, jonka yksilö voi luoda heijastamaan hänelle arvokkaita asioita. Tässä mielessä kodista tulee voimakas esitys niistä ihmisistä, jotka sitä kodiksi kutsuvat.⁶⁷

Anni Vilkkonen on kirjoittanut kodista inhimillisen toiminnan ja fyysisen tilan yhteenliittymänä. Hän pohtii kodin ja päivittäisen elämän aktiivisen toimijuuden muodostamaa merkityskenttää. Kodin aineettomat arvot, joihin liittyvät esimerkiksi perheen sosiaaliset suhteet, ovat useimmille tärkeimpiä kotiin liittyviä tekijöitä. Vilkkonen kuitenkin korostaa erityisesti tilan ja paikan kokemusta aineettomien arvojen pohjalla. Aineettoman kodin ja materiaallisen kodin vuorovaikutuksesta syntyy eletty koti, jossa arkiset käytännöt ja toimijuus luovat kodin ideaa, sen henkeä. Tämä toimijuuden ja kodin yhteys nousee esiin asukkaiden kertomusten kautta, joissa näkyy, miten koti toteutuu kullekin kertojalle. Kodin tilallinen merkitys on kertomus inhimillisyydestä ja sen tulkinta on pyrkimys ymmärtää ihmisen ja paikan yhteyttä.⁶⁸ Kotiin kuuluu ajallisuus, toistuvuus ja pysyvyys. Minkälaisia asioita ihmiset siis tekevät nimenomaan kodeissaan ja miten ne eroavat muissa ympäristöissä tapahtuvista asioista? Kodin ainutlaatuisen kokemukseen kuuluvat tietynlaiset toiminnot ja niihin liittyvät tunteet. Näiden toimintojen ja tunteiden esiin nosto raottaa ovea kodin merkitykseen elämän keskiössä.

2.3.4 Kodin tärkeät ja rakkaat esineet

Fyysisten paikkojen lisäksi ihmiset kiintyvät myös esineisiin. Kuvaillessamme kotia kuvailimme paljon tilan lisäksi esineitä, joilla sen täytämme. Liikkuvaisempi elämäntapa,

⁶⁷ Csíkszentmihályi & Rochberg-Halton 1981, 123

⁶⁸ Vilkkonen 2010, 35-39

jossa esimerkiksi asunnot vaihtuvat tiuhaan, kodin rakentuminen tapahtuu ehkä ennen kaikkea esineiden kautta. Meillä on side esineisiin. Kuljetamme niitä mukana jopa läpi elämän. Ajatuksia siitä, miksi tutuilla esineillä on meille kodinomainen tuntu, on luontevaa eritellä jälleen kiintymyksen ja kodin käsitteiden kautta.

Kotien materiaalisuus kertoo asumisesta yhteiskunnallisen ja yksityisen leikkauspisteessä. Monenlaiset tavat asua, esineistön kertomat tarinat ja niiden vaikutus ympäristön kokemukseen sisältävät muistitietoa, jossa esineistön arvo on henkinen. Materiasta syntyy aineetonta. Tiina Huokuna kirjoittaa: *”Esineet ovat esineitä, mutta ne eivät ole vain esineitä: niistä syntyy muistoja ja merkityksiä. Vaikka konkreettista esinettä ei esimerkiksi enää ole, ovat siitä jäljellä muistot ja se kontekstuaalisuus, mikä esineisiin liittyy.”*⁶⁹ Koti on ympäristö, jossa materiaalin ja muistojen kerroksellisuus kertoo elämästä kokonaisuutena. Se on paikka, jossa menneisyys ja tulevaisuus, fyysinen ja henkinen yhdistyvät. Kodin merkitys ihmisen oman elämän tarkastelussa, muistoissa ja arvoissa on suuri. Ihmisten tunnesidokset esineisiin ovat kiistämättömiä. Voimme rakastaa tai inhota joitain elämässämme mukana kulkeneita esineitä ja muistella niitä jälkikäteen. Ehkä huomaamme esineen kertomasta ajasta, kulttuurista tai omasta henkilökohtaisesta menneisyydestä sellaisia asioita, jotka aikaisemmin ovat jääneet piiloon.

Russel W. Belk on kirjoittanut erityisesti omaisuudesta ja esineisiin kiintymisestä. *Possessions* – omaisuus, josta hän kirjoittaa, määrittellään eri tavoin, mutta sillä on aina rooli osana yksilöä. Asiat, joita käsitetään omaisuutena vaikuttavat meihin henkilökohtaisesti ja koemme ne osana persoonaamme, minuuttamme ja identiteettiämme. Niiden merkitys rakentuu siitä, kuinka ne voivat auttaa meitä käsittelemään kuka olemme.⁷⁰ Yksilötasolla koemme omistajuutta ja kiinnymme meille läheisimpiin asioihin, sekä fyysiseen että henkiseen ja sosiaaliseen. Yksilölle koti on tärkeimpiä kiintymyksen kohteita.

Myös Csíkszentmihályi ja Rochberg-Halton ovat kirjoittaneet esineiden arvosta ja siitä, kuinka niiden todellista merkitystä tulisi pohtia. On huomattava, että hyvinvointi ei lisääny kulutuksen lisääntyessä lineaarisesti. Omaisuus ja fyysisen maailman omistaminen ovat

⁶⁹ Huokuna 2010, 123

⁷⁰ Belk 1992, 37

elämisen kannalta tärkeitä, mutta esineille annettavan arvon kannalta määrällisesti enemmän ei tarkoita suurempaa hyvinvointia. Materialismin ja kulutuksen lisääntyessä yksittäisten esineiden arvo ennemminkin pienenee. Maailmaa ei voi katsoa pelkkänä kulutettavana materiaana, sillä se on rajallinen. Korostamalla esineiden henkistä ja symbolista arvoa voimme löytää uuden, kestävämmän tavan elää nykymaailmassa. Se vaatii ennen kaikkea tietoista, henkistä muutosta ennen fyysistä. Meidän tulee nähdä esineet niiden symbolisten arvojen ja itsemme kautta, mehän annamme niille merkityksen. Myös toiminta, jonka suuntaamme esineisiin ja joka tuo yhteen fyysisen ja sisäisen maailman johtaen kohti tavoitetta, luo kehitystä ja sitä kautta arvoa. Jos pystymme näkemään esineet niiden henkisen merkityksen, toiminnan ja potentiaalinkin kautta, avaamme itsellemme myös uudenlaisen tavan elää ja nähdä maailma ja kasvattaa sekä itseämme että maailman arvoa.⁷¹

Ihmisillä on halu kiintyä paikkaan, tehdä siitä koti ja rakentaa elämää tämän kiinnekohdan ympärille. Kodin turva, vapaus ja sen ainutlaatuisuus itseämme kuvastavana ympäristönä vaikuttaa varmasti arkiseen hyvinvointiin ja tasapainoon. Jotkut ihmiset arvostavat kotia ja viihtyvät sen piirissä enemmän. Jokaisella on kuitenkin mahdollisuus pohtia kodin merkitystä, sillä meillä kaikilla on siihen jonkinlainen suhde ja mielikuva siitä, mitä koti tarkoittaa. Tutustumalla ja kiinnittymällä omiin elinympäristöihimme, ajattelemme niitä sitten esineiden, rakennusten tai yhteisöjen ja kulttuurin muodossa, voimme löytää suuren arvon arkisessa ja jokapäiväisessä. Paikkoihin kiintymällä pystymme suojelemaan sekä itseämme että muita. Koti kiinnittää meidät maailmaan, aikaan ja muihin. Omistajuus, johon tämä kiintymys usein liittyy, tuo mukanaan vastuuta. Ymmärrys siitä, miten ihmiset yksilöinä ja yhteisönä ovat suhteessa fyysiseen maailmaan avaa mahdollisuuksia monenlaiseen itsetutkiskeluun. Kodin piiri on tähän tuttu ja turvallinen. Mitä kodin luomiseen liittyy ja kuinka suhtaudumme siihen helpottaa suurempien ja abstraktimpien ajatusten äärellä. Kuten Bachelard kirjoittaa: "*Se on väline, jonka avulla voi kohdata kosmoksen.*"⁷² Kuka olemme, minne olemme menossa ja miksi?

⁷¹ Csíkszentmihályi ja Rochberg-Halton 1981, 232-233, 247-248

⁷² Bachelard 2003, 34

3 ASUKKAIDEN KERTOMUKSET

3.1 Kertomuksellinen kuvaus elämästä vanhassa talossa

Asumisen ja siihen liittyvien kokemusten kuvaaminen tiiviisti ja jäsentäen on haastavaa, sillä usein koti ja siihen liittyvät toiminnot nivoutuvat koko arjen kuvioon. Yksittäisen teeman irrottaminen kokonaisuudesta tuntuu lähes mahdottomalta. Vanhan talon ympäristö kotina tarjoaa monenlaisia mahdollisuuksia syventyä aiheeseen kuin aiheeseen. Perinteisyys, aistillisuus, estetiikka tai esimerkiksi rakennussuojelu osana arkista elämää ovat vahvasti läsnä kansanarkkitehtuurin ympäristöissä. Pohtiessani erityisesti omaa kiinnostustani vanhojen talojen asukkaiden elämänasenteeseen, esiin on aina noussut itse tekemisen ja toiminnallisuuden korostuminen. Ihailen sitä, kuinka motivoituneesti haasteet talon ylläpidosta otetaan vastaan ja kuinka se johdattelee olemaan hyvinkin ”kädet savessa” ja kiinteässä suhteessa omaan ympäristöön. Toiminnallisuus, tekeminen sekä paikan ja ihmisen välinen vuorovaikutus onkin ollut omana punaisena lankanani. Itse kysymyksen tiivistäminen lopullisesti tähän ajatukseen on ollut haastavaa. Tavoitteena on asukkaan ja talon kanssakäymisen ymmärtäminen ja tämän suhteen kuvaaminen. Nämä kuvaukset kertovat paikkakokemuksesta, jossa talon olemassaolon kaareissa painotetaan nykyisen asukkaan omaa vastuunottoa perinteikkäästä rakennuksesta, tämän valinnan tekoa ja intohimoa elää juuri näin. Tässä kuvauksessa esiin nousee hyvin vahva vuorovaikutuksellinen suhde ympäristöön.

Tallennetut keskustelut asukkaiden kanssa tukevat ajattelua, jossa paikan kokemus ja eläminen tekevät siitä ainutlaatuisen. Ne antavat inhimillisen, konkreettisen äänen vanhassa talossa asuvalle ja tuovat lukijan tarkasteltavaksi tämän suhteen erityisiä piirteitä. Vanhan talon kokemukseen liittyvät ajalliset piirteet ja niiden vaikutus toimijuuteen kodin ympäristössä toistuvat asukkaiden kertomuksissa. Ne yhdistävät tutkielman ensimmäisessä puoliskossa mukana kulkeneet teemat tähän hetkeen ja kulttuuriseen kontekstiin.

Koska aihepiiri on laaja ja monimuotoinen, tavoitteena on kokonaisuutta käsittävää pohdintaa. Tarkastelen sitä erityisesti haastattelimieni asukkaiden kertomusten kautta. Haastatteluaineistosta kerätyt kertomukset ja niistä etsityt talon ajallisten erityispiirteiden

vaikutukset paikkakokemukseen ovat sellaisia, jotka syntyvät suoraan tai epäsuorasti paikkojen ajallisista ja historiallisista ominaisuuksista. Ajallisuus tarkoittaa ympäristön ajallista historiaa sekä asukkaan henkilökohtaista ajallisuuden kokemusta. Tällainen kerrostunut paikan ja ajan kokemus vaikuttaa käsitykseen vanhan talon olemuksesta ja asukkaan itsensä hakemaan paikkaan osana sitä. Se on havaittavissa arkisesta elämästä kertovassa puheessa. Toiminnallisuus käsittää asumiseen ja arkeen liittyvää aktiivista kanssakäymistä kodin ja talon kanssa: Miten ajallinen paikka vaikuttaa asukkaan tekemiin valintoihin ja päätöksiin, miten se ohjaa vuorovaikutusta ympäristön kanssa. Minkälaista on kodin tekeminen vanhassa talossa?

Jokainen haastattelu on toteutettu talossa, jossa sekä paikka että asukas ovat ainutlaatuisia omine historioineen ja luonteenpiirteineen. Haastatteluvastauksissa on kuitenkin löydettävissä monia samankaltaisuuksia. Useimmat näistä liittyvät paikkojen vanhan iän aiheuttamiin haasteisiin ja iloihin arkisuuden yhteydessä. Olen teemoitellut aineistoa siitä nousevien yhteneväisien vastausten ja aiheiden mukaan ja tulkitseen syvemmin ajallisia erityispiirteitä niiden kautta. Näin elämäntilanteista ja paikkojen eriytyneisyydestä huolimatta esiin nousee selkeämmin vanhojen asuinpaikkojen merkitys myös ilmiönä, vaikeivat haastateltavat edustakaan mitään tiettyä asumisen tapaa yleisesti. Kertomukset puhuvat säilyttämisen, korjaamisen ja rohkean toiminnallisuuden puolesta, mikä asukkaille on selkeästi tärkeää omissa kodeissaan.

3.2 Kertomuksen tulkinnan menetelmiä

Vanhan talon ja asukkaiden kokemusten kokonaisvaltaisessa kuvauksessa voidaan hyödyntää monia erilaisia tutkimusotteita. Nostamalla esille asukkaan toimijuutta ja vuorovaikutusta on lähtökohtana kertojan näkökulma paikkakokemuksesta. Näin nimenomaan asukkaiden kertomat asiat omassa elämisen kontekstissaan korostuvat. Tätä taustoittaa kertomusten, erityisesti modernin narratiivisen tutkimuksen lähestymistapa. Asukkaiden kertomasta pyrin löytämään paikkakokemukseen ja asumiseen liittyvän ytimen. Pauli Tapani Karjalaisen topobiografinen paikkatulkinta on esimerkki siitä, kuinka paikalla on elämäkerrallinen merkitys ja tämä näkökulma kiteytyy haastateltavien omassa kokemuksissa.

Kertomukset toimivat kokemuksen kuvauksina, jotka pyrkivät ymmärtämään asukkaan kokemusta näissä tietyissä ajan ja paikan konteksteissa. Kohteet kertovat omasta elämästään, joten kertomukset nähdään myös elämäkerrallisina. Narratiivisessa ja elämäkerrallisessa tutkimuksessa tarkastellaan kokemuksen kuvauksia. Tässä mielessä se on myös lähellä kokemuksen tutkimusta. Narratiivinen tutkimus pyrkii kuitenkin kuvaamaan aihealueen monenlaisia ulottuvuuksia ja kokemusta suhteessa niihin, ei kokemusta itsessään.⁷³

Itse analyysi muodostaa myös eräänlaisen kertomuksen. Aineistosta poimitut kokemukset taloon saapumisesta, uudenlaiseen arkeen tottumisesta, rakentamisesta, identifiointumisesta ja myös tulevaisuuden suunnitelmista muodostavat omanlaisensa narratiivin. Tämä kertoo yhdenlaisen talon ja asukkaan tarinan.

3.2.1 Koettu paikka ja kokemuksen tutkimus

Kokemuksellisessa paikan tutkimuksessa on mahdollisuus moniin erilaisiin lähtökohtiin. Tapani tarkastella vanhojen talojen asukkaiden aihepiiriä tuo näkyväksi arkisenkin aiheen ja pohtii sitä monipuolisesti. Myös aiheen parissa toimiminen sekä henkilökohtaisella tasolla että aineiston suhteen on tuonut aiheen itselleni läheiseksi. Tärkeää on ollut olla myös fyysisesti läsnä taloissa ja kohdata niiden asukkaat omassa ympäristössään. Tavoitteena on silloin tiheä kuvaus, joka on läheisessä yhteydessä arjen kokemukseen ja esittää kertomuksia niistä suhteessa kulttuuriseen kontekstiin. Tutkimistapojen monimuotoisuus ja muovautuvaisuus sekä inhimillisen kokemuksen että ympäristön kuvailuun tuo näkökulmaa kokonaisvaltaiseen aiheen ymmärtämiseen.⁷⁴ Paikan kokemuksen tutkimus tuo reflektiivisyyttä ja antaa käyttöön termejä kuvailla paikan ja ihmisen suhdetta yleismaallisen kokemuksellisuuden kautta. Koska kyse on ihmisten kodeista ja niihin liittyvistä henkilökohtaisista tuntemuksista elämän paikkoina, pohdin aineistoa henkilökohtaisina kertomuksina. Paikkojen ajallisuus ja historiallisuus saa merkityksen silloin, kun asukkaat puhuvat siitä osana omaa kertomustaan. Kokemukset talosta ovat aina osana suurempaa

⁷³ Erkkilä 2005, 201-202

⁷⁴ Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2018, 7-9

arjen ja arkisen toiminnan kontekstia, josta kerrottaessa merkittäväksi nousevat siinä voimakkaasti koettavat asiat.

Paikan kokemus ja arkkitehtuuri osana sitä kuvailee talon merkityksiä syvällisemmällä tasolla. Anne Stenros on kirjoittanut paikan kokemisesta, arkkitehtuurista ja paikan hengestä. Tilan haltuunotto, jolla annamme paikoille tietyn merkityksen, tapahtuu yleisesti rakentamisen, eli arkkitehtuurin kautta. Paikkojen ja arkkitehtuurin kokemus ovat toisiaan vastaavia, niiden tarkastelu on pohjimmiltaan pyrkimystä ymmärtää inhimillisen olemassaolon kokemusta. Genius loci, paikan henki, on kokemus, jossa yhdistyvät paikan ominaisuudet ja niiden herättämät mielikuvat ja kulttuuriset tulkinnat: Kaikki viestit ja tunteet, jotka paikan kokija vastaanottaa. Jokainen kokee genius locin omalla, uniikilla tavallaan.⁷⁵ Genius loci voi kuvailla esimerkiksi sitä intuitiivista tunnetta, jonka talon ensi kertaa näkevä ihminen kokee tai pidemmällä aikavälillä kehittyvää syvempää tuntemusta paikasta. Tässä yhdistyvät monenlaiset kerrostumat, joissa isoimmassa roolissa ovat henkilökohtaiset, elämäkokemukselliset tunteet ja kulttuuriset mielikuvat, jotka yhdistyvät arkkitehtuurissa ja sen herättämässä kokemuksessa. Talon kokemus liittyy vahvasti paikkakokemukseen.

Perinteisestä maantieteestä poiketen humanistisen maantieteen peruseriaatteena on nostaa tutkimuksen keskipisteeksi elämismaailma ja ihminen toimivana ja kokevana. Tätä tarkastellaan yksilön kokemusten, muistin ja mielikuvien kautta. Paikka on yksi humanistisen maantieteen tärkeimmistä käsitteistä. Se on ilmiönä ihmisten kokemuksesta ja inhimillisestä tulkinnasta syntyvä. Ympäristöstä tai sen tiloista muodostuu merkityksellinen paikka silloin, kun liitämme siihen arvoja omassa elämismaailmassamme, kokemuksen ja toiminnan kautta.⁷⁶ Humanistisen paikkojen tulkinnan, eli humanistisen maantieteen keskeisiä kysymyksiä ovat: Mitä paikat ovat elettyinä sijainteina, sisäistyneenä kuulumisena johonkin paikkaan tai haluna olla jossain?⁷⁷ Kyseessä on kertomus paikasta. Humanistisen maantieteen pyrkimys pois paikkoja ulkoapäin tapahtuvasta kuvauksesta on myös omana tavoitteenani. Tarkoituksena on tuoda esiin, kuinka ne ovat elettyjä ja eläviä. Haastatteluaineistosta kerätyissä kertomuksissa paikka on keskeinen, mutta kertojan, eli haastateltavan näkökulma ja omat elämäkokemukset tekevät siitä merkityksellisen.

⁷⁵ Stenros 1997, 17, 20

⁷⁶ Haarni, Karvinen, Koskela & Tani 1997, 16-17

⁷⁷ Karjalainen 1997, 230

3.2.2 Kertomus kokemusten, ajan ja minuuden kuvauksessa

Kuvaukset ja kertomukset paikoista puhuvat niiden kokijoiden elämästä tapahtumien ympäristöinä. Paikkakertomukset, joissa asukkaat kertovat omasta suhteestaan ja vuorovaikutuksestaan paikan kanssa, kuvaavat juuri heidän yksilöllistä elämismaailmaansa. Yksilöllinen elämismaailma, jokapäiväinen arkielämämme, on Edmund Husserlin *elämismaailma (Lebenswelt)* termin kautta kuvailtuna sitä, kuinka tapamme katsoa maailmaa on aina subjektiivinen, kokemusten merkityssuhteilta ainutlaatuinen. Se on todellisuus koettuna.⁷⁸ Meille todelliset kokemukset, niiden suhde aikaan ja elämänkulkuun herättää ajattelemaan omaa nykyisyyttämme menneen kautta. David Carr on kuvaillut sitä, kuinka tiedostamme menneisyytemme ja elämäämme eteenpäin kulkevana. Tämä elämänkulku koostuu tapahtuneista, enemmän tai vähemmän merkityksellisistä kokemuksista. Niiden kokijalle ne ovat kuitenkin yhtenäisenä kokonaisuutena monimutkaisempia ja suurempia kuin yksittäiset kokemuksen kuvaukset sijoitettuna aikajanelle. Kokemusten linkittyminen toisiinsa ei ole yksinkertainen syy-seuraussuhde, jossa menneisyys johtaa nykyisyyteen. Menneisyyden kokemukset, vaikkamme koekaan niitä samanaikaisesti nykyisyyden kanssa, kumuloituvat nykyhetkeen.⁷⁹ Koemme itsemme ja nykyhetkemme menneisyyden tapahtumien ja kokemusten kautta.

Jerome Bruner kuvailee autobiografiaa esitykseksi itsestä, tekemisistämme, ajatuksistamme ja paikastamme maailmassa. Narratiivisessa kuvauksessa, joista autobiografinen kertomus koostuu, tulee hänen mukaansa olla kaksi piirrettä: Se keskittyy ihmisiin ja heidän sisäisiin tunteisiinsa, sekä siihen toimintaan, jonka nämä ihmisissä aiheuttavat. Jos nämä kaksi asiaa sellaisenaan toteutuisivat, autobiografia noudattaisi luonnollista tapahtumien peräkkäistä järjestystä, joka kertoisi menneisyyden tapahtumaketjuista. Bruner kuitenkin nostaa esille, että autobiografinen kuvaus tapahtuu myös nykyhetkessä. Menneisyyden tapahtumia arvioidaan nykyisyyden silmillä ja kertoja nostaa menneisyydestään aiheita, joissa hän tällä hetkellä näkee kiinnostavuutta ja arvoa.⁸⁰

⁷⁸ Backman & Himanka 2007

⁷⁹ Carr 1986, 27

⁸⁰ Bruner 2001, 28-29

Miksi tietyt menneisyyden kokemukset ja tapahtumat ovat merkittäviä nykyhetkessä? Omien henkilökohtaisten kokemustemme ja tapahtumien lisäksi erityisesti historiallisia paikkoja pohtiessa on kiinnostavaa, kuinka jäsennäme myös paikkojen historiaa nostaan tiettyjä menneisyyden kuvauksia ja aiheita esille ja asetamme ne itsellemme ymmärrettävään muotoon – kertomukseksi. Tämä tapahtuu myös aina nykyhetkessä ja sen kulttuurisissa konteksteissa, mutta myös omassa kontekstissamme; koemme paikkojen historian suhteessa itseemme ja kuvaukseen itsestämme.

Autobiografisella kerronnalla on tärkeä tehtävä kertojan omakuvan kannalta. Rakennamme tarinan, jossa olemme itse osa yhteistä ja yhdistävää kulttuuria. Kerromme itsestämme ”tavanomaisen” kautta; miten oma elämäme tapahtuu kulttuurin mukaisessa kontekstissa. Omakuva rakentuu niitä asioista, jotka tekevät meistä jollain tavalla erikoisia tai poikkeavia tässä kontekstissa. Tavanomaisesta nousee silloin ne asiat, jotka kuvailevat meitä, meidän valintojamme ja toimintaamme. Autobiografinen narratiivi nostaa esille elämän käännekohtia, joissa kertojan elämänkulku muuttuu tavalla tai toisella. Nämä käännekohdat yksilöllistävät elämän ja kiinnittävät kuuntelijan huomion niihin asioihin, joissa kertojan omat tunteet ja teot ovat ohjanneet tarinan kulkua.⁸¹ Paikoista ja taloista kerrottaessa esiin nousee sellaisia asioita, jotka meille esiintyvät erikoisina ja huomionarvoisina, sekä niihin toimiin, jotka tällainen paikka meissä saa aikaan. Jos pystymme kertomuksellisesti kuvailemaan omien valintojemme ja asumiemme paikkojen erikoislaatuisuutta yhdessä ja kokien, että asumamme paikka on meitä kuvaileva, omakuva ja paikkakokemus rakentuvat yhteiselle pohjalle.

3.2.3 Narratiivinen kertomus tutkimuksessa

Henkilökohtainen narratiivinen kertomus on puhetta, joka on järjestäytynyt tiettyjen tapahtumien ja aiheiden ympärille. Kertoja pyrkii usein kuvailemaan kuuntelevalle osapuolelle jonkin loppuajatuksen näiden tapahtumien kautta. Narratiivisessa tulkinnessa itse tarinan rakentuminen on huomioon otettava ulottuvuus aineistossa, ei pelkästään tarinan taustalla oleva kokemus. Henkilökohtaisissa tarinoissa huomioidaan, minkälaisessa tilanteessa ja minkälaisia vaiheita kertomus käy läpi, kun sitä pyritään tulkitsemaan. Vaikka

⁸¹ Burner 2001, 30, 32

yksilölliset tarinat ovat subjektiivisia kokemuksia, niitä voi analysoida sosiaalisten, kulttuuristen ja historiallisten aiheiden kautta. Ympäröivä kulttuuri ”puhuu” tarinoiden kautta.⁸²

Tutkielmaa varten kerätty kertomuksellinen aineisto sai alkunsa keskusteluryhmässä julkaistulla ”etsintäkuulutuksella” henkilöille, jotka olisivat halukkaita kutsumaan tutkijan vierailulle ja vastaamaan haastattelukysymyksiin liittyen vanhassa talossa elämiseen. Tämän lisäksi ensimmäinen osallistunut haastateltava löytyi, kun museotyöpaikkani yhteydessä kävin keskustelua paikallisen asukkaan kanssa ja puhuimme pääasiassa nimenomaan vanhoista taloista. Kysyin, voisinko tulla tekemään virallisemmän haastattelun hänen asunnolleen. Kaikilla haastateltavilla on siis taustalla aktiivisuutta ja kiinnostusta aihepiiriin ja he tiesivät myös oman suhteeni siihen. Tämä näkyy mielestäni avoimuudessa, jota minua kohtaan osoitettiin vierailuiden yhteydessä, sekä jonkinlaisessa ymmärtävässä ja yhdistävässä keskustelussa.

Tutkielman aineisto koostuu kertomuksellisista kuvauksista tiettyjen ihmisten kokemuksista vanhassa talossa elämiseen. Catherine Kohler Riessman kuvailee kertomuksen käyttöä tutkimuksessa ja niitä vaihteita, joita se käy läpi varsinaisesta kokemuksesta siihen, miten sitä lopulta edustetaan tutkimuksen kontekstissa. Koemme asioita jatkuvasti, olemme maailmassa aistein kokevana olentona, vaikkemme sitä tiedostaisikaan. Tästä lähtökohtaisesta kokemuksesta syntyy tutkimuksessa viisivaiheinen prosessi: 1. Läsnäolo 2. Kertomus 3. Litterointi 4. Analyysi ja 5. Lukeminen.⁸³ Myös tämän tutkimuksen aineisto noudattaa pitkälti Riessmanin kuvailemaa kaavaa.

Kun kertoo kokemuksesta, jossa on ollut läsnä, syntyy tarina: Kielelle muutettu kertomus. Tässä kertomuksen synnyssä vaikuttavat useat asiat, joissa alkuperäisestä kokemuksesta muovautuu jotain uutta. Kertojan ja kuuntelijan välinen dynamiikka ja konteksti vaikuttaa siihen, miten tarina kerrotaan. Dialogi ohjaa ja keskittää kertomuksen aiheita. Kertoja rakentaa itsestään omakuvaa tarinan päähenkilönä. Se, missä tilanteessa ja kenelle tarinaa kerrotaan, vaikuttaa hyvin vahvasti, miten koettu asia esittyy tässä verbaalisessa

⁸² Riessman 1993, 3-5

⁸³ Alkuperäisellä kielellä 1. Attending 2. Telling 3. Transcribing 4. Analyzing ja 5. Reading. Riessman, 1993, 8-15

ilmaisussa. Kun kertomus syntyy, syntyy narratiivi, ei objektiivinen kuvaus tietystä kokemuksesta. Vanhoista taloista kerrottaessa esimerkiksi arkisesta toiminnasta tai menneisyydessä vaikuttavista kokemuksista nousee kuvaus kertojan päätyemisestä asumaan taloon ja arkisuuden rakentumisesta sekä tulevaisuuden toiveista.

Tutkimuksen kontekstissa, yleensä haastattelutilanteessa, syntyy tutkijan ja kohteen välisessä dialogissa ja kanssakäymisessä erilaisia kertomuksia ja muisteluita tapahtumista. Tutkija usein nauhoittaa nämä kertomukset ja myöhemmin litteroi muuttaen puheen tekstimuotoon. Myös litteraatti muuntaa kertomusta. Kuinka kasvatusten tuotettu puhe muutetaan tekstiksi niin, että esimerkiksi ilme, murre, sananpainot ja muut puheeseen kuuluva ilmaisu säilytetään? Litteroija valitsee, miten näitä asioita esitetään riippuen siitä, minkälaiset asiat ovat hänelle tärkeitä ja kuinka tekstiä luodaan. Analyysi itsessään keskittyy litteroituun aineistoon. Tutkija pyrkii löytämään useista kertomuksista ja narratiiveista yhtäläisyyksiä tietyissä konteksteissa ja luomaan näistä omanlaisen narratiivin, joka toimii vuoropuhelussa siinä kehyksessä, joka aiheelle on annettu. Tämä vaatii paljon yhdistelyä monien erilaisten kertomusten välillä, jotta niistä voidaan tehdä yleismaallisia pohdintoja ja päätelmiä. Syntyy täysin uusi kertomus, tarinoiden hybridi. Pyrkimys on löytää henkilökohtaisista kokemuksista jotain yleismaallista ja kulttuurin laajemman skaalan kautta tarkasteltavaa.

Riessmanin kokemuksen kuvauksen viimeinen vaihe on valmiin tutkimusraportin lukeminen ja lukijan oma kokemus siitä. Kuinka alkuperäiset kokemukset esiintyvät valmiissa tekstissä ja miten ne vaikuttavat lukijaan? Jokainen lukija tulkitsee tarinoita ja niihin liitettyjä konteksteja omalla tavallaan. Alkuperäiset kertomukset voivat muuttua valmiissa tutkimuksessa jopa vieraaksi niiden kokijoille ja kertojille. Elämäkerrallinen suhde vanhaan taloon on tarkasteltu useiden eri henkilöiden tarinoiden kautta. Mutta niissä on kuitenkin yhtäläisyyksiä, jotka juontavat nimenomaan talojen luomasta omaleimaisesta ympäristöstä. Eri ihmisten elämät ja suhteet eri taloihin luovat siis kuvaa yleisemmästä vanhan talon asukkaan maailmasta. Tämän tulkinta paikkakokemuksen, kiintymyksen ja talojen merkitysten kautta tuo sitä lähemmäs kulttuurillista keskustelua.

3.3 Tutulla vierailulla tutkijana

Keräämäni neljä haastattelua ja niistä koottu kertomuksellinen aineisto ohjaa teemoja, joita tutkimusraportissa käsittelen. Ennako-odotukset näistä ja aineiston keräämisestä syntyivät jo sinä vaiheessa, kun luonnostelin aiheitani. Omat kokemukseni vanhassa talossa asumisesta ja sen piirissä toimimisesta oli luonut itselleni kuvan, jota halusin yleisesti ymmärtää paremmin ja josta halusin kirjoittaa. Tämä ennakkokäsitys niistä merkityksistä, joita ihmiset liittävät vanhoihin taloihin oli omassa mielessäni vahva. Ennen kaikkea siitä syystä, että olin jo jollain tavalla kokenut sen. Toisaalta ajattelin myös, että oma asemani vanhassa talossa asumiseen ja sen merkityksellisyyden pohtimiseen on melko pintapuoleinen. Subjektiiivinen kokemukseni oli peräisin täysin omasta elämäntilanteestani, menneisyydestäni ja tekemistäni valinnoista. Luettuani enemmän paikkojen kokemuksesta ja tämän kokemuksen linkittymisestä kertomukselliseen kuvaukseen ymmärrän, että kyseessä oli nimenomaan oman elämäni kertomus, jossa paikka oli noussut keskeiseen asemaan.

Taustalla aineiston keruussa ja tutkimuskysymysten määrittelyssä ovat vaikuttaneet vanhoihin taloihin keskittyvät sosiaaliset yhteisöt ja niissä käyty keskustelu. *Pelastetaan vanhat talot*-yhteisö Facebookissa oli ensimmäinen, johon liityin asuttaessani vanhaa taloa. Ryhmälle ja siinä jaettavalle tiedolle on kysyntää, sillä monet vanhoihin taloihin – olivat ne sitten 1800-luvun hirsitaloja tai 50-luvun rintamamiestaloja – muuttaneet kaipaavat tukea arkisiin ongelmiin ja huoltotöihin. Tämä tieto on sellaista, joka ennen siirtyi sukupolvelta toiselle, sillä maataloissa ja pientaloissa asuneet perheet toteuttivat monet rakennus- ja ylläpitotyöt talkoovoimin yhdessä. Rakennustaidot periytyivät isältä pojalle.⁸⁴ Itselleni ryhmä oli alun perin myös tällainen käytännön tiedon hankinnan väline. Ajan myötä ryhmän keskusteluista hahmottui myös toisenlaisia aihepiirejä. Nämä synnyttivät ristiriitaakin monissa viestiketjuissa. Osa keskustelijoista halusi keskittyä talon kunnostustöihin ja niihin liittyvään tietotaitoon, käsitellä taloa omana aiheenaan. *Pelastetaan vanhat talot* -nimitys kertoo ajatuksesta, jossa pyritään ”pelastamaan” jotain katoamisvaarassa olevaa. Talon arvo ja merkitys voidaan silloin nähdä fyysisissä historiallisissa materiaaleissa itsessään. Toinen osa keskustelijoista näki vanhan talon kokonaisvaltaisempana elämäntapana,

⁸⁴ Korhonen 1988, 18

henkilökohtaisesta lähtökohdasta. Esimerkiksi jakamalla valokuvia arkisista askareista ja hetkistä, jotka eivät suoranaisesti liittyneet remontointiin. Keskustelunavaukset saattoivat myös kertoa turhautumisesta vanhassa rakennuksessa asumisen vaivalloisuuteen. Rakennusratkaisut, jotka eivät olleetkaan täysin perinnerakentamisen mukaisia saivat myös vaihtelevaa vastaanottoa. Erityisesti naiset kokivat kaipaavansa yleisempää keskustelua: vertaistukea, ilojen ja surujen jakoa. Silloin perustettiin naisille oma ryhmä: *Pelastetaan vanhojen talojen naiset*, jossa keskusteluun huolitettiin aiheina melkein kaikkea laidasta laitaan. Keskiössä on vanha talo ja sen kanssa elettyvä arki. Monet kokivat olevansa yksin omissa ”mökeissään” ja ryhmä yhdisti sen jäsenet. Tämän ryhmän keskustelut ovat olleet voimakkaasti taustalla, kun olen muodostanut omaa käsitystäni siitä, mitä vanha talo merkitsee sen asukkaille. Talo on hyvin tärkeä monille, mutta halusin pureutua niihin syihin, jotka mahdollisesti vaikuttavat tämän kokemuksen taustalla. Sillä, minkälainen merkitys sukupuolella on talon kokemuksen merkityksiin ja niiden kuvaukseen ei ole erityisessä tarkastelussa tässä tutkielmassa, mutta on hyvä pitää mielessä, että haastatteluihin osallistui naisia siitä vertaistukiryhmästä, jossa itse olen tuntenut oloni kotoisaksi.

Osallisuus tutkimuskenttään, jossa positioni lähtee omakohtaisen kokemuksen kautta ja yhteisön jäsenenä, luo asetelman, jossa osallisuus kenttään on kuvailtava ja sen vaikutuksia aineistoon ja analyysiin avattava. Tällainen osallistumisen problematiikka täytyy aina ottaa huomioon tutkijan asemassa. Ilona Raunola kirjoittaa tutkijan osallisuudesta ja paikantumisesta suhteessa aihekenttään. *Osallisuus* tarkoittaa tutkimuskohteen ennalta tuntemista ja *paikantuminen* sitä, miten osallisuus näkyy aineiston kokoamisen ja tulkinnan vaiheissa.⁸⁵ Huomiot oman osallisuuteni ja paikantumiseni rajoista suhteessa tutkittaviin tuntuu välillä hankalalta. Osallisuuteni aiheeseen on selkeä, kun asuin itse vanhassa talossa. Huomasin silloin kokevani tiettyjä asioita, jotka muokkasivat omaa ajatusmaailmani ja suhdettani ympäristöön. Löysin yhteisöjä, joissa ihmiset kertoivat samanlaisia kokemuksia ja tuntemuksia. Huomasin myös, että näihin kokemuksiin liittyy hyvin voimakas merkitys talosta elämän keskiössä. Tämä havainto ja siitä syntynyt kiinnostus tutkimusaiheeseen on herättänyt erityisesti kysymyksiä siitä, miksi vanha talo on monille niin tärkeä ja mistä tällainen paikkakokemus syntyy. Osallisuus näkyy tavassa, jolla kirjoitan aiheesta, mutta se näkyy myös siinä, miten sain yhteyden haastatteluiden

⁸⁵ Raunola 2010, 285-314

kohdehenkilöihin ja kuinka koko haastattelutilanne rakentui. Olin paljon aktiivisempi vanhoihin taloihin liittyneissä keskusteluryhmissä silloin, kun fyysisesti asuin talossa. Kun muutin maisteriopintojen perässä satojen kilometrien päähän, katkesi aktiivinen yhteisön osana olo lähes kokonaan. Se osa elämästäni katosi, kun en ollut enää kehollisesti läsnä paikassa. Kiinnostukseni vanhoihin taloihin ei kuitenkaan hävinnyt, mutta se on ehdottomasti muuttunut. Olen vierailut ja asunut pätkittäin vanhassa talossa, mutta kokemus on silloin erilainen. Tavallaan olen ollut hyvinkin tiiviisti kosketuksissa aiheeseen, mutta myös etäännytynyt siitä. Tämä etäisyys on ollut opinnäytetyön kannalta vain hyvästä.

Omaakohtaiset kokemukseni auttavat ensisijaisesti ymmärtämään ja tulkitsemaan. Olen keskustellut ihmisten kanssa, jotka ovat jakaneet omia näkemyksiäni ja joista olen tehnyt huomiota. Ajattelen kertomusaineistoa tällaisten keskustelujen jatkumona. Aineisto, muiden ihmisten henkilökohtaiset kokemukset, toimivat tutkimuksessa sekä vahvistamassa joitain omia kokemuksiani että murtamassa ajatuksia, jotka omassa mielessäni linkittyivät vahvasti taloon ja sen ympäristöön. Käymieni keskustelujen myötä huomasin niiden olevan kuitenkin erillisiä; ne sattuivat vain tapahtumaan samaan aikaan, kun asutin vanhaa taloa. Näin omakin käsitykseni aiheesta on etäännytynyt, mutta samalla tarkentunut niihin näkökulmiin, jotka aikaisemmin peittyivät liikaa oman maailmani aiheuttamaan asetelmaan. Siksi talojen asukkaiden kertomukset ja niiden merkitys suuremmassa elämän paikoista koostuvassa kertomuksessa korostavat vanhan talon merkitystä oikealla tavalla; vanhoissa taloissa on jotain hyvin runollista ja tarinallista, joka synnyttää erikoislaatuisen paikan tunnun.

4 ELETTY VANHA TALO ASUKKAIDEN NÄKÖKULMASTA

4.1 Asukkaat ja heidän vanhat talonsa

Kertojen nimet ja vastauksissa esiintyvät nimet on muutettu, samoin kuin tarkat paikkakuntien nimet poistettu osallistuneiden yksityisyyden varmistamiseksi. Lainauksien lopussa on mainittu keksitty nimi, jotta lukiessa on helpompi erottaa kertojat toisistaan. Aineistossa esiintyvät talot on rakennettu 1800-luvulla, osa vuosisadan alkupuolella ja osa loppupuolella. Talot sijaitsevat haja-asutusalueella ja pienissä taajamissa. Rakennusmateriaalit ja koko vaihtelevat talojen välillä, mutta niille on yhteistä perinteiset

materiaalit ja ympäristöt. Rakennuksiin liittyy ominaisia korjausrakentamisen ja laajentamisen kerrostumia, asumistilojen modernisointia ja keskeneräisyyttä. Paikkakunnat ja pihapiirit ovat myös tärkeässä roolissa kertomuksissa taloista ja niiden luonteesta. Suorat lainaukset aineistosta on valittu pyrkien säilyttämään kertojan oma ääni vastauksissa.

Ensimmäinen haastattelu toteutettiin kesällä 2018. Tuuli, johon tutustuin kylällä, jossa talo sijaitsee, on yksinasuva nainen. Hän kertoi kaipaavansa pois kaupungista ja on pitkään etsinyt sopivaa kakkosasuntoa maaseudulta. Lopulta sopiva paikka löytyi historialliselta alueelta, kyläyhteisön keskeltä. Kyläyhteisössä asuminen tuntuu turvallisemmalta, kuin yksin kauempana maalla. Vanha talo on Suomessa melko harvinainen, sillä se on kivitalo, jolla on pitkä varhaiseen teollisuuteen liittyvä historia. Talo on myöhemmin jaettu useisiin asuntoihin. Puhuessamme esiin nousi erityisesti se, kuinka historiallinen ympäristö ja sen edustamat arvot tuovat tärkeää tasapainoa kaupungissa työskentelyn jälkeen. Loput kolme haastattelua on syksyiltä 2018. Toinen haastateltava Henna perheineen asuu perinteisessä punamullatuista rakennuksissa koostuvassa maalaispihapiirissä. Henna ja hänen puolisonsa ovat kotoisin paikkakunnalta, jolla he nytkin asuvat ja syvät juuret ympäröivässä maassa kuuluvat myös tästä talosta kertovassa puheessa. Monet erikuntoiset rakennukset, eläimet, lapset ja työelämä näyttäytyvät työläänä yhdistelmänä. Rakennuksissa olisi paljon tehtävää ja kunnostettavaa, mutta keskustelu siitä kuulostaa maltilliselta ja toiveikkaan innostuneelta. Syksyn toinen haastateltava Pirjo miehineen on hieman iäkkäämpi pariskunta. Heidän vanha maalaistalonsa kavinavettoineen on ostettu eläkepäivien vietto mielessä. Taloa ympäröi puutarha, joka on Pirjon suuri ylpeys ja ilo. Hän harrastaa myös mehiläistarhausta ja valmistaa hunajaa navetan kellarissa. Pariskunta on tottunut asumaan maalla ja iäkkäät rakennukset ovat heille tuttuja ja kotoisia. Viimeisen toteutuneen haastattelun Laura asuu tyttärensä kanssa kahden pienessä puolitoistakerroksisessa hirsitalossa. Lauralla on terveysongelmia, jotka ovat vaikuttaneet siihen, että hän viettää toisinaan hyvin paljon aikaa itsekseen kotona. Kaupungista pikkupaikkakunnalle muutto sekä kerrostalosta vanhaan omakotitaloon siirtyminen on ollut iso muutos, joka on tuonut kodin ympärillä pyörivään elämään enemmän sisältöä. Laura kokee talosta huolehtimisen auttaneen häntä kuntoutumisessa ja sen tarjoaman elämänrytmin sopivan hänelle paremmin.

Nauhoitetun haastattelun lisäksi kirjoitin itseni tueksi kuvailevan tutkimuspäiväkirjan haastatteluvierailuista. Tekstiin on ollut mukava palata, sillä se on auttanut palaamaan talon ympäristöön ja tilanteen kokonaisvaltaisuuteen myös myöhemmin. Seuraavana on pieni ote Hennan haastattelupäivältä, jossa paikka ja elävä elämä muistuttavat siitä, että talo on tosiaankin asuttu ympäristö:

Eteisessä seuraa kenkien potkimista pois tieltä ja pikainen ”Eikai eläimet haittaa?” sekä pahoittelu sotkuisuudesta. Vakuuttelen kummankin puolen olevan täysin hyvin. Myönnän yllätyksen, joka seurasi valtavan vinttikoiran rymistellessä tervehtimään. Koiran jälkeen tajusin vasta katsella huonetta, johon saavuimme. Ensimmäisenä ajattelin, että se oli tupakeittiö, mutta ilman uunia. Lattioilla oli kuluneet levyt ja seinät olivat retrosti oranssit ja ruskeat. Huonekaluja oli ripoteltu ympäriinsä, niiden päälle tavaroita. Sisustuslehdessä tilanne ei ollut, mutta minua se viehätti. Koira rullasi räsymatot mennessään, räikeällä kellertävällä maalatut valtavat hirret seisoivat suorassa sohvan takana. Sohvalla istui kissa. (Tutkimuspäiväkirja 18.9.2018)

4.2 Taloon saapuminen

Vanhaan taloon saapuminen on merkittävä tapahtuma asukkaan ja paikan yhteyden kuvauksessa. Jo ennen varsinaista paikkaan saapumista asukkaan oman historian kokemukset sekä ympäröivä kulttuuri muodostaa kontekstien verkon, johon talo pihapiireineen asettuu. Suhtautuminen uusiin paikkoihin on riippuvainen muistoista, jotka määrittelevät, miten otamme vastaan ja tulkitsemme paikkaa heti ensimmäisistä hetkistä alkaen. Suhde vanhaan rakennukseen muodostuu sekä paikan menneisyyden että oman menneisyytemme yhteisistä kiinnkohdista.

4.2.1 Lapsuuden kokemukset ja muistot

Kysyessäni, miten on päätynyt asumaan taloon, vastaukset palaavat ajallisesti kauas asukkaiden lapsuuden ja menneisyyden muistoihin. Kertojien omista henkilöhistorioista löytyy kiinnekohtia vanhoihin taloihin. Näistä monet ovat onnellisia ja nostalgisia muistoja. Ne nostetaan kertomaan ajallisesti syvemmästä, henkilökohtaisesta suhteesta samoja piirteitä omaaviin paikkoihin. Menneisyyden paikat rinnastuvat nykyisyyteen. Ne tulevat osaksi vanhan talon kokemusta heräten uudelleen kodissa, johon on saavuttu myöhemmässä elämänvaiheessa. Muistojen talot elävät meissä, eivät realistisina tallenteina todellisuudesta, vaan ennemminkin tunteina ja hetken välähdyksinä paikoista,

jotka ovat olleet meille tuttuja ja merkityksellisiä. Myös Bachelard korosti muistojen yhteyttä erilaisiin paikkojen herättämiin kuvitelmiin. Talot ovat paikkoja, joissa ja joista ihmisten on hyvä uneksia. Siksi ne usein rakentuvat unelmissamme uudelleen. Hän sanoo: *”Menneisyyden asumukset elävät meissä katoamattomina.”*⁸⁶ Menneisyyden paikkakokemukset vaikuttavat aina taustalla uusien kokemusten syntyhetkellä. Tämä voi näkyä myös henkilökohtaisemmin. Talo on paikkakunnalla kasvaneelle ulkopuolelta tuttu, sitä on tarkastelu ohikulkijan silmin, mutta se on jäänyt syvemmältä tutustumiselta mysteeriksi. Tämä lapsuudessa syntynyt vaikutelma ei kuitenkaan koskaan katoa:

Mä olen tossa viereisessä kylässä viettänyt lapsuuteni ja Arton [kumppanin] suku on tältä seudulta kanssa, [paikkakunnalla] ollaan siis asuttu aina, ja tota... Tää oli semmonen paikka, että kun mä lapsena kuljin tossa viereisessä kylässä ni mä kattelin tosta, tosta kun ei kauheesti näy, mutta näkyy katot tielle ja pieniä punamultasia rakennuksia oli paljon. Ja niis oli hirveen kiehtova jo lapsena se ympäristö siinä.

(Haastattelu 2: Henna)

Paikkakokemuksessa, joka asukkaalle on syntynyt vanhassa talossaan, on toiminut vaikutteena sekä perheen että oman menneisyyden juuret lähialueella. Viereisessä kylässä lapsuudessa vietetty aika ja ohikulkumatalla nykyiseen kotiin kiinnitetty huomio tuo välähdyksen lapsuudesta. Yhteys taloon ja sen ympäristöön syttyi jo silloin. Paikka näyttäytyi ohikulkevalle lapselle kiehtovana ja ehkä mielikuvitusta herättävänä. Lapsuuden ja nuoruuden haaveet, leikit ja unelmat ovat vaikuttavia kokemuksia, joiden toteutuminen uudenlaisina aikuisuuden ja kypsyyden kautta tarkasteltuna ovat paikkakokemuksen ja -kiintymyksen kannalta merkityksellisiä:

Mä oon aina haaveillu kivinavetasta. Ja sitte tässä talossa oli se, että tää oli sopivan kokonen, tää oli just tän mallinen, just tämmönen vanha. Muistan lapsena, varmaan näihin liittyy jotain lapsuusmuistojaki, lapsena mun kummisetä asu semmosessa varmaa aika saman ikäsessä talossa, siel oli ihana kulkee huoneesta toiseen, tää on tavallaan sellanen. Ja meist oli hauskaa mennä käymää siinä peräkammarissa, ku niil oli pipareita siellä, et tälläsii nostalgisii juttuja. Ja tää oli just semmonen samanmalline. Mä että aivan ihana. Ja sitte mun kotona oli just noita pönttöuuneja ja kaikki sellaset, varmaa jostain lapsuudesta tulee semmosii muistoja. Ja sit tietenki ikäni lämmittänyt kotona leivinuunia ja semmosii.

(Haastattelu 3: Pirjo)

Muistojen ja niihin liittyvien haaveiden taustavaikutus toimii varmasti motivaationa, kun myöhemmässä elämässä on päädytty vanhan talon asukkaiksi. Jos kansanarkkitehtuuriin

⁸⁶ Bachelard 2003, 78

on tykästynyt jo lapsuudessa, tuntuu mielekkäältä ajatella, että elämänkulku on johdattanut jo pienenä tiedettyyn asiaan: Tällaisessa vanhassa talossa olisin onnellinen.

Jos mä aattelen sitä, miten mä olen tähän tullu, että lapsesta asti mä katoin tätä paikkaa silleen. Että pikkutyöt haaveili niistä vaaleenpunasista prinsessalinnoista, ja mulla oli nää punamultaset hirsitalot. (Haastattelu 2: Henna)

Välttämättä suoranaista kokemusta tai nostalgisia tunteita herättäviä muistoja vanhasta talosta ei kaikilla asukkailla ole, mutta kosketus pientaloasumiseen ja maaseudun ympäristöön on vaikuttanut taustalla. On jonkinlainen käsitys siitä, että voisi viihtyä paremmin omassa talossa tai sellaisessa luonnonympäristössä, jonka on kokenut itselle rakkaaksi ja hyväksi:

En näin vanhassa [ole asunut]. Mut omakotitalossa kyllä rannalla oon asunu. Mut se oli 60-luvun alun talo. Ja sitte oon asunu aiemmin vähän aikaa myöskin sitte varmaan semmosessa 50-luvun puutalossa keskellä metsää, puulämmityksellä, yksityistien päässä. Ehkä siitäkin jäi semmonen ymmärrys että niinki voi elää. (Haastattelu 4: Laura)

Esimerkiksi työura on saattanut viedä aikuisena kaupunkiin ja asumaan käytännöllisesti järkevässä ratkaisussa. Kerrostaloasunto täyttää funktionaaliset tarpeet, mutta henkisesti asukas voi kaivata takaisin esimerkiksi lähemmäs luontoa, enemmän tilaa ympärille tai muutoin palaamaan tutuille juurille, jotka nousevat lapsuudesta tai nuoruudesta:

Sillon olin 20 vuotta asunu kerrostalossa, jossa oli sitten aina kesät kuumaa ja sitten tupakoitsijoita aina ympärillä kun tota, parvekkeella ei voinu olla sitte. Niin sit mä oikeestaan kypsyin siihen, koska lapsuuden on maalla asunu, kautta omakotitalossa. Eli mä en oo kerrostalossa asunu lapsuutta ja nuoruutta. [– –] Siis tää luonto. Eli tässä on tää joku, kun itse on kasvanu Saimaan rannalla, niin vesistö on loppujenlopuks aika tärkeä. (Haastattelu 1: Tuuli)

Muisti ja muistot ovat ajan ja paikan yhteiskuvausta, sillä elämme aina jossakin ja muistot tapahtuvat aina jossain. Elämäkerta, muistoista koostuva kertomus elämästä, järjestäytyy vasta jälkikäteen tarkasteltuna. Esimerkkinä kertomukset lapsuudessa koetuista paikoista toistuvat, kun kerrotaan nykyisestä kodista. Kertomuksessa lapsuuden kokemus korostuu, sillä pohtiessa nykyistä suhdetta taloon muistaa aikaisempia kokemuksia paikasta ja huomaa sen vaikuttaneen nykyiseen vanhan talon paikkakokemukseen. Se saa myös henkilöhistoriallisia, ajallisia merkityksiä. Karjalainen huomauttaa, kuinka topobiografisessa tarkastelussa elämäkerralliset tapahtumat ja paikat tekevät paikoista ja tapahtumista

juonellisia. Juonellinen kertomus synnyttää narratiivisen identiteetin, jossa se paikkaan suhteutettuna on muistuvien ja tulevaisuuden odotettavien paikkojen dialogia tarkasteltuna tässä hetkessä. Elämäkokemukset ja paikkakokemukset muotoutuvat tässä ja nyt uutena. Itseystemme, oma toimintamme ja tahtomme, sekä sattuma muovaavat myös paikkoja osana elämäkertomusta.⁸⁷ Nykyhetkessä, omassa vanhassa talossa tarkasteltuna lapsuuden kokemukset ovat ehkä synnyttäneet unelman, joka on noussut vuosien jälkeen pinnalle merkittävänä syynä omaan viehättymiseen ja kotoisuuteen paikassa. Se tuntuu tutulta ja omassa elämäntarinassa jonkinlaisena tavoitteen tai haaveen toteutumisenä. Menneisyyttä tiedostetaan nykyisyyden kautta, kuten David Carr elämäkulun määritelmässään esittää. Lapsuuden kokemus saa uudenlaisen merkityksen nykyisyydessä, kun kertoja pohtii sitä osana nykyisen kotinsa kokemusta. Näin lapsuuden ja nykyisyyden välille syntyy yhteys. Pappalassa vietetty aika ja onnelliset muistot heräävät uudella tavalla henkiin talossa, joka herättää asukkaassa nämä muistot:

Se on vähän niinkun paluu omille juurille. Tavallaan sillain, että kaikista eniten mä oon viihtynyt pappalassa tossa seuraavassa kylässä. Että siellä oli silleen niinkun, ehkä vapaa. Tai semmonen... Kun ei ollu sellasta tietynlaista sosiaalista ympyrää ja semmosia tietynlaisia odotuksia. Siellä sai olla silleen niinku halus.
(Haastattelu 2: Henna)

Omien juurten pohtiminen paikkojen kautta, sekä onnellisten lapsuuden kokemusten paikantaminen on tärkeää varsinkin perheellisille. Vanhemmat haluavat tarjota omille lapsillensa sellaisen ympäristön, joka on itselle tarjonnut turvallisuutta ja samalla vapauden ottaa ympäröivän maailman haltuun itselle tutulla tavalla:

Ja sitte halua omalle lapselle sitä samaa, kun on itte viettäny lapsuuden omakotitalossa, missä voi lapset ja eläimet juosta. Ja on pihaa, ja pihaleikkejä ja muuta. Jotenki tuntuu, että laps on vähä juureton jos asutaan vaihtuvissa vuokra-asunnoissa kerrostaloissa.
(Haastattelu 4: Laura)

Kun Bachelard puhuu *Tilan Poetiikka* teoksessaan vanhasta talosta, hän viittaa ennen kaikkea taloihin, joihin liitämme oman menneisyytemme. Muutamme näitä muistoja oman historiamme pohdiskeluksi. Vanhalla talolla on kotoisan lapsuudenkodin arvo. Vanhan talon, ensikodin tai lapsuudenkodin muodot, aistimukset ja tunnelmat kulkevat meidän mukamme läpi koko elämän ja me liitämme niitä kaikkiin paikkoihin, joissa asumme ja

⁸⁷ Karjalainen 2006, 89

joista unelmoimme. Jan-Erik Anderssonin kuvaillessa omaa suhdettaan asuttamiinsa rakennuksiin hänkin kokee tunteneensa vetoa sentapaisiin taloihin, joissa oli asunut lapsuudessaan. Hän muistaa niiden yksityiskohtia ja tuntee juurettomassa maailmassa, että on yllättävää saada olla kosketuksissa oman lapsuutensa ympäristöihin. Fyysisten talojen lisäksi Andersson korostaa lapsuuden satujen mielenmaisemia ja sitä, kuinka tällaisten henkisten tilojen tulisi kuvastua myös taloissamme, arkkitehtuurissamme. Se yhdistää meidät lapsuuden tarinoihin ja muistoihin.⁸⁸

4.2.2 Rakkautta ensi silmäyksellä

Talon ja ihmisen dynaaminen yhteys, jossa talo ihmisen paikkana maailmassa ylittää rakennuksen muodon. Bachelard pohtii, onko tällainen talon olemuksen muuttaminen inhimilliseksi pelkästään kuvakieltä. Talohan on luonteeltaan hyvin rajallinen; arkkitehtuuri seuraa konventioita ja tapoja, se muodostuu suorista seinistä ja määräytyy käytännöllisyyden ja järkevyyden mukaan. Talosta tulee kuitenkin inhimillinen, kun siihen liitetään tunteellisuus, kuten lohtu ja kotoisuus. Talo on paikka, jossa ihmisen on hyvä, luultavasti parhainta olla. Talossa, kotona, ihminen on eniten oma itsensä, puhtaasti olemassa.⁸⁹ Yhteys taloon onkin usein hyvin tunteellinen, sen muodostuminen ei perustu järkeen, vaan syntyy intiimeistä kokemuksista ja niiden herättämästä leimaantumisesta. Päätös talon ostosta voi tapahtua hyvinkin nopeasti ja ensikokemus tekee lähtemättömän vaikutuksen:

Me rämmitiin tammikuussa, eikun helmikuussa, hirveessä hangessa tota ylätieta tohon pihalle. Me ei käyty edes sisällä ollenkaan ja se oli siinä. Et päätös tehtiin ostota ennenku edes sisällä käytiin ollenkaan. [Naurua] Et toi pihapiiri oli jo niinku se, fiilis oli se, et nyt tultiin kotiin. (Haastattelu 2: Henna)

Kun rakastuu ensisilmäyksellä maisemaan tai paikkaan, siihen syntyy hetkessä emotionaalinen side. Tuo on kuvailut ensisilmäyksellä rakastumistaan aavikkomaisemaan yllättävänä ja syvänä tuttuuden tuntemuksena, kuin olisi tullut yhtäkkiä kotiin. Hän pohtii, että aavikko on objektiivinen vastaus hänen omille syvimille arvoillensa ja vakaumuksillensa. Muuttumattomuus ja vakaus on hänelle suuri osa tätä kokemusta.

⁸⁸ Andersson 2012, 94-95

⁸⁹ Bachelard 2003, 148-149

Aavikko on muuttumaton, tai sen hitaat muovautumiset eivät hävitä tai muuta sitä merkittävästi. Maisemaan rakastuminen, toisin kuin asuinpaikkoihin, ovat hänen mukaansa kuitenkin toisistaan eriäviä ilmiöitä. Asuinpaikkoihin liittyy aina kodin merkityssisältö. Toisaalta maalaismaisema pientaloineen voi aiheuttaa rakkauden tunteen. Myös maalaismaisema voi näyttää muuttumattomalta ja heijastaa meille tärkeitä arvoja. Tämä aiheuttaa halun suojella maisemaa, sillä se voi muistuttaa meitä siitä, keitä me olemme tai mitä haluaisimme olla. Maalaismaisemassa voimme nähdä elämän perusasioita: Luonnon ja maan läheisyyden.⁹⁰ Talon hankinnassa on yleensä elämäntilanne sellainen, jossa uusi kotipaikka on jo haussa. Löytyminen voi olla sattumanvaraista ja ne asiat, joita asukkaat etsivät joko toteutuvat paikassa tai sitten eivät. Toivelistalta löytyvät asiat viittovat siihen, että paikka vastaa odotuksia ja siihen leimautuu silloin entistä helpommin. Siinä on potentiaalia tulevaisuudelle:

Mä ajoin tosta ohi näin, ja ajoin takasin. Sitten mä soitin sille välittäjälle että pääsekö kattoo. Sitte mä en Pekalle [kumppani] puhunu mittää, mä vaan tulin tänne kattomaa ja ensimmäisenä kävelin tonne, en tullu tänne taloon sisälle, mä menin heti suoraan tonne navetan alakertaan, kun mä aattelin että ”Jes! Mehiläisille!” Hyvät tilat harrastaa. No, kävin siellä ja sitte tulin tänne ja kiersin tän talon läpi, mä että tämän mä haluan.
(Haastattelu 3: Pirjo)

Omaelämäkerrallisessa kertomuksessa taloa voidaan kuvata eräänlaisena personifioituna olentona, johon muodostuu romanssimainen suhde. Taloa ajatellaan toisena olentona ja kerronnassa elottomalle asialle luodaan inhimillisiä piirteitä. Tällaisessa kuvauksessa käytetään omia toimintatapoja ja kokemuksia tietopohjana, jolla pyritään ymmärtämään asioiden merkityksiä ja toimintoja suhteessa itseemme.⁹¹ Kun talolle annetaan inhimillisiä piirteitä ja oma persoona, sen kanssa asutaan kuin parisuhteessa. *Rakkautta ensi silmäyksellä* sanotaan yleensä toisesta ihmisestä, mutta kun ilmausta käytetään paikasta, se kertoo tästä paikan personifikaatiosta. Ajatuksissamme kodista toisena olentona ymmärrämme tämän toisen persoonan ominaisuudet, vaatimukset ja piirteet suhteessa itseemme: kumppanina, jolla on meille suurempi merkitys kuin muilla ympäristöillä. Minän suhdetta paikkaan kuvataan tämän molemminpuolisen suhteen kautta, jossa ihminen näkee paikassa mahdollisuuden ja lupauksen. Paikka lunastaa tämän ajan myötä toteuttamalla ne. Romanssissa korostuu myös ruumiillisuus ja toimijuus; tila lupaa pitää huolta ja ihminen

⁹⁰ Tuan 2006, 19-20

⁹¹ Kövecses 2002, 35, 49-50

pitää huolta tilasta. Kodin tuntu syntyy tästä yhteisestä toimijuudesta, materiaalin ja ympäristön kanssa syntyvästä suhteesta. Anni Vilkkko kuvaa tätä lupauksen ja lunastuksen dynamiikkaa *paikan kutsuksi*.⁹² Inhimillistämällä paikkoja niihin on luontevaa luoda suhteita. Kiintymys ihmisiin syntyy kuten paikkoihinkin. Me näemme ne osana omaa kertomustamme, osana itseämme ja olemme tunteellisesti sitoutuneita niihin. Lupaus huolenpidosta kertoo pysyvyydestä tai toivosta siihen. Kiintymyksen syntymiseen, kodikkuuden alkuun tarvitaan molempia. Kuten ihmisten välisen rakkauden syntymiseen myös. Omat toiveet ja kutsuvat paikat ovat henkilökohtaisia, eivätkä ulkopuoliset välttämättä ymmärrä sitä, miksi jokin paikka viehättää. Ystäväpariskunta ei esimerkiksi ymmärrä muuttoa maaseudulle ennen kuin heille itselleen tulee paikasta henkilökohtainen, vaikuttava kokemus:

Kun löytyi tämä ilmoitus 2015 ja sitten minä sanoin että nyt lähetään kattomaan ja kaikki oli sitä mieltä että: ”Sinne korpeen!” Ja ”Et sä saa sitä koskaan myytyä!” Mut sit kun me tultiin tänne niin... Tää pariskunta joka oli mun kanssa, ne oli ihan myytyjä tähän paikkaan kun aurinko paisto ja kaikki. Et kyl siin oli se ku mä olen itse ihan... Koko elämäni halunu asuu vanhassa talossa. Ja sitten se oikeestaan niinkun toteutu. Ja sitten se mikä tässä viehätti, että koko oli sopiva ja tohon jäi sitä nurmikkoaluetta ovesta. Sillon jo puhuttiin että voidaan kukkapenkkejä siihen laittaa. Et... Kyl se oli. Tähän hurautti.
(Haastattelu 1: Tuuli)

Ihmisyyden kokemukset näkyvät kodeissa niistä kerrottujen kuvauksien ja elämäkerrallisten tarinoiden kautta. Kodin sitoutuminen aikaan ja paikkaan on muuttuvaa. Se, mitä kutsumme kodiksi irtoaa ja kiinnittyy ihmiselämän aikana uudelleen ja uudelleen. Koti luo tietylle elämän ajanjaksolle henkilökohtaisen ympäristön, jonka merkitys on ennen kaikkea itsestä ja läheisistä huolehtiminen. Kuten Anni Vilkkko kirjoittaa: ”*Koti on nimitys sille intiimille olemassaolon paikalle, jota pidämme yllä ja hoivaamme, ja joka tekee saman meille vastavuoroisesti.*”⁹³ Vuorovaikutussuhde voi syntyä välittömästi, jos taloon saapuja on henkisesti avoinna ja elämäntilanteen ajanjakso on muutoksessa. Talo on myynnissä, tuleva asukas saapuu katsomaan sitä ja palaset loksahdavat kohdalleen. Muistot, haaveet ja tulevaisuuden unelmat saavat yhteisen kodin tässä hetkessä ja paikassa. Ne muuttuvat todellisiksi. Toimijuuden suunnitelmat voivat myös syntyä hyvin nopeasti, paikka tuntuu sopivalta ja sen piirteissä näkee mahdollisuuksia heti. Oman paikan ja talon löytyminen voi olla myös asukkaan itsensä yllättävä. Tulevaisuuden suunnitelmat ja näkymät voivat olla hyvin erilaiset, mutta paikkaan saapuminen muuttaa näitä radikaalisti. Paikan kutsu voi

⁹² Vilkkko 2010, 47-50

⁹³ sama, 14

silloin olla asukkaalle todella voimakas ja paikan tarjoama kuvaus tulevaisuudesta avaakin ajattelemaan elämää uudella tavalla:

A: Etitsä kauan paikkaa?

L: No katselin, en etsiny kovin kauan. Ja mähän en ollu tähän edes tulossa, kun mä olin ajatellu että mä haluan olla puolen tunnin ajomatkan päässä [kaupungista], ja mä aattelin että, mä olin nähny tän netissä, mä aattelin että mä en tuu kattoo, etten mä tuu ostaneeks näin kaukaa. Mun isä oli sitte kuitenkin tullu tätä kattomaa. Ja hän sitte soitti että tää olis niin sopiva että kyllä mun täytyy lähtee kattomaa. Ja sitte kertanäytöltä tein kaupat. Tarjosin vähän alle. Aika semmonen, sillai intuition perässä, ei kuntotarkastuksia tai mitään että... Noin vaan.

A: Kerran kävit ja sitte tiesit että tää on.

L: Sitte siitä. Se tuntu hyvältä.

A: Mikä tässä oli se, mikä auto siihen päätökseen?

L: Tää oli semmonen rauhallinen henki. Ihan niinku, puhtaasti intuition perässä. Mulla oli tarjottu [kaupungista] mun unelmaa, mitä mä olin vuosia unelmoinu, että mä saisin sieltä kolmion jossa olis induktioliedet ja pesutornit ja kaikki mukavuudet. Ja mulle tarjottiin semmosta. Sitte mä näin näyn, että emmä muuta sinne vaan et mä lämmitän punasta puuhellaa. Ja sitte kieltäydyin siitä. Sitte aloin odottaa että mistä se tulee vastaan. Ei järkivalinta, puhtaasti tunne.

(Haastattelu 4: Laura)

Intuitio on tunteen kaltainen kokemus. Se on kuitenkin itsetiedostavampi ja tämä näyttäytyy varmuutena. Elämyksen syntyhetkestä saakka siihen liittyy varmuuden kokemus. Intuitiota on vaikeaa kuvata kielellisesti, mutta kokijalleen se on todellinen. Intuitiiviseen kokemukseen liittyy myös tuttuutta, joka ei liity suoraan elämänhistoriaan. Se syntyy kahden kohteen, kuten kahden ihmisen tai ihmisen ja paikan välille. Siihen liittyy luotettavuutta, samaistumista ja tämän kokemuksen varmuutta.⁹⁴ Intuitiota tai puhtaasti tunneperäistä varmuutta on vaikeaa selittää, mutta tiedostamme, että sellainen kokemus on todellinen ja helposti mukanaan vievä.

Vanhojen asuintalojen muodot ja niiden kokonaisuudet ovat kulttuurissamme kasvaneille ihmisille tuttuja. Me tunnistamme ne ja osaamme liittää ne paikallisiin ja ajallisiin konteksteihin luontevasti. Tiedämme, että ne on rakennettu puusta, kivistä ja tiilistä. Näemme niiden kuluneesta ilmeestä ajallisen jatkumon. Maalaistalo näyttäytyy meille ystävällisenä, sillä tiedämme miksi ja miten se on rakennettu. Se on ihmiselämään liittyvien perusasioiden näköinen ja mittainen.

⁹⁴ Perttula 2005, 126-128

4.3 Osana talon historiaa, nykyisyyttä ja tulevaisuutta

Talo yhdistää asukkaan kulttuuriseen jatkumoon ja ihmiselämän ylittävään ajankulkuun. Jokainen asukas tiedostaa tämän ajallisuuden omalla tavallaan ja kokee itsensä osaksi sen jatkumoa monin eri tavoin. Talon pitkän historian kannalta yhden asukkaan tai perheen elämä paikassa on rajallinen, sillä on alku ja loppu. Kuitenkin tähän asumisen kauteen yhdistyy menneisyys ja tulevaisuus, jotka nivoutuvat toisiinsa fyysisessä ympäristössä. Ymmärrys ajasta ja omasta roolista suhteessa talon aikakuvaan värittää paikkakokemusta monissa arkisissakin asioissa.

4.3.1 Sukupolvien välinen silta

Vanhojen asuintalojen yksi luonteenomainen piirre on se, että talossa on pitkä asumishistoria. Uusikin asukas tietää, että näissä huoneissa on eletty ja koettu paljon. Vuosikymmenet ja sukupolvet ovat vaihtuneet, maailma on muuttunut talon ympärillä. Se on yksi säilyneiden historiallisten rakennusten koskettavimmista ominaisuuksista. Asuinrakennusten kohdalla vastuu talosta siirtyy asukkaiden mukana. Poislähtöön voi liittyä pelkoa siitä, että talon tulevaisuus vaarantuu ja joutuu heitteille uusien omistajien kanssa. Läheiseksi, osaksi omaa elämää tullut talo tulee aina olemaan rakas, vaikka siitä muuttaisikin pois. Talon oston yhteydessä lähteville omistajille on ollut tärkeää, että taloon tulee siitä huolehtiva asukas, joka jollain tavalla ymmärtää paikan henkeä ja historiaa, eikä halua muuttaa tai pyyhkiä sitä. Useammassa kertomuksessa nousi esille, kuinka talosta pois lähtevät myyjät valikoivat talolle uudet asukkaat:

Et hän [myyjä] sano että sä olit niin innostuneen näkönen, että halus sulle myydä. Hän ties jotenki, että pittää sitte huolta. Et he oli puutarhureita, että täs on ollu perennatila. Mäki oon käyny puutarhakoulun aikoinaan, ni sillain nää asiat on mulleikki aika tärkeitä, tämmöset. Tää ympäristö ja sievät perennamaat.
(Haastattelu 3: Pirjo)

Ne [toinen ostaja] itseasiassa tarjos ihan pikkasen enemmän, kun me, mutta ne sano ne pojat, että he haluaa, että tässä asuu semmoset ihmiset jotka arvostaa tätä paikkaa ja haluaa pitää sen semmosena. Ja ne näki meistä, että meissä on semmoset ihmiset tälle talolle, jotka arvostaa, tai on niinku oikeet ihmiset tälle paikalle. Eikä lähe muuttaa, tekee kaikkee uusiksi. Että se pysyiski.
(Haastattelu 2: Henna)

Vanhan kotitalon kohdalla asuntokaupat tuntuvat henkilökohtaisemmalta toimitukselta kuin esimerkiksi taloudellisiin periaatteisiin nojaavien sijoitusasuntojen. Niihin liittyy paljon asukkaiden elämänhistoriaa, joka konkreettisesti siirtyy uusille omistajille. Siksi asukkaan vaihtuessa korkeimman tarjouksen tekemisen lisäksi myös muut ostajan ominaisuudet nousevat esiin: Sopiiko talo heille tai sopivatko he talolle? Tuleeko sen omalaatuinen ikääntyminen ja historia säilymään myös heidän kanssaan?

Vanhaan taloon saapuessa uudet asukkaat ovat usein kiinnostuneita sen historiasta. Asukkaat ottivatkin selvää tai ainakin yrittivät hankkia tietoa talon edellisistä asukkaista tai käyttöhistoriasta. Osalle oli tultu jopa henkilökohtaisesti kertomaan talon menneisyydestä muuton jälkeen. Kertomukset talossa eletystä elämästä tuntuvat oleelliselta osalta paikan henkeä ja tämä tieto halutaankin siirtää myös uusille asukkaille. Kun tietää syvemmin talon asumishistoriaa ja siihen liittyviä tarinoita, se muuttaa myös asukkaan kokemusta paikasta ja tekee nämä kertomukset myös henkilökohtaisiksi omassa kotiympäristössä. Kylällä asuva vanha mummo tietää talon historiasta ja menneistä asukkaista enemmän kuin kukaan muu, ja tämän tiedon siirtyminen talon mukana uudelle omistajalle nähdään tärkeänä:

Koska sitten se vanha mummu joka tässä kävi, [edellisten asukkaiden] vanha mummu, silloin kun me oltiin muutettu, oli 93-vuotias, hän silloin täällä vielä kävi kylältä kertomassa meille että missä talossa me asutaan. Hän sano, että tänne lattian alle on laitettu vanhan uunin tiilikivet, ”jos joku niitä joskus vielä tarvii”, oli tää tarina.

(Haastattelu 3: Pirjo)

A: Kun sä sanoit että sä oot tavannu sen ihmisen, joka tässä on asunu enne teitä ja tiedät vähän tästä historiasta... Onks se vaikuttanu jotenki siihen, miten sä näät tän paikan?

P: Niin se, mitä hän on kertonu? No toki se on sillai vaikuttanu siihen että miten. Ehkä sitä sillai arvostaa sitten, että toisten ihmisten työtä, että mitä ne on täällä tehny. Ja toiki, että tää on ollu tän perän ensimmäinen torppa täällä. Että ei tänne oo ollu tietäkään kunnolla silloin. [– –]

Et on se kyllä vaikuttanu se mitä he on kertonu.

(Haastattelu 3: Pirjo)

Konkreettista ajan tuntua luovat vanhat rakennukset ja esineistö, jotka ovat läsnä arkiympäristössämme. Tietoisuus menneisyydestä ankkuroituu tietyissä kohteissa. Muistikuvat eivät ole kuitenkaan pelkästään esineisiin ja rakennuksiin sidottuja, ne syntyvät ennen kaikkea eri ikäryhmien, sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa. Vanhojen

ihmisten kuuleminen laajentaa aikaperspektiiviämme.⁹⁵ Tämä näkyy erityisesti asuinpaikoissa, joissa ympäristön menneisyyden merkit ja sukupolvien välinen sosiaalinen kanssakäyminen toimii yhdessä. Heikki Riikonen kirjoittaa aiheesta näin: *”Mitä paikka, paikallisuus, asuinympäristö tai alue itse kullekin merkitsee, koostuu menneen muistikuvista ja nykyhetken kokemuksista. Ihmiset tulkitsevat ympäröivää maailmaa menneestä periytyvän ja nykyhetkestä koetun pohjalta.”*⁹⁶ Jotkut korostavat menneisyyttä enemmän, jotkut nykyisyyttä. Samoja asuinalueita voidaan nähdä ja kokea eri tavoin. Yksi syy on asukkaiden sosiaalinen ja henkilökohtainen historia. Jos esimerkiksi kylän paikallisyhteisössä säilyy sukupolvien kollektiiviset kertomukset sen historiasta, niiden siirtäminen uusille asukkaille syventää heidän ajallista paikkakokemustaan. Ajan myötä toiset merkitykset katoavat ja toiset jäävät vallitsemaan.⁹⁷ Ympäristön olisi hyvä sallia niin yksilö- kuin ryhmäkohtaisen ajallisen perspektiivin syntymisen. Eikä vain painottaen menneisyyttä, vaan myös viitaten nykyiseen ja tulevaan. Menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden tulisi kaikkien olla huomioituja samanaikaisesti ja kokonaisuudessa tasapainoisesti osana ihmisten arkista elämismaailmaa.⁹⁸ Monille vanhojen talojen asukkaille onkin mielekästä ja tärkeää tietää talon menneistä asukkaista ja heidän elämästään.

Asukkaat ovat selkeä osa paikan kertomusta, entiset asukkaat näkyvät ympärillä monilla eri tavoilla. Lattian alle piilotetut uunin tiilikivet on asetettu sinne tulevia asukkaita varten, perennamaat kertovat edellisten asukkaiden puutarhainnostuksesta. Jos näiden jälkien tausta on tuttu, on kuullut kertomuksia niiden tekijöistä tai jopa keskustellut näiden ihmisten kanssa, ne vaikuttavat nykyisen asukkaan tulkintoihin ja kokemukseen paikasta. Näitä jälkiä halutaan säilyttää ja vaalia, ne kertovat paikan menneisyydestä ja koetaan siksi arvokkaina. Entisten asukkaiden talossa ja sen ympäristössä tekemää työtä kunnioitetaan ja koetaan myös jonkinlaista vastuuta kaiken tämän työn hedelmän säilyttämisestä nykyisyydessä ja toivottavasti myös tulevaisuudessa.

⁹⁵ Stenros & Aura 1987, 181

⁹⁶ Riikonen 1997, 181

⁹⁷ sama, 189

⁹⁸ Stenros & Aura 1987, 181

Menneisyyden lisäksi myös tulevaisuus näyttäytyy asukkaiden kertomuksissa, sekä perheen sisällä että muiden tulevien asukkaiden osalta. Taloon liittyvä pitkä menneisyys johdattelee ajattelemaan myös pidemmälle tulevaisuuteen. Kuinka pitkälle vanha talo seisoo paikallaan ja mitä siellä tullaan kokemaan vielä oman asuintaipaleen päätyttyä. Taloon jättää myös omia jälkiä, jotka kuten aikaisempienkin asukkaiden jättämät, jäävät viestiksi tulevaisuuden asukkaille. Sairasteleva Laura esimerkiksi pohtii usein sitä, kuinka talo tulevaisuudessa toivottavasti siirtyy hänen tyttärelleen:

Ja sitten se, aika karun kuulosta, mutta kun ei tästä terveydestä ei tiedä, tulevaisuudesta, eikä muusta, että mun kädenjälki jää johonkin mun lapselle. Et jos tulee vaikka lähtö aiemmin, niin musta jää jotain. Et on jotain, ja täällä tietysti näkyy se kädenjälki joka puolella. (Haastattelu 4: Laura)

Yleisesti kertomuksissa kajastuu ymmärrys siitä, että oma rooli talon historian kannalta on rajallinen. Vanhassa talossa muistutus tästä näkyy ympärillä joka puolella. Ajallisuuden kokemus ja inhimillisen elämän rajallisuus voidaan kokea myös kokonaisvaltaisena, maailmankuvaan vaikuttavana tuntemuksena:

Kun kattoo noita paksuja hirsiiä tuolla toisessa rakennuksessa, kun on paljaat hirret. Vielä paksummat kun nämä. Niin siellä jotenkin tuntee sen, että me ollaan vaan osa tätä, tämän rakennuksen, tämän paikan historiaa. Tääl on ollu paljon meitä ennen ja tulee ole vielä paljon meidän jälkeen. Et se pistää niinkun oma ittensä oikeeseen perspektiiviin. Me emme ole maailman napa. (Haastattelu 2: Henna)

4.3.2 Arjen haasteet ja nykyajan vaatimukset

Arto Haapala on kirjoittanut, kuinka arjen hahmottaminen ja kielellistäminen on hankalaa, koska se on meille erityisen tuttua ja läheistä. Me kaikki toimimme arjessa ja tunnemme sen. Miten siis arkea kuvaillaan ilmiönä? Se on meille kaikille itsestään selvää, mutta samalla yrittämällä hahmottaa sitä käsitteellisesti myös varsin vierasta.⁹⁹ Talot ja arkinen toimijuus, inhimillinen aktiivisuus kuuluvat kuitenkin toisiinsa voimakkaasti – Mehän elämme arjen lähes kokonaan taloissa. Asumisvaatimusten ja elämäntapojen muutokset luovat uusia paineita muuttaa rakennuksia. Rakennuskulttuurin muutos käsityövaltaisuudesta teolliseen rakennustarviketuotantoon näkyy tavoissa, joilla vanhoja taloja korjataan.¹⁰⁰ Arkinen

⁹⁹ Haapala 1995, 96

¹⁰⁰ El Harouny 2002, 260

asuminen, perheen tarpeista huolehtiminen ja niihin liittyvät toiminnot määrittelee pitkälti käytäntö. Vanhoissa taloissa tähän liittyy esimerkiksi lämmitykseen kuuluvia päivittäisiä tehtäviä, joka tuottaa uusia haasteita arjen pyörittämiseen:

Niin tää on vähän semmonen elämäntapa, vähän töisevä elämäntapa. Sit kannat puita tonne, teet niitä puita, kannat ensiks liiteriin ja sit kannat niitä sisälle ja sitten huudat miehelle että eksä oo lämmittäny uuneja. Mun mies on sairaseläkkeellä ja hän sitten on se puuvastaava. Mä kulemma otan väärästä kohastakin puut jos mä haen liiteristä niin ”sä oot ottanu väärää puita”. (Haastattelu 3: Pirjo)

Lämpö ja valo on arkisuuden, kotoisuuden ja lohdun tärkeimpiä merkkejä. Vaikka niiden saavuttaminen saattaakin olla työlästä, ne kuuluvat talon tärkeimpiin tehtäviin. Talon ja ihmisen yhteys esiintyy vahvasti Bachelardin poeettisissa kuvauksessa metsämajan yöhön hohtavasta valosta. Sen loiste on itsessään eriytymätön osa talon olemusta, inhimillistä. Valo tarkoittaa, että talo on asuttu ja toimii suojana jollekulle. Valaistun ikkunan kokemus on kutsuva ja kotoisa, koska me tiedämme luonnostamme, mitä se tarkoittaa. Valoa, lämpöä ja kotoisuutta. Suojaa pimeältä ja tuntemattomalta.¹⁰¹ Talossa on lämmin, koska ulkona on kylmä. Ulkomaailman ja talon sisälle kätkeytyneen välillä on voimakontrasti. Ulkoinen, erityisesti säätilat ja luonnonvoimat ovat kontrolloimattomia. Ihminen pystyy vain elämään niiden kanssa, kestävään kurjan ja koettelevan sään ja sen myrskyt. Talo edustaa ihmisen selviytymistä, vastarintaa maailman vaikeuksia vastaan.¹⁰² Tämä kuvaus nostaa esiin sen, mikä on varmasti tärkeimpiä asioita omassa talossa ja kotoisuudessa; Suoja, lepo ja inhimillinen tuttuus, jonka tunnistamme välittömästi. Pallasmaa on kuvaillut tällaista luonnonvoimien ja voimakkaimman kotoisuuden tunnun kokemusta peltikatolle ropisevan rankkasateen kautta.¹⁰³ Mitä kovemmin sade piiskaa kattoa, sitä mukavampaa ja kotoisampaa on olla sisällä.

Vanha talo on hyvin usein ainakin osittain kunnallistekniikan ulkopuolella: Vesi pumpataan omasta kaivosta ja katolla saattaa olla aurinkopaneeli. Tällainen itsenäisyys ja omavaraisuus viehättää monia, mutta se tuo mukanaan arkisia ongelmia, joiden ratkaisu vaatii myös omavaraista ongelmanratkaisua ja valmiutta toimintaan. Lämmitys, valoisuus, puhdas vesi ja muita kotoisuuteen ja suojaavaan lepoon liittyviä tavoitteita joudutaan välillä

¹⁰¹ Bachelard 2003, 125-127

¹⁰² sama 135, 144

¹⁰³ Pallasmaa 1994

saavuttamaan vastoinkäymisten kautta. Vuodenajoista talvi erityisesti antaa uusia haasteita, joista selviytyminen on asukkaille jonkin ajan jälkeen arkipäiväistä:

Toi on tietty ollu semmone, mitä on vähä opetellu, kun me asutaan kuitenkin aika syrjässä. Ekana talvena mietin, ku sähkökatko tuli, oli hirveesti lunta. Ja mä mietin että noinkoha me pärjätään. Eka sähkökatkos ku oli kun me oltiin muutettu, meillähän ei tuu vettä ku ei pumppu toimi. Noh, onha meillä uunit ja onhan meillä hella että siinä lämmitetään vettä. Mä sanoin sitte Pekalle että hae lunta pihalta. Että huuhtelee ensiks se kattila vedellä ennenkö haet sitä lunta. Ja hän että ai millä hän huuhtelee! Semmone kun on tottunu siihe, että on juokseva vesi ja semmoset perusjutut. Et ehkä semmosii, että ymmärtää sen, että millä tavalla täällä voi elää.
(Haastattelu 3: Pirjo)

Haasteista huolimatta vanhaan taloon liittyviin vaikeuksiin asukkaat suhtautuvat kuitenkin ymmärtäväisesti ja ennemminkin niin, että täytyy itse opetella elämään uudella tavalla ja rakentaa tämän päälle pikkuhiljaa omiin tarpeisiin toimivampaa kotiratkaisua kompromissina vanhan ympäristön kanssa. Keittiöt ja kylpyhuoneet ovat toimivuuden kannalta kodin tärkeimpiä tiloja. Varsinkin perheen kanssa niiden puutteellisuutta ei voi olla huomioimatta. Hennan muutettua perheineen taloon ensimmäiset kunnostettavat asiat liittyivät nimenomaan keittiön remontointiin:

No silloin ihan ensimmäisenä tota keittiö, tääl ei ollu. Se oli semmonen varmaa 50-luvulla viimeks rempattu ihan hirveä haiseva kasa kaikkee... Se oli aika. Ei vaan toiminu nelihenkisellä perheellä millään tavalla. Se oli, se oli semmone alku. Otettiin ihan kaikki pois. Saunan betonilattialla pakkasella pesin tiskit ja... Tämmöstä pientä survivor -meininkiä oli.
(Haastattelu 2: Henna)

Useimmiten talossa on päivitetty nimenomaan näitä käytännölliseen arkisuuteen kuuluvia tiloja. 1800-luvun taloihin ei sellaisenaan kuulu nykyaikaista keittiötä eikä sisä vessaa, vaan ne on rakennettu taloihin, milloin mitenkin, toisinaan hyvin vähän ymmärtäen vanhojen rakenteiden vaikutuksesta projekteihin. Siksi 50-luvulla tehtyjä modernisointeja joudutaan usein purkamaan ja miettimään uudelleen, tuomaan jälleen tähän päivään nykyisiä standardeja noudattaen. Esimerkiksi märkätilojen rakentaminen vanhaan hirsitaloon osataan nykyään tehdä asiantuntevammin. Edellisten vuosikymmenten virheistä on opittu eikä niitä haluta toistaa.

Keskeneräiseen ja epäkäytännölliseen joudutaan taloissa usein tyytymään ainakin väliaikaisesti. Se saattaa kuitenkin venyä pitkäksikin aikaa. Ongelmana esimerkiksi kaivon veden laadun kanssa on remontin kustannukset, joten kantovesi toimii väliaikaisena ratkaisuna. Tulevaisuudessa vedenlaadun parantamiseen on ehkä mahdollista sijoittaa.

Veden kantaminen saattaa kuulostaa monen suomalaisen asukkaan korviin ympärivuotisen asumisen kohdalla kohtuuttomalta, mutta vanhan talon kanssa tämä ratkaisu on toistaiseksi ainoa mahdollinen. Juokseva vesi on kuitenkin ollut talon historian kannalta käytössä vain hyvin vähän aikaa, eikä se siksi aina ole ongelmaton:

Tällä hetkellä juomavesi tuodaan kanistereissa ja käytetään tota vaa pesemiseen ja peseytymiseen. Mut se varmaan vaatis isot remontit ja jonkun sortin asiantuntijaa.
(Haastattelu 4: Laura)

Keskentekoinen ja puutteellisuus arkisuuden ihanteista on vanhojen talojen asukkaille usein hyvin arkipäiväistä. Taloissa on aina jotain korjattavaa tai päivitettävää ja sitä työstetään projekti kerrallaan, tärkeysjärjestyksessä. Tällaista kuitenkin pidetään taloille luonteenomaisena ja omistautuminen paikalle nousee mukavuudenhalun ja helppouden yläpuolelle.

4.3.3 Perinteen kunnioitus ja vanhan säilyttäminen

Kertomusten asukkaat harvoin haluavat muuttaa paikkaa tai vaikuttaa sen tunnelmaan liikaa oman toimintansa kautta. Perinteisiä materiaaleja vaalitaan ja vanhoja rakenteita halutaan usein säilyttää mahdollisimman pitkälle. Paikan luonteenomaisuus ja henki hyväksytään sellaisenaan ja asukkaat asettuvat osaksi niitä. Martin Heideggerin *silleen jättäminen* (*Gelassenheit*) -ajattelussa ihminen asettuu luonnostaan osaksi valmista, elettyä ja koettua ympäristöä ja hän kotiutuu siihen hyvin. Tällaisessa kokemuksessa ihmisen ei tarvitse uudelleen harkita eikä muuttaa paikan luonteenomaisuutta. Jos ympäröivää tilaa muutetaan laskelmoiden ja paikasta irtaannutettujen päämäärien ohjaamana, tuloksena on puhtaasti tekninen suhde paikkaan, joka jää pinnalliseksi ja yksiuotteiseksi.¹⁰⁴ Vanhaan kotiin kuuluu ajan aiheuttama kuluminen ja siellä eletty historia. Taloon liittyvien muutosten tekeminen ja korjaaminen onkin ennen kaikkea säilyttämistä, ei niinkään uudistamista.

Mut me pyritään tekemään kaikki silleen, niinku et se ei hirveesti niinku näkyis, et jotain on tehty. Jos maalataan ni, no keittiön lattiaki näyttää siltä et sitä ei olis ikinä maalattu. Se lähti kulumaan nopeesti toi maali pois. Mut et silleen, mahdollisimman, ehkä joku ei tykkäis koska se ei oo ollenkaan semmosta, siistiä ja... Viimesen päälle. Semmosta että olis kaikki suorassa ja

¹⁰⁴ Heidegger 1991

kolot paikattu. Se saa näkyä se historia ja se että täällä on meitä ennen eläny aika monta ihmistä aikasemminki.
(Haastattelu 2: Henna)

Mä oon nähny semmosia paikkoja missä, kun lattia uusitaan ja seinät uusitaan ja katto uusitaan ni se ois iha sama kun olis tehny uuden talon. Ja siinä menee se talon henki kokonaan ja se, et miks... Sit voi tehdä sen uuden talon jos haluaa peittää sen vanhan sinne alle.
(Haastattelu 2: Henna)

Vanhan paikan kulumat halutaan säilyttää, ne kuuluvat ympäristöön. Arkea sujuvoittava kunnostus ja modernisointi nähdään kuitenkin positiivisena asiana, se helpottaa arkea. Kaikissa kertomuksissa nousee kuitenkin mielipide siitä, että vanhan talon ominaista ikääntymistä ja ajanmukaisia jälkiä ei tule edes yrittää hävittää tai peittää.

Mä haluan pitää tän semmosena talonpoikaisena. Että en oo mikää semmone suurromantikko. Ku oon tykänny tehdä aina hommii, et mulla on vähä niin, että menee ohi ne semmoset suuret sisustusvinkit. Et en asettele... Niinku huomaat, näitä tavaroita. Tai ei tässä oikee jouva! Voisin mä asetellakki jos mulla ois niinkö aikaa, mutta kun on paljon muutaki tekemistä.
(Haastattelu 3: Pirjo)

Keskeneräisyys on yksi piirre, joka kuuluu vanhaan rakennukseen. Aina on jotain korjattavaa, puuhasteltavaa, laitettavaa tai siivottavaa. Se sopiikin paremmin monien asukkaiden elämänrytmiin. Talonpoikaisuus esimerkiksi voisi hyvinkin kuvailla sitä keskeneräisyyden, kuluneisuuden ja epätäydellisyyden aiheuttamaa kokemusta, joka tuntuu asukkaasta kotoisalta ja mukavalta.

Vanhan ja funktionaalisen vuoropuhelu voi aiheuttaa ristiriitaisia tunteita. Toiminnallisuus ja arkisen elämän realiteetit menevät kuitenkin usein perinnerakentamisen tiukkojen periaatteiden edelle. Talo on ensisijaisesti koti, jossa tärkeintä on, että se täyttää ennen kaikkea kodin vaatimukset ja ehkä toissijaisesti vasta talon rakennuskauden mukaiset tyylientsöinnit. Asukkaalla on kyllä hankittua tietoa perinnerakentamisesta ja sen vaatimuksista. Se on ehkä ihanteellinen standardi:

A: Onks sulla jotenki tarkoituksena tuoda enemmän sitä vanhaa [esille]?

L: Oli pyhänä tarkoituksena. Restauroida vanhaa kunnioittaen ja kaikki hengittäen ja muuta. Kunnes mä ymmärsin paljonko se maksaa. Et sit niinku realiteetit. Se, et piti saada tää nopeesti asuttavaan kuntoon, et päästiin lapsen kanssa. Oli tieto siitä, et pitäis ostaa Uulan maalia, mutta seinissä on Lidlin maalia, koska siihen mulla oli varaa. Haave olis että joskus sais levytykset ja muut purettua, ja sitte tuotua kunnon materiaaleja.

(Haastattelu 4: Laura)

4.4 Toimintaan kutsuvat paikat

Kotina vanha talo vaatii usein asukkailtaan aktiivisuutta, toiminnallisuutta ja voimakasta vuorovaikutusta ympäristön kanssa. Tämä tapahtuu vanhoihin rakennuksiin liittyvien voimakkaiden aistikokemusten ja materiaalien sekä huoltotöiden ja arkisten toimintojen kautta. Ympäristö, joka osaltaan vaatii aktiivista läsnäoloa, johdattelee toimivuuden kentälle, jossa asukas ei jää passiiviseksi oleskelijaksi. Onnellisesti vanhassa talossa asuva on luonnostaan puuhaileva ja aktiivinen. Tällaiselle ihmiselle kodin muovautuvuus ja sen kutsuvuus erilaisiin elämään liittyviin töihin ja toimintoihin on kuin leikkikenttä, jossa saa toteuttaa itseään.

4.4.1 Nykyarkkitehtuurin riittämättömyys

Meidän kerrostalokämppä oli aina, et siellä oli sekä polkupyörät levällään olohuoneen lattialla että sitte ompelukset ja kaikki muut askartelut niinku et, se kerrostalo ei vaan sopinu meille. (Haastattelu 2: Henna)

Kerrostaloelämään vertautuminen toistui kaikissa aineiston kertomuksissa. Vertaus on ymmärrettävää: Vanha maalaistalo on hyvin erilainen paikka asua ja sen erilaisuudesta on helppoa kertoa kerrostalokokemuksen kautta. Tilastokeskuksen mukaan kerrostaloasumisen suosio on kasvussa ja yhä useammat perheetkin valitsevat sen asumismuodokseen.¹⁰⁵ Erityisesti kaupunkialueilla ja lähiöissä asuville kerrostaloelämä on tuttua. Kertomuksessa kuvailemme usein tavanomaisesta poikkeavia asioita ja autobiografinen narratiivi nostaa esille elämän käännekohtia. Kertojan elämänsä muutoksen kulttuurisesti tavanomaisesta asumisesta poikkeavaksi on luonnollinen tapa kertoa, miksi ja miten on päätynyt nykyhetken vanhaan taloon. Tavanomaisesta nousee kertojaa kuvaileva, se kertoo hänen valinnoistaan ja toiminnastaan. Puuhastelemisesta ja tekemisestä nauttivan asukkaan kuvaukset tästä kertovat nimenomaan hänestä ja hänen luonteestaan, arvoistaan ja elämästään:

Mä oon sisustusalan artesaani itte, että oli sillai tuttuja remonttihommat ja tykkään tehdä käsillä. Ja tykkään, että olis niinku kerrostaloon verrattuna sitä tilaa, mihin voi levittää niitä projekteja

¹⁰⁵ Suomen virallinen tilasto (SVT) 2017 Asunnot ja asuinolot [verkkajulkaisu]

ja tehdä. Tarttin elämälleni sisältöä, kun mä olin siel kerrostalossa aika vakavasti sairaana monta vuotta, makasin, ni ei siellä oikeen... Tuntu, että se oli vähän semmonen ärsyketyhjiö. Siellä ei niinku valmiissa maailmassa, oikeen voinu tehdä mitään. (Haastattelu 4: Laura)

Kerrostalo, kenties vuokra-asunto, saatetaan kokea toimintaa rajoittavana. Kaivataan tilaa, jonka voi täyttää erilaisilla toiminnoilla ja omalla ”levittäytymisellä”. Suuremman pinta-alan lisäksi myös remontoinnin kaipuu, käsillä tekeminen ja sen arjelle antama sisältö on sellaista, jota modernissa asuinympäristössä vanhaan taloon muuttanut ihminen muisteli kokeneensa. Vanhaan taloon liitettävät kotityöt ja itse tekemisen asenne ei näyttäydy negatiivisena ja työläänä, vaan sillä koetaan olevan jopa hyvinvoinnin kannalta keskeinen positiivinen vaikutus. Kerrostaloasunnon kokeminen ärsyketyhjiönä, jossa ei pysty tekemään ja toteuttamaan erilaisia projekteja tuntuu passivoivalta. Kerrostaloasunto ei kutsu tai edes anna mahdollisuuksia ympäristön muokkaamiseen ja sen mukanaan tuomien hyvien elämysten kokemiseen.

Nyman on korostanut sitä, kuinka arkkitehtuurin tulisi olla läheisessä yhteydessä käytännön elämään. Tästä poikkeava arkkitehtuuri voi jäädä asujalle kylmäksi ja vieraaksi. Modernin tehokas suunnittelu pystyy huonosti keskittymään sellaisiin arvoihin, jotka liittyvät luovuuteen, elämän rikkauteen tai inhimilliseen viisauteen. Myös arki on muuttunut jollain tavalla abstraktiksi, kulttuuria palvelevaksi. Siten yksilöllinen ja henkilökohtainen suhde arkiseen elämään on muuttunut.¹⁰⁶ Hänen mukaansa rakennetun ympäristön tulisi pyrkiä lähentämään ihmistä fyysiseen maailmaan. Ruumis kaipaa yhteyttä ympäristöön, aistien aktivointia ja aistinautintojen mahdollisuuksia. Silloin ihminen voi tuntea runollisuutta arkipäivässään, osana itseään.¹⁰⁷ Kauneus on sitä, että saa olla vuorovaikutuksessa maailman kanssa. Vuorovaikutuksen lisääminen ympäristöjen ja paikkojen kanssa tekee arjesta miellyttävämpää ja täydentävämpää.

Kun on tottunut toimimaan omassa ympäristössään tietyllä tavalla, sen rajoittaminen tuntuu itselle sopimattomalta ja väärältä. Maatalosta kotoisin olevan pariskunnan totuttautuminen kerrostaloelämään huokuu kaipuusta takaisin omalle maalle ja kielii asuinpaikan sopimattomuudesta heidän elämäntapoihinsa:

¹⁰⁶ Nyman 1998, 55-59

¹⁰⁷ sama, 67

Ja me tultiin sitten kaks vanhasta talosta kotosin olevaa ihmistä tuohon kylälle kerrostaloon, viidenteen kerrokseen. Mulla on mehiläisiä vielä. Mehiläistarhaus, semmone kohtuukokonen. Sitte mä yhen vuoden siinä pikkusessa komerossa linkosin hunajaa ja siinä pihalla tervailin laatikoita ja ihmiset kulki ohi ja katto että mitä se tekkee tuo emäntä tuolla pihalla.

(Haastattelu 3: Pirjo)

Kaikissa aineiston kertomuksissa nousi esiin aikaisempi kokemus pientalossa asumisesta. Kerrostaloasuminen saattoi näyttäytyä myös välietappimaisena ratkaisuna, jota oli vaikeaa sovittaa jo olemassa oleviin harrastuksiin ja tottumuksiin. Kerrostaloasunnon käytännöllinen ympäristö rajaa sen piiriin kuuluvia toimintoja. Mehiläisharrastus, joka asettuu maaseudulle ja talon puutarhan yhteyteen luonnollisena, tuntuukin kerrostalon jaetulla pihalla vieraalta. Koti paikkana asettuu duaaliseen asemaan yksilöllisen, intiimin ja yhteiskunnallisen, julkisen välille. Kun yksilö arvottaa kodin korkealle, siitä muodostuu paikka, jossa sisäänpäin suuntautuva, persoonalähtöinen mielihyvä ja henkilökohtainen vapauden kokemus toteutuvat nimenomaan kodin rajojen sisäpuolella. Ihmisen oma henkinen kuva on silloin kodissa. Kodissa ihminen on autenttisimmillaan, vapain ja todellisin. Yhteiskunnan asettamat vaatimukset jäävät kodin rajojen ulkopuolelle. Kodin rajojen määrittäminen autenttisuuden kokemuksen kautta liittyy erityisesti siihen, että yksilö kokee saavansa olla kotona täysin oma itsensä. Julkisessa tilassa ryhmien määrittelemät mallit eivät välttämättä salli vapautunutta tai toiminnallista yhteyttä ympäristöön tai sosiaaliseen kanssakäymiseen.¹⁰⁸

Julkiseen ympäristöön ei siis voi muodostaa yhtä vapaata ja yksilöllistä suhdetta. Monille tärkeintä on, että kodin ympäristössä voi toteuttaa omia persoonallisia halujaan. Olivat ne mitä tahansa. Yksityinen tila on itsetutkiskelun ja -tutustumisen paikka, joka parhaimmillaan ruokkii henkilökohtaista hyvinvointia. Harrastaminen, puuhastelu ja esimerkiksi mehiläisten hoito kerrostaloyhteisön pihalla kummastuttaa naapureita ja rajoittaa toimintaa, joka omaksi koetulla pihamaalla tuntuisi täysin luontevalta. Monille se, että saa tehdä asioita omista lähtökohdista, on tärkeää ja kodin paikka itsensä toteuttamisessa on korvaamaton:

A: Minkälainen olo sulle tulee, kun sä teet noit asioita täällä sun omassa talossa?
L: Sitä, että voi olla oman ittensä hetken. Jotenki, että on jotain omaa. Kun ei... Kun mä oon vuoden pätkissä sairaseläkkeellä ni mulla ei oo työtä, missä mä toteuttaisin itteeni. Eikä oikeen pysty sitoutuu mihinkää harrastuksiin, kun mul on niin vaihteleva kunto. Sit se on jotain sellasta mihkä mä saan ihan rauhassa uppoutua.

¹⁰⁸ Vilkkö 2010, 41-44

A: Tuntuuks susta siltä, et sulle tulee ikinä valmiiks tää paikka?

L: Eiii... Ei täällä, ei näin. Eikä kai tämmönen vanha talo ikinä, ainakaan yhden naisen vauhdilla voi tulla. Myöskin tää oli semmonen vähä haaste itelle, kun on ollu vähän semmonen suorittaja, perfektionisti, että nyt on pakko oppia kestään tällästä keskeneräisyyttä ympärillä. Jotenkin mä aattelin et nyt mun on aika oppia hyväksyy semmonen.

A: Onks se ollu sulle vaikeeta?

L: On, on. Mut se on ihan, täytyy oppia vähä höllentää. Täällä se on pakko.

(Haastattelu 4: Laura)

Talo on jotain omaa, johon saa rauhassa uppoutua. Ajatus, jossa koti on ikään kuin rauhoitettu tila yhteiskunnan paineista ei kuitenkaan toteudu täydellisesti, sillä koti on myös opittu ympäristö. Olemme oppineet lapsuudesta saakka, millainen on ”hyvä” tai ”kunnollinen” koti ja mitä sellaiseen liittyy. Ajatus kunnollisuudesta kodeissa voi aiheuttaa myös ahdistusta. Voimme yrittää hallita elämäämme pyrkimällä täydelliseen, järjestelmälliseen ja kauniiseen kotiin. Juhani Pallasmaakin on kiinnittänyt tähän huomiota: *”Paitsi että koti on suojan ja järjestyksen symboli, se voi negatiivisissa elämäntilanteissa myös muuttua ihmiskurjuuden ilmentymäksi.”*¹⁰⁹ Tässä yhteydessä on tärkeää siis huomioida myös se, että kodista voi tietyissä elämäntilanteissa tulla myös epämiellyttävä ja rajoittava paikka, josta onnellisuus puuttuu. Koti on ennen kaikkea turvallisuuden lähde, mutta se nähdään myös oman itsemme symbolina ja ilmaisukohteena. Kodin ympäristö ja esineistö kuvaa meitä ihmisinä. Russel W. Belk käyttää termiä *extended self*: kuinka lähes kirjaimellisesti ulotamme ja laajennamme itsemme ympäristöömme.¹¹⁰

4.4.2 Arkinen puuhastelu

Arkisen puuhastelun kotityöt kuuluvat erottamattomasti taloihin. Bachelard kuvailee kotitöihin liittyvää uneksintaa ja sen luovaa elämyksellisyyttä arkisissa toiminnoissa. *”Nimenomaan kotityöt varjelevat taloa aktiivisesti, liittävät yhteen lähimenneisyyden ja lähitulevaisuuden sekä pitävät yllä talon olemisen varmuutta.”*¹¹¹ Kotityöt ja talon ylläpitotyöt hoitavat taloa. Kun hoitaa fyysisen olemisen keskusta, hoitaa samalla omaa olemistaan. Kotityöt tekevät talosta mukavamman. Ne sujuvoittavat, varmistavat ja lupaavat rauhallista ja seesteistä olemista hetkeksi eteenpäin. Kun niitä toistaa, lupaus toistuu. Arkinen toiminta,

¹⁰⁹ Pallasmaa 1994

¹¹⁰ Belk 1992, 39-43

¹¹¹ Bachelard 2003, 180

joissa talojen ympäristön kanssa on päivittäisessä vuorovaikutuksessa, tekee arjesta ja maailmasta todellisen, käsiin tuntuvaan.

Arto Haapala kuvailee arkisuutta Edmund Husserlin *elämismaailma* termin ja Martin Heideggerin *huolehtimisen* käsitteiden kautta. Näitä molempia leimaa inhimilliseen olemiseen kuuluva aktiivisuus ja toiminnot, jotka antavat merkityksiä erityisesti läheisimpiin, omaksi koettaviin ympäristöihin. Koti ja kotiseutu ovat näistä tärkeimpiä. Elämismaailma on yksilöllinen merkityssuhteiden verkko, joka liittyy aina tiettyyn yksilöön. Se kasvaa osaksi ihmisten yhteistä kulttuuriperustaista maailmaa. Huolehtimalla elämismaailmasta tulee omaa. Siihen syntyy merkityksiä, jotka ovat lähtöisin suoraan omasta toiminnasta.¹¹² Oma toiminta suorassa suhteessa elettyihin ympäristöihin vahvistaa elävää sidettä niihin. Saamalla huolehtia paikoista hyvin konkreettisessakin mielessä niistä tulee meidän. Arkisessa rakennetussa ympäristössä, joka tukee ja korostaa tällaista aktiivisuuden ja toiminnallisuuden näkökulmaa, pystymme luomaan vahvoja merkityksiä sekä yksilötasolla että koko yhteisön kollektiivisessa kokemuksessa. Vaikka työskentely talon hyväksi saattaakin olla raskasta, se on työskentelyä kodin hyväksi ja hoitaa myös itseä kodin kautta:

No se on pakko tehdä työt ja nurmikot, puutarhaki on puolirempallaa. Kun tuut töistä ni kasvihuoneet käyt, sit viikonloput hoijat mehiläisii kesäaikaan. Sit syksy tulee ni on muutamia perennoita istutettavana, mitä toin pohjosesta. Sitä semmosta, työtä. Mut se onki just se viehätys, että sitä työtä on, ja se on niinkö semmosta et se näkyy, kun sä teet jotai. Sun ei tarvii lähtee mihinkää kuntosalille, sä voit iha rauhassa tuolla lapioija komposteja ja kanniskella mehiläislaatikoita. On niinkö semmosta hyödyllistä, mielekästä tekemistä.

(Haastattelu 3: Pirjo)

Koti on tietyn määrätyn fyysisen paikan lisäksi asujan tuote. Kodin tuntua täytyy tietoisesti ylläpitää ja tehdä. Tämä on aaltoilevaa, aktiivista toimintaa ja jatkuvaa tiedostamatontakin arkista puuhastelua. Ihmisen päivittäinen todellisuus ja ympäristön materiaalisuus nivoutuu yhteen muodostaen ainutlaatuisen kodin tunnun. Kotitoimijuus on keskeinen esille nouseva teema. Nimenomaan tilan ja ajan haltuunotto toiminnan ja materian kautta paikantaa oman suhteemme kotiin. Kodit eivät ole vain paikkoja, joissa nukumme tiettyinä ajanjaksoina, vaan niiden ympäristöjen kautta pohditaan minuutta ja omaa suhdetta ympäristöön: Oma paikka sekä yksityisessä että julkisessa tilassa. Kertomalla tilasta kerromme kodista ja sen

¹¹² Haapala 1995, 97-98

merkityksestä.¹¹³ Kotia ilman toimijuutta on vaikea kuvitella. Itsensä hoitamisen toiminnot liittyvät ennen kaikkea kotiin, samoin kuin turvallisuuden ja pysyvyyden, omistamisen ja identiteetin kokonaisuudet. Rutiinit, jotka tekevät asukkaan olon turvalliseksi ja tarjoavat kodikasta mielihyvää ovat tärkeitä hyvinvoinnille:

Sitte me lämmitetään joka päivä sauna. Ja sit me mennää sinne sauna ja istutaan siellä lämpimässä ja puhutaan aina että ai että kun on ihana sauna. Että ne samat toiminnot ja ne samat rutiinit toistuu päivästä toiseen. Se on semmonen turvallinen, ihana fiilis.
(Haastattelu 3: Pirjo)

Työn kaipuu, helppojen tekojen ihmeellisyys on juuri siinä, että ne helppoudestaan huolimatta vievät meidän kaiken toiminnan alkulähteelle, toteaa Bachelard.¹¹⁴ Kun omaa ympäristöään hoitaa säännöllisesti ja tietoisesti, voi katsoa kodissaan ympärille ja nähdä ylpeänä oman itsensä esineissä, oman ahkeruuden jokaisessa askareessa: *Minä asun täällä. Tämä paikka ei olisi tällainen ilman minua.* Kotitöihin liittyvä unelmointi liittyy tietoiseen tekemiseen. Mekaaniset, tutut tehtävät antavat mielen vaeltaa. Tietoisessa kotitöiden tekemisessä liike ja toiminta luo yhteyden itsemme ja maailman välille. Kotitöiden tekeminen ei ole pakollinen paha, vaan se rakentaa talosta sisältä käsin elävää, tässä hetkessä pysyvää ja uutta.

4.4.3 Korjaaminen elämäntapana

Vanhoissa taloissa asumiseen kuuluu erottamattomana kunnostus- ja korjaustyöt. Tämä johtuu siitä, että vanhat materiaalit kestävyystään huolimatta kaipaavat huolenpitoa. Vanhoja ratkaisuja halutaan päivittää nykyaikaisemmiksi. Vanhan talon kunnostus on kannattavaa. Se on elämäntapaan kuuluvaa toimintaa. Esimerkiksi Martin Heidegger on käsitellyt asumista ja rakentamista toisistaan erottamattomina. Saksassa vuonna 1951 järjestetyssä Darmstädter Gespräch -konferenssissa pitämässään esitelmässä *”Rakentaa asua ajatella”* Heidegger toi esiin ajatuksen, että asuminen on itsessään ihmisen maailmassa olemisen tapa ja perustavanlaatuinen suhde maailmaan.¹¹⁵ Asumista rakentamisena Anne-Mari Forss kuvailee Heideggerin käsityksillä rakentamisesta ja hänen

¹¹³ Vilko 2010, 55-56

¹¹⁴ Bachelard 2003, 186-187

¹¹⁵ Heidegger 2003, 53

erittelemillään tavoilla rakentaa. Rakentamista tehdään huolenpidon *colere* -merkityksessä sekä rakennusten pystyttämisen *aedificare* -merkityksessä. Rakentamisen perimmäiseksi olemukseksi hän määrittelee asumisen sallimisen. Forss huomauttaa, kuinka nykyaikaisessa kaupunkiympäristössä asuminen ei useinkaan toteudu Heideggerin kuvailemassa *aedificare* -merkityksessä. Kaupunkisuunnittelun ja rakentamisen prosessit on piilotettu asukkailta. Varsinaista rakennusten pystyttämistä yksilötasolla ei siis toteudu, mutta heideggeriläisen asumisen ja rakentamisen toinen *colere* -merkitys on helpommin saavutettavissa monissa asuintavoissa. Huolenpito kotipaikkaa kohtaan on mahdollista riippumatta siitä, onko saanut olla osallisena varsinaisessa rakennusvaiheessa. Forss kuitenkin mainitsee, että kykenemättömyys osallistua ja vaikuttaa kotipaikkojen rakentamiseen vähentää motivaatiota huolehtia paikasta.¹¹⁶ Vanha talo antaa mahdollisuuden huolenpitoon ja usein myös rakentamisen. Remontoinnin ja muokkaamisen kautta tapahtuu paikan uudenlaista pystyttämistä, usein pakon edessäkin. Paikkaa ja sen rakentamista tutkitaan asuessa ja sen muokkaaminen syntyy tässä vuorovaikutuksessa. Henna ja hänen puolisonsa toteuttavat itse mahdollisimman paljon kunnostus- ja remonttitoita. Usein tämä alkaa pinnoitusten purkamisella ja tarkastelemalla, kuinka talo on nykyisenlaiseksi vuosisatojen saatteessa rakentunut:

Mut jos me ollaan tätä mietitty aika kauan, et mitä me tehdään koska tää on semmonen että me ollaan katottu, vähän kurkittu sillon tällön että mitäs tää nurkka on syöny, tai mites tää, miten tää on tehty, kun on tehty saunatilat tohon myöhemmin ja katto on madallettu. Että on pitäny vähän kattoo tuolta et voiks tota vaikka ottaa vaan, voiks lattian pelkästään tehdä, mutta ei, kun kaikki on kiinni toisissaan niin tukevasti et tää täytyy purkaa kaikki. Että semmosta valmistelua aika paljon, pitää selvittää.

(Haastattelu 2: Henna)

Perinteisesti yhteisöt ovat rakentaneet kollektiivisen perinnemuistinsa avulla, joten kansanarkkitehtuuriset rakennukset voivat olla ratkaisuiltaan yllättäviä ja standardisoimattomia. Ne noudattavat kuitenkin hyvin pitkiä rakentamisen periaatteita ja perinteitä, joista kertova tieto on ollut pääasiassa suullista. Siksi myös nykypäivänä vanhojen talojen remontointi on käytännönläheistä ja usein myös tutkimustyötä: Kuinka juuri tämän talon rakentajat ovat sen toteuttaneet? Perinnerakentamiseen liittyvässä keskustelussa nousee usein esille nimenomaan pitkiä perinteitä noudattava tieto, joka koetaan vahvana ja juurtuneena ympäristöön. ”Vanhassa vara parempi” lienee tutuin

¹¹⁶ Forss 2007, 131-133

sananlasku, jonka taustalla on samankaltainen ajatus perinteisen tiedon ja taidon arvosta. Se tuo kuitenkin aina mukanaan yllätyksiä. Luottamus itsenäiseen tekemiseen on olemassa, sillä jos talo on aikaisempienkin asukkaiden toimesta rakennettu ja kunnostettu, se luultavasti onnistuu myös niiltä, jotka nyt pyrkivät samaan. Esimerkiksi nykyaikainen talo, tai kuten Henna tätä nimittää, ”pullotalo”, vaatii teknisesti paljon monimutkaisempia työtapoja, jotka ovat usein tavallisen asukkaan taitojen ulkopuolella. Perinnetalot ovat rakennusmenetelmiltään paljon yksinkertaisemmat:

Sillon aikasemmin kun meillä oli, siellä sitten timpuri tekemässä, koska se oli ”pullotalo”, ni sitä ei voinukkaa tehdä ite. Täällä sitten, tää on niin simppele rakenteeltaan. Et kun tekee perinteisillä tavoilla ja silleen, se ei voi mennä ihan hirveen paljon pieleen. Et jos tekee, kun purkaa jonkun paikan, kattoo miten se on tehty, tekee sen takasin samalla tavalla. Jos se on 200 vuotta siinä ollu ni se on seuraavat 200 vuotta siinä. Kun ei tee asiasta sen hankalampaa niin se ei ole hankalampaa.

(Haastattelu 2: Henna)

Harvoilla yksilöillä on mahdollisuus itse rakenneltavaan, persoonalliseen pientalounelmaan myös siinä tapauksessa, että taloudellisia ongelmia ei ole. Säädökset, asuinalueen yhtenäinen kokonaiskuva ja estetiikka määrätään usein muualta.¹¹⁷ Myös tämän vuoksi vanhat talot ovat kiinnostava ilmiö, sillä ne tarjoavat monille mahdollisuuden pientaloasumiseen ja itsenäiseen rakentamiseen. Verrattuna täysin uuteen taloprojektiin, joka on monille saavuttamaton unelma. Perinteiset rakennustavat ovat teknisesti helposti ymmärrettäviä ja anteeksiantavia. Varsinaista rakennusalan ammattilaista ei välttämättä tarvitse, toisin kuin uudemmissa rakennusratkaisuissa.

Suoraan taloon kohdistuvat toimet ovat luonteeltaan erilaisia verrattuna muihin arkisiin töihin. Ne ovat pysyvämpiä ja vahan talon kohdalla luultavasti ajallisesti säilyvämpiä kuin monet muut remonttityöt. Kun tiedostaa, että oma toiminta näkyy itselle välittömästi, mutta mahdollisesti myös tulevaisuudessa muille ihmisille, se tuntuu asukkaasta merkitykselliseltä:

L: Nii, ja sitte mäki ehin monta monta vuotta, ehti sen viitisen vuotta maata sairaana kerrostalossa. Jotenkin mä ajoin varmaan kolme sellasta ergorapidon imuria loppuun koska mä imuroin pakkomielleisesti koko ajan. Koska ei ollu mitä tehdä. Ja mun täytyy ainakin jotain tehdä, että mä voin olla onnellinen.

A: Mä luulen et se on semmonen aika inhimillinen tarve, tehdä jotain.

¹¹⁷ Andersson 2012, 18, 21

L: Että tässä se on kuitenkin sitte semmosta, koko ajan sä näät kättes jäljen, kun sä remontoit tai maalat tai... Niin se on jotenkin terapeutista nähdä, että vaikka olis kotona, eikä työelämässä. Mä nään että mä saan silti jotain aikaan. Mun on helpompi kestää sitä. (Haastattelu 4: Laura)

Ylipäänsä se, kuten edeltävässä kertomuksessa tulee hyvin ilmi, omin käsin tekeminen on itsetunnon ja omakuvan kannalta merkittävää. Aikaan saaminen ja asuinpaikkaan fyysisesti vaikuttaminen on palkitsevaa toimintaa. Lopputuloksessa näkyy oma kädenjälki ympäristössä. Remontoimalla ja hoitamalla taloa hoitaa samalla myös itseään ja omaa tulevaisuutta.

4.4.4 Tilan ja esineiden uusi elämä

Richard Sennett on kirjoittanut ympäristön ja sen monimuotoisuuden, kerroksellisuuden ja keskeneräisyyden vaikutuksesta inhimilliseen toimintaan. Hän näkee tämän luovuutena, jota arkkitehdin mallinnusohjelmassa suunnittelema, ajallisesti yksiulotteinen paikka rajoittaa.¹¹⁸ Vanhoihin ympäristöihin liittyy hyvin vahvasti muovautuvaisuus, jossa vanhaa hyödynnetään uusilla, yllättävillä tavoilla. Tämä vaatii sen käyttäjiltä aktiivista toimijuutta, jonka lopputuloksena on ajallisesti rikas, täysin uudenlainen ympäristö. Tällainen ympäristö, joka on tarpeeksi joustava ollakseen muovautuva, synnyttää uusia alkuja ja liittävät ihmiselämän näihin uusiin tarinoin ja merkityksin. Sennett puhuukin myös ”*narratiivisesta tilasta*.”¹¹⁹ Vanhoihin taloihin liittyvä toiminnallisuus muodostaakin useille asukkaille suuren osan arkista elämää. Tämä toiminta, korjaaminen ja rakentaminen, elävöittää sekä asukkaita että rakennuksia. Toiminnallinen yhteys ja mahdollisuudet vaikuttaa elettyihin paikkoihimme onkin myös tärkeä näkökulma vanhojen talojen asukkaiden kokemuksissa. Perinnerakentamisen yksinkertaiset periaatteet antavat puitteet remontoida ja muokata paikkoja itsenäisesti, omilla ehdoilla, joten asukkaiden persoonallinen kädenjälki pääsee näkymään.

Mehiläislinkoomon rakentaminen navettaan oli Pirjolle tärkeää heti alusta saakka. Puutarhaan hän on tuonut mukanaan oman jälkensä. Sauna on taas remontoitu ennemmin

¹¹⁸ Sennett 2008, 43

¹¹⁹ Sennett 1990, 196

tarpeeseen, mutta saunominen on ollut tärkeä rituaali. Paikan muuttuminen asukkaidensa näköiseksi tekee siitä elävän:

A: Sen jälkeen kun te ootte muuttanu tänne, niin miten tää on muuttunu, tää paikka?
P: No, sillälaiilla tää on muuttunu että tosiaan, mä oon sinne navettaan tehny sen linkoomon. Ja sitten pihoja me ollaan laajennettu. Että toi takapiha oli ihan tota, semmosella heinikolla. Mun mies sitten kun mä halusin semmosen pienen vesiaiheen, niin se kaivatti tonne aivan järkyttävän montun tonne takapihalle. [– –] No, sauna me ollaan, tuo ulkosauna on remontoitu käyttöön. Se oli semmosena, se oli itseasiassa vähän homeessaki, siellä seiniä piti. Pekka halus että on ulkosauna. Ja onhan se aivan ihana, että on tommonen puu-ulkosauna. Se on muuttunu. [– –] Vanhana puutarhaintoilijana minä halusin omenoita ja päärynöitä ja sit mulla on aprikoosi ja persikkakin tuolla vähän kokeilumielessä. Et tuota puutarhaa me ollaan laitettu sellaseen omaan uskoon. Että sillätavalla tää on muuttunu.
(Haastattelu 3: Pirjo)

Asukkaan omat mieltymykset ja hänen tärkeiksi katsomansa asiat saavat ympäristössä eniten huomiota ja ajan kuluessa ne muokkaavat myös paikan ilmettä näitä arvoja heijastaviksi. Valitseeko puutarhoista pitävä asukas puutarhamaisen kodin vai tuoko hän tämän puutarhan kotiin mukanaan? Asukkaiden omien mieltymysten mukainen paikan muokkaaminen tekee siitä henkilökohtaisella tavalla kodikkaan ja asukkaansa näköisen:

A: Miten sun oma kädenjälki näkyy täällä?

L: No se näkyy varmaan aika lailla kaikkialla. Värimaailma, mut varmaan tunnetaan tästä keittiön seinien sävystä, kun kaikkialle mihin mä meen niin tämmönen värimaailma alkaa pesiytyyn. Ja sitten mulla on noita seinämaalauksia, sinne tänne on tullu tehtyä, keittiön kaappien ovissa. Ja makuuhuoneessa on yks maalaus, mikä on peitetty, kun mä en itte kestä kattella kun on niin perfektionisti etten kestä olla niitten kanssa. Kyllä se aika vahvasti.
(Haastattelu 4: Laura)

Saavuttaaksemme todella kotoisan olon missä tahansa asuessamme, järjestelemme huonekaluja, kiinnitämme kuvia seinille ja tuomme muistoja herättäviä esineitä ympärillemme. Kun teemme tätä, ja teemme sitä hyvin mielellämme, se kertoo, että meille on todella merkityksellisestä, *miten* ja kuinka *kotoisasti* asumme.¹²⁰ Värimaailma on yksi selkeästi sisustuksessa asukkaiden persoonallisuutta korostava näkökulma. Mahdollisuus valita ympärille sellaisia värejä, joista itse pitää, tekee ympäristöstä oman näköisen ja ennen kaikkea itseä esteettisesti miellyttävän.

¹²⁰ Casey 2009, 174

Vaikka vanhojen talojen asukkaat muokkaavatkin paikkoja ja tuovat niihin uutta, tarkoituksena ei ole kuitenkaan pyyhkiä pois menneisyyden jälkiä. Kunnostaminen ja esteettinenkin muovaaminen voi tapahtua hyvin pitkälle vanhaa ilmettä noudattaen ja säilyttäen. Talo voi tuntua jo hyvin kotoisalta ja tämä voi nimenomaan johtua eläneestä ja aikaa näyttävästä ympäristöstä. Silloin asukas voi tehdä valinnan, jossa valmiiksi esteettiseksi ja kauniiksi koettua ympäristöä pyritään visuaalisesti muokkaamaan mahdollisimman vähän:

No ulkopuolelta tehään se, mitä pitää tehdä. Et maalata, ja korjataan vanhoja paikkoja, korjataan kattoja, ulkopuolelta ei passaa ees muutta kauheen paljon, eikä me laiteta mitään kauheita kukkapenkkejä tai muuta, et ulkonakin otetaan se historia huomioon, että mikä on niinkun aikakaudelle tyypillistä. Ja sen kautta. Et toki, täytyy ottaa aina huomioon nää nykyajan vaatimukset, autojen ja muitten kanssa. Ja onhan meillä tuolla grillinotskipaikka ja tämmösiä, mutta ei mitään mahottomia. Ettei tuu liian semmonen sliipattu ja siisti.

(Haastattelu 2: Henna)

Kiinteiden rakenteiden ja itse talon muokkaamisen lisäksi kodin ympäristöihin kuuluu irtaimisto ja esineistö. Rakkaassa paikassa myös esineiden halutaan sopivan ympäristöön ja tukevan sen paikkakokemusta. Tavarat muodostavat paikkaan suhteen ja tulevat osaksi sitä. Esineisiin liittyvä aktiivinen toiminnallisuus on erityisesti kodissa merkittävä osa sitä, miten asumme ja koemme kodin. Myös Csíkszentmihályi ja Rochberg-Halton ovat korostaneet toiminnallista suhdetta esineisiin. Käyttämällä aikaa tiettyihin esineisiin luomme niille merkityksiä. Syntyy kanssakäyminen, jossa esineen arvo toteutuu henkisenä ja fyysisenä toimintana, joka aiheutuu suoraan esineestä ja on kehittyvä ja kasvava.¹²¹ Kun esineillä on meille sekä toiminnallinen että henkinen merkitys, haluamme olla vuorovaikutuksessa niihin ja tämä kokemus uusiutuu ja vahvistuu. Asukkaat, jotka pitävät vanhojen talojen historiallisista ja ajallisista piirteistä, arvostavat myös perinteisiä materiaaleja ja käsityötä. Usein nämä samat piirteet toistuvat myös esineistössä:

Mua on kuitenkin aina kiinnostanu asioitten menneisyys, historia, ne aidot materiaalit. Mä oon tykänny vanhoja huonekaluja kunnostaa. Ei sellasta voinu tehdä kerrostalossa. Myöskin se asettaa ihan erilailla haastetta, että se vanha talo laitaa niinku raamit että mitä sun täytyy työstää. Jos sä alat rakentaa uutta, sä voit tavallaan tehdä ihan mitä tahansa, mun mielestä se on niinku jollain tavalla haus Kempaa, että se on rajattu. Täytyy työstää sitä, mitä sulla käsissä on.

(Haastattelu 4: Laura)

¹²¹ Csíkszentmihályi & Rochberg-Halton 1981, 173-175

Sisustaminen, kalusteet ja vanhan talon asettamat haasteet sekä kunnostamiseen että jonkinlaisen hengen säilyttämiseen myös irtaimiston suhteen nousee esille. Vanhaan ympäristöön kuuluu tietynlainen sekalaisuus, väliaikaiset ratkaisut ja huonekalut, jotka etsivät paikkaansa. Taloon kuuluvat remonttityöt ja itse tekemisen kulttuuri innostaa monia asukkaita myös laajentamaan kunnostamisen, vanhaa vaalivan aatteen myös taloon hankittaviin huonekaluihin ja esineisiin:

Joo se toisaalta, näiden kalusteitten kunnostamiset ja paremmaks laittaminen, sehän on ihan hauskaa kun sitä lähtee tekee. Ja on aikaa. Ni sit ne lähtee. Ja tulee jotain muuta. Se on tosiaan... Sanotaan, et makuuhuone on mun mielest onnistunu, tääl on nyt muutama kaluste jonka mä haluaisin vaihtaa. Toikin lipasto toisen väriseksi. Ja sitten tohon vielä korkeempiselkänen nojatuoli. Mut se että tota... Nää on ihan siis tori.fi kautta ja käytettyjä huonekaluja. Se on jännä kun sitä kautta kattoo ja sit mieltii, kun siellähän on valtavasti ja sit tulee että "toi!" Ja sitten kun soittaa ja hankkii ja tuo niin ihmeekseen ne sopii. Mut sitä älä kysy mistä se tulee. Se on tämmönen näin, niinku esimerkiks ton keinutuolin matto, niin se oli kun mä sen näin, vaik se oli kallis mun mielestä niin mä en voinu olla ostamatta.

(Haastattelu 1: Tuuli)

Vanhaan ympäristöön tuntuvat kuuluvan myös vanhat huonekalut, jotka istuvat taloon ja saavat uuden elämän. Kerrostuneet ja sokkeloiset pihamaat omine erikoisine rönstyilyineen säilytetään sellaisenaan ja uutta tuodaan istuttamalla perinnekasveja. Perinteiseen halutaan tuoda perinteistä. Miksi esineet osana ympäristöä ovat merkityksellisiä?

Heideggerin terminologiaa seuraten Pauli Tapani Karjalainen kuvailee esineisiin liittyvää toimintaa ja niistä rakentuvia konteksteja välineiden ja välinekokonaisuuksien kautta. Maailma koostuu ihmisen toiminnassa eri viittaussuhteissa vaikuttavista esineistä ja niiden kokonaisuuksista. Näin jokainen olemassa oleva esine ei ole olemassa vain objektina, vaan näemme ne aina käyttösuhteiden läpi. Esineet näyttäytyvät meille ja tiedostamme niitä ennen kaikkea toiminnan ja oman ymmärryksemme kautta, johon liitämme kunkin esineen välineenä. Kaikella on meille jonkinlainen välillinen luonne, ne ovat olemassa jotakin varten ja siten sidottuja erilaisiin toiminnan konteksteihin. Vasta, kun tutustumme erilaisiin objekteihin ja osaamme liittää ne tiettyyn toiminnan kontekstiin, ne näyttäytyvät meille todellisena ympäristönä. Kodin ympäristössä, jota ajatellaan tällaisen käyttösuhteen kautta, tunnemme sen erityisen hyvin. Se on elämämme oleellinen osa. Jokainen asia on osa toimintaamme, me elämme niitä käytön ja merkityssuhteiden myötä. Karjalainen kirjoittaa: *"[...] emme elä jossakin paikassa, vaan elämme jotakin paikka; emme asu talossa, vaan*

*asumme taloa.*¹²² Esimerkiksi kangaspuihin liittyvä kutominen ja sen tuoma ilo tekijälle on tärkeä osa sitä, miksi puurakennelma halutaan tuoda osaksi kotia. Siihen liittyy kutomisen konteksti, joka taas käsitöihin suuntautumattomilta perheenjäseniltä piiloon jäävä käsitys niiden merkityksestä:

Ja sitte toi oli mulla kans toi, noi kangaspuut. Mä oon tykänny nuoresta asti kutoa. Nyt en oo moneen vuoteen ehtiny kutoa. Mulla oli ne mun edellisessä kotoa, sitte mun poika ei tykänny koska hän sanoi että ne on niinku hirsipuita keskellä pirttiä. Mä sitte lasten kavereittenki takia purin niitä pois, kun kävi samalla lailla kun tässä, että tulee aikoja ettei kudo ollenkaan. Kun oli teinejä, ni otin ne pois. Sittenku tänne muutin, niin mä päätin että oma tupa, oma lupa! Ne on siinä, ja kukaan ei tuu sanomaan, että ”voisiksä laittaa noi pois.” Että täällä saa elää just niinkö tykkää. Ja sitten ei täällä tarvii olla silleen, kauheen fiiniä. (Haastattelu 3: Pirjo)

4.5 Identiteettinä vanhan talon asukas

Jo tutkielman aihepiirin hahmottelun alkuvaiheessa olin pannut merkille, kuinka monille asukkaille oli tärkeää tuoda esiin asuvansa nimenomaan vanhassa talossa. Asuinympäristö määrittelee paljon sitä, miten elämme elämää. Esimerkiksi vanhojen maalaistalojen kohdalla tästä tulee suuri osa asukkaan omakuvaa ja identiteettiä. Paikka koetaan voimakkaasti osaksi omaa elämäkertomusta. Tämä kääntää sen tarkastelun myös sisäiseen pohdiskeluun ja heijastaa tätä ympäristöön. Paikka saa tärkeän roolin itsetutkiskelun kentällä.

4.5.1 Hiljaisuus ja pysähtyminen

Juhani Pallasmaa esittää, että meille suuren vaikutuksen tekevässä arkkitehtuurissa tila, aine ja aika yhtyvät yhdeksi ulottuvuudeksi, joka läpäisee tajuntamme. Hän kirjoittaa: ”*Samaistamme itsemme tällaiseen paikkaan, tähän tilaan, tähän hetkeen, ja ne tulevat ruumiimme ja tajuntamme osaksi. Paikan elämys kääntää kokemuksen itseemme – se onkin pohjimmiltaan minän kokemusta.*” Jos ajattelee arkkitehtonisen tilan kokemusta näin voimakkaana, sillä on ympäristönä myös henkinen merkitys. Kun ympäristö resonoi merkitysten, ruumiin ja muistojemme kanssa, se vahvistaa suhdettamme maailmaan ja samalla omaa minäkuvaamme.¹²³ Kertomuksista nousee esiin pysähtyminen ja rauha, jonka

¹²² Karjalainen 1995, 90-91

¹²³ Pallasmaa 1995, 181

asukkaat kokevat taloissaan. Paikka, tila, hetki ja oma olemassaolo tuntuvat levolliselta yhdessä:

Mä kun tuun tänne, mä tuun semmoseen rauhaan. Et tääl on niinku semmonen rauha. Mulla on aina kiire kotiin, se on niinkö jännä. Nytki käytiin pohjosesa niin koko ajan että kotiin. Ja tossa kävin yhen työkaverin luona viemässä hänelle hunajaa, ni sitte mä että en mä nyt oikeen jouda jäämään. Se on joka paikassa, että mä en jouda jäämää. Sit kaikki sanoo, että sä et ikänä tuu mihinkää, mutta mä viihdyn kotona. Se on varmaa semmonen sydämen asia silläläilla, et se on. Täällä vaan on niinkö, hyvä olla.

(Haastattelu 3: Pirjo)

Rauhallisuuden kokemus vanhoissa taloissa on asukkaille merkittävä. Asukkaalle on syntynyt syvä kiintymyksellinen side niihin. Pysyvyyden tunne on tärkeässä osassa rauhallisuuden kokemuksessa. Vanhoissa taloissa asuvalle ympäristön kontrasti esimerkiksi kaupunkielämään on tärkeä osa tämän rauhallisen tunnelman kokemuksesta:

Tän tuntee ihan selvästi, että kun tänne tulee... Niin tulee semmonen levollinen olo. Ja sit sanotaan niinku et kaupungissa on sit ihan erilaista. Sit tänne ku tulee, kun tää on sisustettukin vanhan tyylin mukaisesti. Niin on ihan toisenlainen ympäristö.

(Haastattelu 1: Tuuli)

Vanha ympäristö viestii asukkaille ja vierailijoille ehkä myös perinteisemmästä, hitaammasta elämäntavasta. Verrattuna hektiseen kaupunkiympäristöön maaseudulla talonpoikaisesta historiasta muistuttava koti viestii rauhallisuudesta ja ajan verkkaisemmasta kulumisesta. Tämä antaa asukkaille kokemuksen levollisuudesta ja turvallisuudesta. Turva ja lepo ovatkin hyvän kodin tärkeimpiä piirteitä, joita usein kaipaa muualla ollessaan.

Hiljaisuudesta tai sen kaipuusta Pallasmaa on kirjoittanut, kuinka kadonnut hiljaisuus liittyy myös nopeutuneeseen ja materialisoituneeseen arkiseen elämäntahtiimme. Hälyisän elämän vastakohtana hiljaisuus on kontemplatiivinen, mystinen ja jopa juhlallinen tila. Arkkitehtuurisessa kokemuksessa hiljaisuus kääntää tajuntamme itseemme. Voimme keskittyä vain olemassaoloon ja tulemme tietoisiksi itsestämme.¹²⁴ Hiljaisuus ja luonnonläheisyys nouseekin haastatteluissa yhdeksi tärkeimmistä ja herkimmistä kokemuksista vanhan talon asukkaiden kertomuksissa:

Ja sitten maaseutu, hiljaisuus. Se, että kaveri istu tossa rappusilla ja sano ”Tääl on vaan niin ihanaa istua ja olla.” Et se, hitaus, mä nautin lämmittää pönttöuunia ja puuhellaa aamulla,

¹²⁴ Pallasmaa 1995, 188-190

puurot talvella, pakkasella villasukat ja se semmonen... Tietynlainen pysähtyminen ja semmonen. Semmoset tietynlaiset juuret kuitenkin on siinä, ja se et kokee sen.
(Haastattelu 2: Henna)

Kun tääl ei kuulu mitään ääniä. Naapurit, ne nyt saa kuuluukkin, mut ei mitään teitten ääniä, kun me ollaan vuorten keskellä. Joskus Päijänne kuuluu, jos myrsky raivoaa nii se kohina kuuluu syksyllä. Mitään muuta ei kuulu. Mun siskokin kävi kerran tossa pihalla ja se sano, että hänen on pakko mennä uudestaan tonne ulos, että onko täällä oikeesti näin hiljasta. On meillä.
(Haastattelu 3: Pirjo)

Paikka tuntuu myös muusta maailmasta eristäytyneeltä, sen sisällä ulkopuolinen sulkeutuu pois ja asukas tai vierailija voi olla läsnä pelkästään talon luomassa keskuksessa. Paikka on kiinne kohta ajassa ja talon ympäristön historiallisuus siirtää ajatukset pois nykyaikaisista rasitteista:

Niin yks vanhempi mies siinä kääntyi sitte vielä että kun kattoo tätäki ni tää on ihan ku maailma pysähtyis ja kaikki jää ulkopuolelle. Et mikään, niinku arjen rasite ja pahuus ja muu jää johonkin. Et on vaan niinku tässä. Et se, ehkä tän pihapiirin rauha ja se, että tää on tällöinen ympyrään rakennettu, vaikka toi tie menee tossa vieressä ni sitä ei huomaa ollenkaan. Se on tää, perusvärit, punanen vihree ja sininen.
(Haastattelu 2: Henna)

L: Jotenki hyvä henki, täällä oli, mun mielestä. Semmonen rauhallinen henki.

A: Jos sä voit vähän kuvailla tavalla sitä, että miten vaikka täällä hetkellä, miten sä koet tän paikan?

L: No mä koen, että tää on jollain lailla kuitenkin seesteinen paikka. Ja on niinku, lähisukulaiset sanonu että täällä on rauhallinen tunne kun tänne tulee. Et ehkä tää on vähän semmone, turvapaikka. Tasku.

(Haastattelu 4: Laura)

Ehkä hiljaisuudella ja rauhalla on niin suuri merkitys paikkakokemuksessa, koska se antaa meille tilaa olla olemassa pelkästään itsemme kanssa, olla olemassa kiinteästi vain yhdessä paikassa ilman hajottavaa liikehdintään viittaavaa ääntä.

4.5.2 Määrittelemässä minuutta

Identiteetin määrittely on vaikeaa, mutta yleisessä puheessa se nähdään omana käsityksenä itsestämme, jonka pyrimme myös viestimään muille. Henkilökohtaista

identiteettiä muodostetaan läpi elämän etsimällä erilaisia tavoitteita ja polkuja sekä sitoutumalla itsellemme tärkeäksi muodostuviin asioihin.¹²⁵

Ihmisen fyysisellä olemisella ruumiin kautta on kyky muistaa ja mukautua ja erityisesti se tapahtuu kotipaikoissamme. Forss kirjoittaa, että tämä mukautuminen synnyttää sisäpuolisuuden tunteen. Meidän identiteettiämme määrittää nimenomaan se, missä saamme olla sisäpuolisia, missä saamme olla kotona. Kaikki erilaiset, monimuotoiset kodit, joissa ihminen on näin saanut asua, voidaan nähdä ihmisen identiteetin tukirankana. Tätä voidaan verrata kaupunkiin, joissa monumentit ovat kaupungin tukirankaa. Forss tiivistää tämän ajatuksen: ”*Kodit ovat ihmisen minän monumentteja.*”¹²⁶ Vaikutamme omalla toiminnallamme ja elämällä talon ympäristöön ja muovaamme siitä itsemme näköisen, toiminnallisen keskuksen. Samalla kuitenkin myös talo vaikuttaa meihin ja siihen, kuinka määrittelemme itseämme. Leimautumalla vanhaan taloon yhdistää oman minäkuvansa paikkaan ja käsittää itseään suhteessa siihen:

A: Minkälaista on asua just tässä, verrattuna siihen, että sä asuisit jossain muualla?
H: Rauhallisempaa. Se on myös siihen identiteettiin liityvä, et kyl tää paikkakin määrittelee aika paljon sitä. Tai toisinpäin käännettynä, et se vahvistaa sitä omaa identiteettiä. Et jos vertaa siihen, että mä asuisin keskustassa kerrostalossa, niin se ei olis minun kannalta ollenkaan sama asia enkä mä pystyis ulospäin määrittelemään sitä mun omaa identiteettiä niin vahvasti, kun se. Et se oma asuinpaikka kertoo kyl aika paljon siitä. Että jos sä asut iha väärässä paikassa. Niin kyllähän ihminen kattoo että missä sä asut, tai miten sä asut. Ni se määrittelee aika paljon ulkopuolisen silmissä, sitä missä sä asut. Ja sillä tavalla se vahvistaa myöskin sitä omaa identiteettiä, että kun ulkopuolinen kattoo myöskin, koska vuoropuheluahan tässä ihmisten kanssa aina käydään ja ihmiset arvottaa toisiaan tietyllä tavalla koko ajan, niin sillä tavallakin kun sen tiedostaa, niin sitä voi myös käyttää silleen. [– –] Että tää ympäristö on sitä, mitä me ollaan. Aika paljonkin.
(Haastattelu 2: Henna)

Csíkszentmihályi ja Rochberg-Halton ovat kirjoittaneet samasta ilmiöstä: Materiaalisuus, joilla ihmiset ympäröivät itsensä toimivat kuvana omistajiensa persoonallisuudesta. Näin esimerkiksi vaatteilla, joita käytämme, autoilla, jolla ajamme ja huonekaluilla, joilla, täytämme talomme, on itseilmaisullinen ulottuvuus. Ihmisten ja esineiden välinen yhteys, jossa näemme asiat myös eräänlaisina symbolisina merkkeinä edustamassa itsemme ja joille annamme omasta itsestämme lähtöisin olevia merkityksiä, on siis todellinen. Näemme

¹²⁵ Marttinen 2017, 17-18

¹²⁶ Forss 2007, 95-96

omistamamme esineet erityisen vahvasti itsemme kautta ja niillä on meidän omaan persoonamme heijastava merkitys.¹²⁷

Se, minkälaista on asua juuri vanhassa talossa ja miten se vaikuttaa omaan kokemukseen itsestä, näyttäytyy kertomuksissa ennen kaikkea positiivisena. Muutto vanhaan taloon ei tapahtunut sattumalta, vaan se tuntuu täydentävän jokaisen asukkaan henkilökohtaista elämää merkityksellisellä tavalla. Asuminen juuri tietyllä tavalla on päätös, joka on tehty vain itse ja läheisimpiä ihmisiä varten, se koskettaa ja on olemassa sisälle päin:

Tää on mun näkönen. Ja nyt mä elän sitä elämää, lopultakin, mitä mä itse haluan elää. Enkä oo taivuttanu itteeni siihen muottiin mitä joku muu tahtoo ja pitää hyvänä ja järkevänä. [- -] Että on elämässä edes jotain mistä ite tykkää. Kamalaa on, jos elää semmosta elämää, missä ei loppupeleissä oo mitään, mistä sä ite tykkäät. Ja heräät siihen todellisuuteen. (Haastattelu 4: Laura)

Vaikka paikka vaikuttaakin siihen, miten koemme itsemme ja vuorovaikutteisesti taas, miten vaikutamme paikkoihin, ne ovat kuitenkin myös toisistaan eriytyviä. Ne muodostavat yhdessä sellaisen ainutlaatuisen kokonaisuuden, jossa asukas huolehtii paikasta ja paikka huolehtii asukkaasta. Talo koetaan samaistuttavana, se on elämän keskuksena asukkaille korvaamaton ja se edustaa meille tärkeitä arvoja. Ihminen ja paikka ovat toisiaan täydentäviä hahmoja, jotka toimivat parhaiten yhdessä. Kunnioitus aikaa ja menneisyyttä kohtaan sekä paikan hengen kuuntelu ovat asukkaan ja talon välistä kommunikaatiota, jossa ihminen tulkitsee ympäristöä ja itseään osana sitä. Paikka taas antaa asukkaalle sellaisia tunteita, jotka tekevät eletyn talon kokemuksesta syvällisen:

A: Kun puhutaan esimerkiks identiteeteistä, sanotaan että paikalla on identiteetti ja ihmisellä on identiteetti, jotenkin, persoona tai tunne jostain paikasta tai ihmisestä. Onko se tän talon tai paikan kanssa, että ne vaikuttaa toisiinsa, sinä ja tää paikka?
P: Mä luulen, että meillä on sillälaila eri identiteetti, me ollaan erillisiä. Mutta että me ollaan silleen, niinkö hän ja hän. Ja he toimii yhdessä. Et sillälaila, mä kunnioitan tätä taloa ja tätä ympäristöä mikä tässä on. Ja haluan tehdä sille kaikkeni. Niinku se tekee sitte taas mulle. (Haastattelu 3: Pirjo)

Etsimme ympäristöstämme omaa muotoamme, inhimillisyyden muotoa, joka kertoo meidänkin olevan osa todellisuutta. Nymanin mukaan rakennustaidetta on sellainen ympäristö, jossa sen ja ihmisen välille syntyy rakkaussuhde. Kauneus tässä ympäristössä

¹²⁷ Csíkszentmihályi ja Rochberg-Halton 1981, 14-15

näyttäytyy, kun ihminen näkee itsensä osana sitä. Ympäristö tulee meitä kaikkia vastaan kertoen ikivanhasta inhimillisestä muodosta. Silloin koemme sen niin luonnollisena osana itseämme, että pystymme kokemaan sen koko ruumiillamme. Tällaisessa talon ja ihmisen välisessä elämässä talosta tulee ihmisen rinnalle toinen subjekti. Talot elävät ihmisten rinnalla ja ihmiset talojen.¹²⁸

5 TALON JA ASUKKAAN SUHDE

5.1 Kertomus koetusta ja eletystä kotitalosta

Aihepiireinä vanhan talon kokemus ja eletty paikka ovat laajoja. Niistä näkökulmaksi on rajautunut talon ja asukkaan suhde sekä paikkakokemuksen että kodin ympäristön toimijuuden kautta. Keskittämällä tämä erityisesti asukkaiden kertomuksiin aihepiiristä nousee esiin sekä paikan että itsen kokemuksen ja kaiken inhimillisen toiminnan eheä kuvaus. Asukkaiden oma henkilöhistorian ja identiteetin kuvaus nimenomaan vanhan talon luoman kiinnekohdan kautta kertoo tarinan, jossa ihminen ja rakennus luovat yhdessä ainutlaatuisen suhteen. Tässä suhteessa asukkaiden tunteet ja kulttuurinen toimijuus sekä arjen että laajemman inhimillisen kokemuksen historiassa kerrostuvat toisistaan erottamattomiksi. Vanhan ympäristön antamat merkit perinteestä asettavat toimivat asukkaan pohtimaan nykyisyyden paikkaa ajallisessa jatkumossa sekä tulevaisuutta syvemmissä aikaperspektiivissä. Asukkaan ajallinen suhde taloon on rajallinen, mutta suhteen kokemukseen vaikuttava menneisyys luo siitä voimakkaan.

Tiivistän yhteen kertomuksista esiin nousseita asioita ensin kokemuksellisuuden ja toiminnallisen elettävyyden kautta ja lopulta niiden muodostamaa kokonaisuutta. Paikkakokemus, toimijuus ja niiden yhteinen kenttä vanhan talon kuvauksessa erittelee esiintyviä teemoja.

¹²⁸ Nyman 1998, 159-161

5.1.1 Aukkaiden paikkakokemukset

Miten vanhan talon ominaisuudet vaikuttavat asukkaiden paikkakokemukseen? Vanhan talon ajalliset piirteet esiintyvät asukkaiden kuvailemissa kokemuksissa monin tavoin. Asukkaat kertovat erilaisista tunteista, tapahtumista ja elämyksistä, jotka kuvailevat taloon ja sen ympäristöön liittyviä kokemuksia. Huomattavaa on, että paikkakokemusta käsittelevät kertomukset ovat enemmän asukkaisiin itseensä sisäänpäin kääntyviä. Ne kuvailevat talon vaikutusta nimenomaan asukkaassa itsessään. Talo tuntuu tietynlaiselta, koska asukkaalla on tietynlainen kokemus erilaisista paikoista ja ympäristöistä omassa menneisyydessään, tietynlaiset arvot ja tietynlainen elämäntilanne.

Muisti, muistot ja kulttuurin perinteisten arkkitehtuuristen muotojen tutuus vaikuttavat paikkakokemukseen. Asukkaat yhdistävät oman henkilöhistoriansa ja paikan herättämät muistot merkittäväksi osaksi sitä, miksi talo ympäristöineen on tuntunut heistä alusta lähtien omalta. Paikat, jotka ihmiset liittävät omaan kasvuunsa ja joista on syntynyt katoamaton kokemus ja paikan taju halutaan pitää mahdollisimman koskemattomina. Tällaisissa paikoissa minän kokemus ja paikan kokemus tukevat toisiaan. Paikkojen kautta koettu jatkuvuus ja pysyvyys korostuu. Korostamme myös paikkaan liittyvää menneisyyttä vahvistaaksemme omaa ajallista identiteettiämme. Talo tuntuu luonnolliselta osalta kotipaikkojen ja leimaantumisen paikkojen jatkumoa. Lapsuuden kokemukset saavat uudenlaisen merkityksen osana paikkaan liitettävää kertomusta. Henkilötasolla paikalla on tällöin juonellinen ja ajallinen syvyys. Tunne vetoa sellaisiin paikkoihin, joissa tämä kokemus syntyy. Laajemmassa ja yhteisen kulttuurin näkökulmassa kansanarkkitehtuurin perinteikäs tutuus yhdistää asukkaan myös osaksi kansallista menneisyyttä ja kollektiivista ajallista kokemusta. Henkilökohtaiset muistot sekä yhteisen kulttuurin muisti täydentävästi luo intuitiivisen kuulumisen tunteen ja asukas leimaantuu taloon voimakkaasti. Paikkakokemusta värittää tämä tutuus, turvallisuus ja kotoisuuden tunne heti ensihetkestä alkaen.

Elämäkerrallisesti tarkasteltuna paikka saa asukkaan kertomuksissa uudenlaisen, tarinallisen roolin, jossa nyt asukkaankin menneisyyden kertomus liittyy osaksi talon kertomusta. Ymmärrämme paikkaa ensisijaisesti suhteessa itseemme ja omaan

kulttuuriseen perimäämme. Yksilöllisessä paikkasuhteessa keskeistä on paikan elämäkerralliset merkitykset inhimillisen elämän ja olemisen kokonaisuudessa. Ytimessä ovat muistot. Muistoina esiintyvät ajan ja paikan sidokset rakentavat tunnetta minuudestamme. Tämän yksilöllisen paikkakokemuksen tuominen puheeksi ja kerronnalliseksi tarinaksi tiivistää sen, miten ymmärrämme paikan ja kuinka otamme se osaksi minäkuvaamme.

Vanhojen talojen pitkä ja rikas asumishistoria on merkittävä osa paikkakokemusta. Aikaisempien asukkaiden jättämät jäljet luovat vaikutelman yhteisöllisyydestä. Paikassa koetaan yhteistä menneisyyttä jaettujen kokemusten, toimintojen ja tuntemusten kautta. Rakennukset kuvaavat niitä asuttaneiden ihmisten todellisuutta. Ajassa ja paikassa yksilölliset ja historialliset kontekstit kietoutuvat toisiinsa. Erilaiset aikakausien kerrostumat ja elämänmerkkien rinnakkainen esiintyminen juurruttaa osaksi lähes kuin uutta perhettä: Talon perhettä. Aikaisempien asukkaiden työ ja tämän työn arvostus luo vahvan sillan sukupolvien välille. Paikkaan liittyy myös sosiaalisia merkityksiä. Kun pystymme liittämään asuinympäristöjemme fyysisiin elementteihin ja esineisiin inhimillisiä tarinoita, myös nämä kertomukset luovat entistä vahvemman yhteisöllisen kokemuksen paikasta. Tarinat tulevat osaksi omaamme. Tulkitsemme ympäröivää maailmaa kulttuurisen tiedon ja nykyisyydessä koetun pohjalta. Taloon liittyvä pitkä menneisyys tuntuu myös johtavan ajatukset kauas tulevaisuuteen. Koska me tässä hetkessä näemme sata vuotta sitten eläneen asukkaan jälkiä ympärillämme, ehkä myös meidän jälkemme näkyvät vuosisadan kuluttua. Oma rooli talon elämänkaareissa on hyvin rajallinen, mutta se ei ole kuitenkaan koskaan häviävä. Ennen kuin talo itse kaatuu.

Asukkaille vanhassa talossa paikka ja aika yhdistyy merkityksellisesti. Se toistaa omia arvojamme ja muistojamme. Samaistumme tällaisiin paikkoihin vahvasti ja se taas voimistaa suhdettamme maailmaan ja samalla auttaa meitä ymmärtämään omaa olemassaoloamme. Lujat paikkasuhteet lujittavat minäkuvaamme. Paikka, tila, aika, hetki ja oma olemassaolo ovat tasapainossa. Asukkaille tämä esiintyy hiljaisuutena. Se mahdollistaa olemassaolon omana itsenään ympäristössä, joka tarjoaa sylin. Se on harmoniaa paikan kanssa. Vanhassa talossa paikan hidas ajan kulku rauhoittaa hektistä elämäntahtia ja ohjaa myös rauhallisesti vain olemassaoloon, olemisen perustan äärelle. Omana itsenämme oleminen

on kotona olemista. Paikassa, jossa koemme itsemme kaikista eheimmäksi, määrittelemme myös itseämme kaikista eniten. Se rakentaa sisäpuolisuutta, kuuluvuutta ja identiteettiä.

5.1.2 Aukkaiden toimijuus talossa

Toinen merkityksellinen aihepiiri keskittyy siihen, miten asukkaat kertovat vanhasta talosta elettyinä. Tämä tarkoittaa arkista toimintaa ja sen vaikutusta kodin ympäristössä. Paikkakokemukseen verrattuna arki ja siihen liittyvä toiminnallisuus kuvailee sekä talon vaikutusta toiminnan kokemuksiin mutta myös enemmän asukkaan vaikutusta taloon. Koska ihmisillä on luontainen halu olla toimiva, toiminnasta on usein myös helpompi kertoa. Kertomuksissa konkreettiset toimet ovatkin usein kokemuksen rankana. Henkilökohtaiset valinnat ja niiden johdosta tapahtuvat asiat syntyvät kuitenkin kokemusten ja tunteiden vaikutuksessa.

Koti on yksilön persoonan ja perheen sekä heidän ainutkertaisen elämäntapansa ilmaisu. Omassa kodissa on lupa vaikuttaa ympäristöön monipuolisesti. Meillä on mahdollisuus tehdä kodin piirissä oman mieleemme mukaan ja pystymme muokkaamaan sitä itsellemme sopivammaksi. Rakentamalla ja luovuutta hyödyntäen muokattu ympäristö auttaa itsensä toteuttamisessa ja itsetutkimuksessa. Turvallisen itsetutkimuksen lisäksi koteihin liittyvät sosiaalisten verkostojen fyysiset rakenteet. Aineettomat arvot, kuten sosiaaliset suhteet, tulevat aineellisen kautta pysyvämmäksi ja näkyvämmäksi. Kotina vanha talo vaatii toiminnallisuutta jokapäiväisen elämässä. Ympäristön kanssa tulee luonnostaan olla voimakkaassa vuorovaikutuksellisessa suhteessa ja siksi tämä nousee vanhojen talojen kertomuksissa hyvin esille. Asukkailla on usein kaipuu tällaiseen yhteyteen talon kanssa. Vuokrayksiossa haaveilee vapaudesta, jonka omaksi koettu talo pihapiireineen toiminnalliselle ihmiselle antaa. Etsitään kodiksi paikkaa, joka mahdollistaa runsaan määrän erilaisia toimintoja osana arkea. Vanhan talon ympäristö on anteeksiantava, eikä se aseta tarkkoja rajoja toiminnalle, joita taas tiivis käytännöllisyys ja funktionaalisuus usein tekee. Taloon kuuluu jatkuvaa oppimista ja opitutkin toiminnot muuttuvat vuodenaikojen mukaan. Ruumis saa olla aktiivisena, aistit saavat ärsykeitä ja tämä luo päivittäin elinvoimaisia kokemuksia.

Arkinen toimijuus tekee maailmasta ja arjesta todellisen, käsin kosketeltavan. Huolehdimme itsestämme huolehtimalla ympäristöstämme. Aineettoman kodin ja materiaalisen kodin vuorovaikutuksesta syntyy eletty koti, jossa arkiset käytännöt ja toimijuus luo kodin ideaa ja antaa sille kodin hengen. Nykymaailman vaatimukset ovat tuoneet asukkaille monia uusia haasteita historiallisten talojen piiriin. Maalaistalo, joissa menneinä aikoina samaan paikkaan on yhdistynyt perheen ja kodin lisäksi toimeentulo, täytyy sovittaa uudenaikaiseen kulttuuriseen ilmapiiriin. Huolehdimme itsestämme ja perheestämme myös kaukana talon piiristä: Kouluttaudumme ja työskentelemme kaupungeissa, liikumme jatkuvasti monien paikkojen välillä ja meillä on ystäviä jopa ympäri maailmaa. Yritämme huolehtia globaalista ympäristöstä maailmanlaajuisesti tekemällä yksilötasolla merkityksettömiä valintoja, jotka vasta suurina massoina vaikuttavat todellisuuteen. Elinpiiri ja sen vaatimukset ovat lähes abstraktin suuret. Tällaisen maailman liikehdinnässä omin käsin aikaansaaminen on itsetunnon ja omakuvan kannalta erityisen tärkeää. Meidän täytyy nähdä, että meillä on vaikutusta omassa maailmassamme.

Vanhan talon tarjoama monimuotoinen ympäristö vaikuttaa asukkaiden toimintaan kutsuvasti. Vaikka asukkaat muovaavatkin paikkoja, ei ole tarkoitus pyyhkiä pois menneisyyden jälkiä. Rakennamme toki ympäristöä itsemme näköisesti, oman aikakautemme kontekstissa, mutta talon elämänkaaren kannalta tämä on ennen kaikkea korjausta ja säilyttämistä. Asukkaat samaistuvat vanhoihin materiaaleihin ja historiaan, ja usein tästä tulee merkittävä osa sitä, mitä ympäristössä halutaan korostaa. Tämä näkyy myös siinä, että omia tottumuksia ollaan valmiita muuttamaan taloon sopivaksi eikä päinvastoin. Tietoisuus ympäröivästä menneisyydestä ja itsestämme osana sitä elävöityy, kun ymmärrämme sekä fyysisiä että henkisiä ominaisuuksia yhdessä. Vanha talo kotina on ympäristö, jossa materiaalin ja muiston kerroksellisuus kertoo elämästä kokonaisuutena. Se on paikka, jossa menneisyys ja tulevaisuus, materia ja henkisyys yhdistyvät ainutlaatuisella tavalla. Kodin merkitys ihmisen oman elämän tarkastelussa, muistoissa ja arvoissa on suuri.

Tietoisuus talon menneisyydestä ja historiallisuudesta asettaa asukkaan valintojensa kanssa toki helposti myös ristiriitaiseen asemaan. Kuinka talon historiallinen arvo voidaan säilyttää luopumatta modernin maailman yksilöllisyyttä korostavasta elämäntyylistä? Asukkaiden suuresti paikan fyysistä ilmettä muokkaavat valinnat ovatkin usein

tasapainottelua modernisoinnin ja restauroinnin välillä. Näissä valinnoissa palataan kuitenkin ennen kaikkea henkilökohtaiseen tarpeeseen ja resursseihin. Perinnerakentamisen ammattilaisten mielipiteet ja neuvot saattavat olla asukasperheen todellisuuden ulottumattomissa. Asukas on talon välitön, ensisijainen kokija ja käyttäjä. Välillinen kulttuurinen säilyvyys ja museotyö ei sellaisenaan ole talon tätä alkuperäistä luonnetta palvelevaa. Talot ovat koteina yksilöllisen ja intiimin elämän tärkeimpiä rakenteita. Rakennusperinnön kannalta asuinrakennusten suojelussa tulisi huomioida tämä. Kun näemme materiaalisen ympäristön sen henkisen merkityksen ja elettävyyden kautta, avaamme itsellemme myös uudenlaisen tavan nähdä maailma ja itsemme osana sitä.

5.1.3 Kokonaisuuden vuorovaikutussuhde

Kokemuksen ja elävän toimijuuden yhdessä synnyttävä vuorovaikutussuhde paikan ja ihmisen välillä luo kokonaisvaltaisen kuvauksen talon ja asukkaan suhteesta. Tässä suhteessa sekä talo että ihminen ovat tasa-arvoisessa roolissa. Paikka ei ole mitätön ihmisessä eikä ihminen mitätön paikassa. Asukkaiden kertomuksissa voimakas ajallinen paikkakokemus ja aktiivinen toimijuus yhdessä muodostaa sen elämisen ympäristön, jossa vanha talo luonteenpiirteineen kuvastuu erityislaatuisena. Asutun rakennusperinnön arvo muodostuu kokemuksen ja elävän asumisen yhteydestä, jossa talon vuorovaikutuksellinen suhde asukkaisiin luo paikalle ainutlaatuisen hengen.

Minkä tahansa ympäristön tavoin vanha talo koetaan aistein, jolloin havaitsemme perinteiset, tunnistettavat materiaalit, kuten puuhirsisen talon muodot ominaisuuksineen, ajan aiheuttamat kulumat ja asukkaiden jättämät jäljet. Taloon liittyy suuri kirjo aistiärsyksiä, jotka johtuvat suoraan talon fyysisestä luonteenomaisuudesta. Nämä aistein havaittavat ominaisuudet johdattelevat kokijan tulkitsemaan ympäristöä moniulotteisesti. Kuten Anne-Mari Forss on jäsentänyt, näistä ominaisuuksista historiallinen ja ajallinen syvyys sekä kollektiivinen muisti ovat tärkeimpiä tulkintoja, joita teemme ympäristöstämme¹²⁹. Tämän lisäksi yksilökohtaisemmalla tasolla teemme tulkintoja ympäristön sosiaalisesta ulottuvuudesta, sen meissä herättämistä muistoista ja kokemuksiimme liittyvistä mielikuvista, sekä vaikeasti kuvailtavasta paikan tunnelmasta ja

¹²⁹ Forss 2007, 78-79

hengestä. Jälkimmäiseen asukkaalla liittyy usein intuitiivinen leimaantumisen kokemus. Nämä muodostavat kiinteän kokemuksen siitä, miten koemme paikan ja erityisesti itsemme suhteessa siihen, miten koemme itsemme paikassa.

Koska olen tarkastellut nimenomaan asukkaan kokemusta vanhassa talossa elämisestä, pelkän kokemuksen kuvailut jättäisivät pois hyvin oleellisen osan vanhaan taloon liittyvästä todellisesta elämäntavasta: Se on monien toimintojen paikka. Kodit ovat luonteeltaan meidän luonnollisimpia paikkojamme toteuttaa itseämme. Aistikokemukset sekä niiden pohjalta tekemämme tulkinnat, joihin vaikuttaa sekä kulttuurinen että henkilökohtainen perimämme, ohjaa tekemiämme valintoja ja toimintoja. Erityisesti suoranaisesti ympäristöön ja paikkaan liittyvät teot kulkevat kaiken tämän kokemuksen ja tulkinnan läpi. Ympäristö ohjaa sitä, mitä teemme ja miksi, mutta tämä toiminnan halu lähtee kuitenkin aina meistä itsestämme.

Paikat ja rakennetut ympäristöt, joissa elämme, tulisi käsittää osana omaa itseämme. Ne vaikuttavat persoonaamme, minuuteemme ja identiteettiimme. Niiden merkitys rakentuu siitä, kuinka ne voivat auttaa meitä käsittelemään kuka olemme, mistä tulemme ja minne olemme menossa. Haastateltavat kertovat ja käsittelevät suhdettaan vanhaan taloon juuri tällaisena kokonaisvaltaisena kokemuksena, jossa oma elämä koko kuviossaan on nivoutunut paikkasuhteeseen.

5.2 Kertomuksellisuuden näkökulma

Kun tarkastellaan vanhaa asuintaloa nimenomaan asukkaan omien kertomusten kautta, sitä ei voi kuvailla ilman itsensä kuvaamista suhteessa taloon. Toisin sanoen talosta ei voi kertoa kertomatta omasta suhteestaan siihen. Kun puhutaan asuintalosta, joka nähdään ennen kaikkea omana kotina, kodin kuvaamisen inhimillisyyttä ja yksityisyyttä ei voi jättää pois. Kodista kertominen on tärkeä osa itsestään kertomista. Tässä mielessä autobiografisuus ja kertomuksellisuus on hyvä tapa yrittää ymmärtää ihmisen suhdetta taloon. Tutkimusote ei ole kuitenkaan ongelmaton, eikä talojen kuvauksien ymmärtäminen tutkielman näkökulmasta ole aina mutkatonta.

Kertojien avoimuus ja hienot kuvaukset omasta suhteestaan kotitaloihinsa päästää tutkijan lähelle inhimillistä kokemusta. Niinkin arkinen asia kuin asuminen tulee kielellisesti näkyväksi ja kuvailee todellisuutta henkilökohtaisella, ymmärrettävällä tasolla. Tämä onkin aineiston kertomuksellisuuden ja taloista löydettävän tarinallisuuden suurimpia vahvuuksia. Se tuo yhteiselle kielelle ajan ja tilan kokemuksen. Ollaan hyvin lähellä ihmistä. Sekä kertojien avoimuus että tutkimusotteen avoimuus on toiminut johdatellen ja ohjaten niiden teemojen ääreen, joista syntynyt teksti ei kuvaa vain valittua aihetta, vaan myös koko tutkimusprosessia itsessään.

Vanhojen talojen tunteminen omana materiaalisena ja historiallisena ilmiönä auttaa ennen kaikkea määrittelemään sitä, mitä vanha talo itsessään nykyihmiselle tarkoittaa. Arkkitehtuurin termistö ja erityisesti kritiikki on auttanut ymmärtämään asumisen ja ympäristön muotojen vaikutusta kokonaisvaltaisesti. Tärkeää on kuitenkin ollut syventyä myös eletyn ympäristön ja paikkojen kokemuksen kuvauksen teorioihin ja tämä onkin auttanut ymmärtämään taloja syvällisemmin. Yhdessä kaikki taustakirjallisuus on asettanut aiheen suurempaan kulttuuriseen kontekstiin. Ihmiselämälle läheiset ja henkilökohtaiset kokemukset saavat etäännytetyn, universaalimman merkitysverkon ympärilleen, mutta tämä tuo lopulta vain lähemmäs kokemuksen ydintä ja syvempää ymmärrystä. Hermeneuttisessa tutkimusperinteessä lienee kysymys juuri tästä.

Suurimpana ongelmanani on ollut aihepiirin laajuus ja se, kuinka kiinnostunut olen ollut monenlaisista näkökulmista. Sivutiet ja polut ovat vieneet mukanaan turhankin paljon ja olen usein löytänyt hienoja teemoja, ne vain sattuvat olemaan kaukana oleellisesta. Valintojen teko on haasteellista. Koska talon ja asumisen aihekokonaisuuteen kuuluu niin paljon kullekin asukkaille tärkeitä asioita, on ollut vaikeaa määritellä sitä, minkä voi huoletta jättää pois. Osittain siihen liittyy myös syyllisyyden tunnetta siitä, että poistaa kertomuksesta sellaista, mikä onkin kertojalle itselleen hyvin tärkeää.

Lopullinen kysymyksen asettelu oli ehkä vaikein vaihe tutkimuksessa. Laaja-alaisen aiheen äärellä en tiennyt, mihin tiiviiseen teemaan osaisin tutkimuksen asettaa. Lähdin etsimään suurelta kentältä jotain tiettyä ydintä, jonka voisin kirjoittaa tutkielman muotoon. Tutkimuskysymyksessä muuttuivat sanat ja järjestys useampaan kertaan, jotta sain sen

kuvastamaan niitä lopullisia teemoja, joita halusin painottaa. Kysymykset ovat sellaisenaan vieläkin hyvin suuria, mutta keskittämällä ne keräämäni aineistoon toivoin saavani tutkimuskentän tarpeeksi rajatuksi.

Kertomuksellisen tutkimuksen kautta pystytään tekemään nähtäväksi, miten ihmiset hahmottavat maailmaa ja miten luomme tarinan kautta kertomuksellistamalla omista havainnoistamme ja kokemuksistamme jaettavan kokonaisuuden. Narratiivisen analyysin keinoin asukkaiden kertomuksista nousee kuvaus sekä talosta että asukkaasta itsestään. Nämä kaksi kertomusta kohtaavat yhtenä. Tarinallisuuden suhteuttaminen kulttuuriympäristöihin ja kokemuksen tutkimukseen siten, että ne tukevat toisiaan on osaltaan luontevaa, mutta myös monialaisuuden vuoksi tulkinnoista riippuvainen. Kun pyritään nostamaan yksittäisestä kokemuksesta kulttuurisia ilmiötä, kuten vanhassa talossa asumista, laajempaan kontekstiin, ei keskitytä enää kertomukseen sellaisenaan. Se auttaa ymmärtämään luonnollisen kertomuksen kautta inhimillistä ääntä, mutta tavoitteena on ymmärtää ilmiötä myös klassisen narratologisen teorian ulkopuolelta. Kulttuuriympäristöä käsittelevässä tutkimuksessa kertomukset ja tarinallisuus suhteutetaan siihen, mitä ne kertovat ympäröivästä kulttuurista ja maailmasta. Yksi kertomusten kautta tulkitsemisen ongelma onkin suhteuttaa henkilökohtainen kokemus laajemmassa kulttuurisessa kontekstissa niin, että kokemuksen ydin ja kertojan ääni säilyy, mutta se löytää paikkansa myös kulttuurisesti ja tutkimuksellisesti relevanssissa kontekstissa.

Luonnollinen kertomus, joka syntyy haastattelutilanteessa tutkijan ja haastateltavan välille, sekä niistä löytyneet kertomukset ovat aineistona erikoislaatuiset. Ne ovat ennen varsinaisen nauhoitetun keskustelun käynnistymistä jo rajautunut tietyn aihepiirin ympärille. Näin haastateltavien esiin nostamat asiat liittyvät teemaltaan tutkimusaiheeseen lähes jokaisessa kysymyksessä ja lisäkysymyksessä. Tämä keskittää kerättyjä aineistoja huomattavasti. Se toisaalta myös ohjailee vastauksia tietynlaiseksi ja nostaa tiettyjä arvoja esille. Sen lisäksi useiden eri henkilöiden haastattelujen keskinäinen vertaaminen luo omanlaisensa aineiston, jossa toistuvuus on se korostava tekijä, joka kertoo yhteisöllisesti ja ilmiöllisesti yhtenäisistä asioista. Useiden eri kertojien ja kertomusten yhtenäistyminen on tutkimuksen kuljettamisen kannalta hyvä tapa jäsentää niitä, mutta monien

henkilökohtaisten elämien ja omaleimaisten paikkojen kuvailu tekemättä suuria yleistyksiä on aina hankalaa.

6 PÄÄTÄNTÖ

Taskussani on nyt hyvä yleiskäsitys niistä monista aiheista, jotka liittyvät vanhojen talojen kulttuuriseen asemaan ja erityisesti asukkaiden kokemukseen tärkeänä osana sitä. Osaan asettaa historiallisten asuinrakennusten kulttuurisen merkityksen laajempaan kontekstiin ja löytää sitä kautta keinoja tuoda aiheen mukaan monenlaisiin keskusteluihin. Tutkielma on ennemminkin yleistä kuvausta. Jos lähtisin tekemään jatkotutkimusta, valitsisin sekä vanhasta talosta että kulttuurisesta ja tutkimuksellisesta dialogista paljon rajatumman tutkimuskentän, jota pyrkisin selvittämään syvemmälle. Myös talojen ”vanhuuden” tai historiallisuuden relevanssi monissa aiheissa on toissijainen. Suuremmaksi nousee kotien merkitys asukkaiden elämäkerrallisissa kuvauksissa sekä asukkaiden henkilökohtaisen kokemuksen merkitys paikkojen kuvauksissa. Paikkakokemus on vastavuoroinen suhde. Tämän suhteen kuvaukset ja niiden merkitykset voi tuoda monenlaisiin ympäristöihin, kulttuureihin ja kokemuksiin. Pohdinta voisi silloin keskittyä siihen, mitä nämä kuvaukset kertovat yleisemmin paikkojen ja sitä kautta ihmisyyden kokemuksesta.

Vanhojen talojen suojelusta ja säilymisestä huolestuneet haluavat usein korostaa sitä, kuinka arkkitehtuuri ja perinteiset ympäristöt vaativat rajoituksia niiden koskemattomuuteen ja säädöksiä tulevaisuuden turvaamiseen. Tämän tutkielman piirissä ja omassa elämäkokemuksessani voin todeta, että erityisesti vanhojen hirsitalojen arvostus ja kiinnostus niitä kohtaan on lähivuosina luultavasti vain lisääntymässä. Voisi kuvitella, että tällä on positiivinen vaikutus kansanrakentamisen ja historiallisten rakennusten säilyvyyteen. Omalta osaltani haluaisin korostaa sitä, että perinnerakentamisen ja rakennussuojelun rinnalle tulisi nostaa kysymykset siitä, miksi vanhojen rakennusten säilyttäminen on tärkeää ja mitä tämä tarkoittaa erityisesti talojen asukkaiden elämässä. Vanhaan taloon muuttamiseen ei kannata välttämättä suhtautua suurena kulttuuritekona, vaan yrittää löytää itsen ja paikan yhteys ja antaa tämän johdattaa toimintaa paikassa. Perinnerakentamisen neuvot ovat usein arvokkaita, mutta konservoinnin ja restauroinnin korkeiden standardien ei tulisi antaa vaikuttaa omaan kotoisuuteen ja toimintaan kodin

ympäristössä. Syyllisyyttä ei tulisi tuntea. Tulisi ennemminkin miettiä, miten vanhoista taloista, erityisesti syrjäseuduilla, saisi entistä houkuttelevimpia moderneille asukkaille. Asuttu talo on säilyvä talo.

Tutustuessani paikoista, taloista ja kodeista kertovaan kirjallisuuteen ja pohtiessani tämän suhdetta vanhojen talojen asukkaisiin, voisin väittää, ettei talojen perinteisellä rakennustavalla sinällään fyysisinä elementteinä ole merkitystä. Talojen asukkaat rakastavat niitä aineettomista syistä. Kiinnostukseni perinnerakentamisesta yleisemmin siirtyi fyysisen taustalla vaikuttavaan henkiseen. Erityisesti aikaan ja siihen, miten ihmisiä ja paikkoja koskettava ajankulku esiintyy niistä kerrottaessa. Talojen rakennuskauden näyttäytyminen paikoissa tänäkin päivänä kertoo ajasta. Tämä voi olla kaipuuta muuttumattomuuteen, perinteiseen ja yksinkertaiseen. Juhani Pallasmaa on kirjoittanut: *”Kenties kuvitelma elämänmuotomme palauttamisesta siihen vaatimattomaan tarkoituksenmukaisuuteen ja hiljaiseen arvokkuuteen, jota ihailimme talonpoikaisessa elämänpiirissä on todellakin perusteetonta nostalgiaa, mutta ihminen ei ole koskaan kaivannut kotiinpaluuta kipeämmin kuin tänään.”*¹³⁰ Miten aika näkyy, miten aika on kulkenut talojen läpi, kertoo paikan tarinaa. Ihmisten historia kiinnittyy paikkaan, kun siihen rakennetaan talo. Se vahvistuu, kun talo seisoo paikallaan yli vuosisadan, näkee sukupolvet, muuttuvan työn ja ympäröivän luonnon ja on edelleen paikoillaan. Ihmiselämän tarina on hyvin rajallinen, kuten on talonkin, mutta vanhat paikat erityisesti koteina kertovat, miten se kestää yksilöä pidemmälle ja ylittää tämän rajallisen elämäkerran. Siksi luulen, että vanhat talot koteina ovat monille tärkeitä; ne yhdistävät oman kertomuksemme moniin muihin, tekevät meistä paikan ja talon kautta osan pidempää historiaa ja sen kulkua myös oman tarinamme päätyttyä. Tämän vuoksi tutkielman nostaa esiin paikkojen kokemuksen, talon kokemuksen sekä kodin kokemuksen ja niitä tarkastellaan osana ihmiselämää.

Talon merkitystä jokaiselle henkilökohtaisesti ei voi tietenkään arvottaa, sillä jokaisella on oma kokemuksensa asumisesta ja kodista. Pohdintaa kodin ja talon roolista osana omaa henkilökohtaista arvomaailmaamme on kuitenkin tarpeellista tehdä. Onko asumisessa säännönmukaisuus ja tietynlainen ”kunnollinen” tapa asua lopulta hyödyllistä ja katoaako ennalta määrättyjen asuintapojen kautta kulttuurin ilmaisun monimuotoisuus? Näivettyykö

¹³⁰ Pallasmaa 1995, 192

ilmeikäs kulttuuriympäristö, yksilöllisyys, persoonallisuus ja sen mukanaan tuomat luovuuden ulottuvuudet kerrostalolähiöissä vai löytääkö se tulevaisuudessa uusia muotoja? Huolestuttavaa on, jos nopea, edullinen rakentaminen tuottaa muutamia vuosikymmeniä kestäviä taloja ja näistä taloista täytyy lisäksi päästä irtautumaan matkustamalla. Tai jos todellista rentoutumista ja rauhaa voi kokea vain kesämökillä mahdollisimman kaukana kodin arjen rasitteista. Vapaus olla fyysisesti läsnä ja näkyvänä paikoissa korvaantuu fyysisen liikkuvuuden vapaudella. Jos taloon ei saa emotionaalisesti positiivista yhteyttä, josta ei tunnista inhimillistä otetta, jota ei ole mahdollista muokata omanlaisekseen, mitkä ovat niitä asioita, jotka saavat meidät jäämään ja viihtymään? Talon arvoa ihmisen kotina, paikkana luonnon ja kulttuurin välillä, kertomassa jotain itsestämme ja elämäntavastamme pitäisi voida nostaa tasolle, jolla sen monimuotoiset mahdollisuudet rikastuttaa elämää ja tuoda tasapainoa yksilön ja maailman välille olisi hyödynnetty.

Arkkitehtuurin keskustelua ja sen paikkaa osana elämää voi tarkastella monien eri näkökulmien kautta. Tiloihin ja niiden herättämiin tunteisiin uppoutuminen kertoo kokemukseen keskittymisen mahdollisuuksista paikan analyysissä. Tämä on tärkeä näkökulma ottaa esille kaikissa rakennettuun ympäristöön liittyvissä keskusteluissa. Arkkitehtuuria arvioimalla, erityisesti nykyarkkitehtuuria vertaamalla kansanarkkitehtuuriin, voimme ehkä löytää menneestä sellaisia asumiseen liittyviä arvoja, jotka olisivat nopealiikkeisessä kaupunkiympäristössäkkin tärkeitä. Jos emme viihdy kaupungissa tai uudessa rakennuksessa, tulisi pohtia sen syitä. Meidän ei tulisi muokata omaa elämäämme sopimaan taloon, vaan talon tulisi sopia meille. Jos nykyarkkitehtuuri esittää ihmisyydestä vain suuren keskiarvon, jossa inhimillinen kokemus on tulpistetty sen tasaisimpaan muotoon, ympäristösuhde ja esteettiset kokemukset eittämättä kärsivät. Tämä tietysti korostaa pienrakentamista ja antaa yksittäiselle rakennukselle korkean arvon ja merkityksen. Mikä on pienrakentamisen paikka nykymaailmassa? Tulevaisuuden mahdollisuudet, modernismin niukkuudesta siirtyminen uudelleenlaiseen rakentamiseen ja sen ajatteluun luovat toivoa rakennuskannan monipuolistumisesta. Tarinallisuus ja tämän suuri merkitys meille lapsuudestamme saakka, sekä aistein havaittavien materiaalien ilmaisullinen runsaus arkisen kokemusmaailman elvyttäjänä antaa asumiselle aivan uudenlaisia näkökulmia. Jos elämme paikkojen tarinoissa se voisi vaikuttaa elämänlaatuamme ja itsetuntemukseemme huomattavasti.

Vanhat talot ovat aikakapseleita. Itselleni suuren vaikutuksen teki Bachelardin teoksessa lause: *”Vaikka ullakkoa ei enää olisi, vaikka ullakkohuone olisi menetetty, vaikka nuo tilat olisi ikuisiksi ajoiksi pyyhitty nykyisyydestä eikä tulevaisuus sisältäisi lupauksia niiden jälleennäkemisestä, se että on joskus rakastanut tiettyä ullakkoa tai asunut ullakkohuoneessa, ei katoa koskaan.”*¹³¹ Ja kuten Bachelard sanookin, lukiessani tällaista kuvausta tilan kuvausta ajaudun ajattelemaa omia asuintilojani. Ullakkoja, jossa olen ollut. Kuvittelen vanhan kesätalomme ullakon, johon on vuosisadan ajan kertynyt tavaraa ajallisiksi kerroksiksi. Kuinka jännittävää oli kiivetä vaarallisia portaita hämärälle ullakolle, jossa portaiden läheisyyteen oli kertynyt vasta muutama vuosi sitten tarpeettomaksi käyneitä huonekaluja, vanhoja keittiökaappeja, leluja, joilla olimme liian vanhoja leikkimään. Mitä syvemmälle ullakolla liikkuu, sitä vanhemmiksi ja oudommaksi käyvät esineet. Kaukaisimmassa nurkassa on hylättyjen kalastusverkkojen kasa, rautaisia sänkyjä, hapertuneita takkeja. Ullakko on minulle aikakapseli menneisyydestä ja se on täynnä viestejä jo menneiden asukkaiden olemassaolosta. Tavarat, jotka ovat jääneet tarpeettomiksi, mutta eivät tarpeeksi arvottomiksi hävitettäväksi ovat kertyneet tänne. Esineet odottavat ja nukkuvat. Jos otan ullakolta jotain ja vien sen alakertaan, herätän esineen päiväunelta ja tuon sen osaksi nykyisyyttä, arkista ja liikkuvaa. Osaksi omaa elämääni. Vain ullakolla on pysähtynyt aika.

¹³¹ Bachelard 2003, 85

LÄHTEET

Painetut lähteet

Airaksinen, T. (1995) Etiikan rajoilla: elämä teoksena. Teoksessa Haapala, A. Honkanen, M. Rantala, V. (toim.) Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 118-130

Altman, I. & Low, S. M. (1992) Place attachment. New York: Springer

Andersson, J. (2012) Elämää lehdellä. Helsinki: Maahenki

Bachelard, G. (2003) Tilan poetiikka. Suomentanut Roinila, T. Helsinki: Nemo. Ranskankielinen alkuteos 1958

Belk, R. W. (1992) Attachment to Possessions. Teoksessa Altman, I. Low, S. M. (toim.) Place Attachment. Springer, New York

Berleant, A. (1997) Environment and the Body. Teoksessa Karjalainen, P. T. & Bonsdorff, P. (toim.) Proceedings: 1, Place and embodiment. Lahti: University of Helsinki, Lahti Research and Training Centre. 69-78

Berleant, A. (1995) Mitä on ympäristöestetiikka? Suomentanut Honkanen, M. Teoksessa Haapala, A. Honkanen, M. Rantala, V. (toim.) Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 66-85

Bloomer, K. C. & Moore, C. W. (1977) Body, memory, and architecture. New Haven: Yale U. P.

Bruner, J. (2001) Self-making and world-making. Teoksessa Brockmeier, J. & Carbaugh, D. A. (toim.) Narrative and identity: studies in autobiography, self and culture. Amsterdam; Philadelphia, PA: John Benjamins Pub. Co. 25-37

Carr, D. (1986). *Time, narrative, and history*. Bloomington: Indiana University Press.

Casey, E. S. (2009) *Getting back into place: Toward a renewed understanding of the place-world*. 2nd ed. Bloomington: Indiana University Press.

Csíkzentmihályi, M. & Rochberg-Halton, E. (1981) *The meaning of things: Domestic symbols and the self*. Cambridge: Cambridge University Press

El Harouny, E. (2002) Historiallinen puukaupunki – tulevaisuuden elävää kaupunkiympäristöä? Teoksessa Syrjämaa, T. & Tunturi, J. *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 257-276

af Forselles-Riska, C. (2006) *Menneisyyden muuttuvat paikat*. Teoksessa Knuuttila, S. Laaksonen, P. Piela, U. & Aarnipuu, P. (toim.) *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 218-231

Forss, A. (2007) *Paikan estetiikka: Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Helsinki: Yliopistopaino.

Haapala, A. (1995) *Arjen arkisuus ja esteettisyys*. Teoksessa Haapala, A. Honkanen, M. & Rantala, V. (toim.) *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Helsinki: Yliopistopaino, 96-107

Haarni, T. Karvinen, M. Koskela, H. Tani, S. & Vilkuna, J. (1997) *Tila, paikka ja maisema: Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino

Haarni, T. Karvinen, M. Koskela, H. Tani, S. (1997) *Johdatus nykymaantieteeseen*. Teoksessa Haarni, T. Karvinen, M. Koskela, H. Tani, S. & Vilkuna, J. (1997) *Tila, paikka ja maisema: Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino, 9-34

Heidegger, M. (2003) *Rakentaa asua ajatella*. Suomentanut Jaaksi, V. *niin & näin*, filosofinen aikakauslehti nro 38/ syksy 3/2003, 53-59

Alkuperäinen saksankielinen esitelmä 1951

Heidegger, M. (1991) Silleen jättäminen. Suomentanut Kupiainen, R. Tampere: Tampereen yliopisto.

Alkuperäinen saksankielinen esitelmä 1959

Huokuna, T. (2010) Ensimmäinen oma koti 1960-luvulla: esineitä, muistoja ja merkityksiä. Teoksessa Vilko, A. Suikkanen, A. & Järvinen-Tassopoulos, J. (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 105-125

Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (2018) Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) Moniulotteinen etnografia. 2. painos. Helsinki: Ethnos ry. 7-31

Kaila, P. (1997) Talotohtori: Rakentajan pikkujättiläinen. Porvoo ; Helsinki ; Juva: WSOY

Karjalainen, P. T. (2006) Topobiografinen paikan tulkinta. Teoksessa Knuuttila, S. Laaksonen, P. Piela, U. & Aarnipuu, P. (toim.) Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 83-92

Karjalainen, P. T. (1997) Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa Haarni, T. Karvinen, M. Koskela, H. Tani, S. & Vilku, J. Tila, paikka ja maisema: Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 227-241

Karjalainen, P. T. (1995) Eksistentiaalinen ympäristö. Teoksessa Haapala, A. Honkanen, M. Rantala, V. (toim.) Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 86-95

Korhonen, T. (1988) Kansanomaiset rakennustaide keskiajalta 1800-luvun lopulle. Teoksessa ARS: Suomen taide 2. Espoo: Weilin + Göös, 18-47

Kymäläinen, P. (2006) Paikan ajattelun haasteita. Teoksessa Knuuttila, S. Laaksonen, P. Piela, U. & Aarnipuu, P. (toim.) Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 203-217

Kövecses, Z. (2002) Metaphor. A practical introduction. New York: Oxford University Press

Marttinen, E. (2017) Deciding on the direction of career and life: Personal goals, identity development, and well-being during the transition to adulthood. Jyväskylä: University of Jyväskylä

Mäkelä, M. Riukulehto, S. (2016) Komeat pohjalaistalot. Seinäjoki: Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

Nikula, R. (2005) Suomen arkkitehtuurin ääriviivat. Helsinki: Otava

Nyman, K. (1998) Talojen kieli. Helsinki: Rakennusalan kustantajat

Pallasmaa, J. (1995) Ihmisen paikka – aika, muisti ja hiljaisuus arkkitehtuurikokemuksessa. Teoksessa Haapala, A. Honkanen, M. Rantala, V. (toim.) Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 178-194

Perttula, J. (2005) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus: Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia, 115-162

Erkkilä, R. (2005) Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus: Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia, 195-226

Raunola, I. (2010) Osallisuus ja dialoginen paikantuminen etnografisessa kenttätyössä. Teoksessa Pöysä, J. Järviluoma, H. & Vakimo, S. (toim.) Vaeltavat metodit. Joensuu: Suomen kansantietouden tutkijain seura, 285-314

Riessman, C. K. (1993) Narrative analysis. Newbury Park (Calif.): Sage.

Riikonen, H. (1997) Aluetietoisuuden sisältö paikallisyhteisössä: Sukupolvet ja muistinvaraiset alueet. Teoksessa Haarni, T. Karvinen, M. Koskela, H. Tani, S. & Viikuna, J. Tila, paikka ja maisema: Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 179-189

Saarinen, S. (2007) Oma koti ja talo 5. osassa. Teoksessa Tuomi-Nikula, O. & Karhunen, E. (toim.) Kotina suojeltu talo: Arkea, elämää ja rakennussuojelua Suomessa ja Saksassa. Pori: [Turun yliopisto, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos], 127-141

Sennett, R. (2008) The craftsman. New Haven (Conn.) ; London: Yale University Press

Sennett, R. (1990) The conscience of the eye: The design and social life of cities. New York (NY): Knopf.

Stenros, A. (1997) The Phenomenology of Place: Three Readings of Genius Loci. Teoksessa Karjalainen, P. T. & Bonsdorff, P. (toim.) Proceedings: 1, Place and embodiment. Lahti: University of Helsinki, Lahti Research and Training Centre. 17-24

Stenros, H. Aura, S. Wynne-Ellis, M. & O'Rourke, D. (1987) Time, motion and architecture: A study of the significance of time and motion in architecture and the use of an environmental simulator as an aid in design = Aika, liike ja arkkitehtuuri: tutkimus ajan ja liikkeen merkityksestä arkkitehtuurissa ja ympäristösimulaattorin käytöstä suunnittelun apuvälineenä. Helsinki: Amer Group.

Tikka, K. (2014) Seppä, lukkari, hattumaakari, ajuri: Kertomuksia Loviisan alakaupungin taloista, tonteista ja niiden asukkaista = Garvare, köpman, gelbgjutare, forman : berättelser

om människor, tomter och byggnader i nedre staden i Lovisa. Loviisa: Loviisan kulttuuri- ja ympäristöliike

Tuan, Y. (1974) *Topophilia. A study of environmental perception, attitudes and values*. New Jersey: Prentice-Hall

Tuan, Y. (2006) Paikan taju: aika, paikka ja minuus. Suomentanut Liisa, K. Teoksessa Knuuttila, S. Laaksonen, P. Piela, U. & Aarnipuu, P. (toim.) *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 15-30
Englanninkielinen alkuperäisartikkeli 2004

Tuomi-Nikula, O. (2007) Tutkimuskohteena suojeltu talo. Teoksessa Tuomi-Nikula, O. & Karhunen, E. (toim.) *Kotina suojeltu talo: Arkea, elämää ja rakennussuojelua Suomessa ja Saksassa*. Pori: [Turun yliopisto, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos], 11-18

Toivanen, K. (2018) Kapteeni, luotsi, timpuri, matruusi: Loviisan alakaupungin historiaa Laivasillalta Pursimiehenkujalle = Kaptén, lots, timmerman, matros : Lovisa Neristans historia från Skeppsbron till Båtmansgränd. Tesjoki: Loviisan Kulttuuri- ja Ympäristöliike ry = Lovisa Kultur- och Miljörelse rf

Uotinen, J. (2010) Kokemuksia autoetnografiasta. Teoksessa Pöysä, J. Järviluoma, H. & Vakimo, S. (toim.) *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen kansantietouden tutkijain seura, 178-189

Vahtikari, T. (2007) Miten Vanhasta Raumasta tuli maailmanperintökohde? Teoksessa Tuomi-Nikula, O. & Karhunen, E. (toim.) *Kotina suojeltu talo: Arkea, elämää ja rakennussuojelua Suomessa ja Saksassa*. Pori: [Turun yliopisto, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos], 97-118

Vilkko, A. Suikkanen, A. & Järvinen-Tassopoulos, J. (toim.) (2010) *Kotia paikantamassa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus

Vilkko, A. (2010) Eletyn tilan kertominen. Teoksessa Vilkko, A. Suikkanen, A. & Järvinen-Tassopoulos, J. (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 35-58

Vilkko, A. (2010) Kohteenä koti. Teoksessa Vilkko, A. Suikkanen, A. & Järvinen-Tassopoulos, J. (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 11-31

Ympäristöministeriö (2011) Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa. Helsinki: Ympäristöministeriö : Edita Publishing [jakaja]

Digitaaliset lähteet

Backman, J. & Himanka, J. (2007) "Fenomenologia." Logos-ensyklopedia. Saatavilla: <https://www.filosofia.fi/node/2712> Haettu 25.6.2019

Kummala, P. (2004) Jälleenrakennuskauden pientalosuunnittelu. Suomen rakennustaiteen museo. Saatavilla: <http://www.mfa.fi/jalleenrakennuska> Haettu 17.4.2019

Nyman, K. (2017) Saako arkkitehtuuri olla mitä tahansa? Helsingin Sanomat. Mieliopidekirjoitus. Julkaistu 10.11.2017 Saatavilla <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005442649.html> Haettu 13.2.2019

Pallasmaa, J. (1994) Identiteetti, intimitteetti ja kotipaikka: Huomioita kodin fenomenologiasta. Saatavilla: <http://www.uiah.fi/studies/history2/identi.htm> Haettu 21.3.2019

Alkuperäinen artikkeli julkaistu Arkkitehti -lehdessä, 91:1, 14-25.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Asunnot ja asuinolot [verkkojulkaisu]. Kerrostaloasumisen suosio kasvaa ISSN=1798-6745. (2017) Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/asas/2017/asas_2017_2018-05-17_tie_001_fi.html?ad=notify Haettu 15.5.2019

Suomen virallinen tilasto (SVT): Asunnot ja asuinolot [verkkajulkaisu]. Puolet asuntokunnista asuu vuoden 1980 jälkeen valmistuneissa asunnoissa ISSN=1798-6745. 2018. Helsinki: Tilastokeskus Saatavilla: http://www.stat.fi/til/asas/2018/asas_2018_2019-05-14_tie_001_fi.html Viitattu 15.5.2019

Museovirasto (2009) RKY Loviisan alakaupunki. Saatavilla: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1519 Haettu 29.3.2019

Kannen kuva: Anni Bildo 2019

Vuonna 2018 äänitetyt ja litteroidut asukkaiden haastattelut sekä tutkimuspäiväkirja ovat tutkielman kirjoittajan hallussa, eikä niitä ole tarkoitettu laajempaan käyttöön tai levitykseen.